

652
1985/2

ISSN 0134 3459

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

1985

3

ქოროსი

გ ა მ ო მ ც ე მ ი ს

27-ე

წელი

ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური უშრნალი

საქართველოს მფარალთა კავშირისა და ავარის განყოფილების ორგანო

რა მშვენიერი ზღვა გვაქვს, აჭარა,
რა მომავალი, ძვირფასი ბედით...
ქალაქი — ჩვენი ქვეყნის ფანჯარა
აღმოსავლეთით და დასავლეთით.

ვ. ტაბიძე

3

1985

აიისი
ივნისი

ბ ა თ უ მ ი

ნოვერში, რომელიც მთლიანად
მეღვნება გაყარჯვების
40 წლისთავს, დაგეგმილია:

ობგადანდელი მწარლები

მამია ვარშანიძე. ლექსები 3
იაკობ მელია. ბალადა ხელმანდილზე 5
დავით ნაცვალაძე. შენი სიცოცხლე
გრძელდება, მაიორო! მოთხრობა. 8

რაც დავიწყებით არ იბინდება

ჯემალ ქათამაძე. წითელი თოვ-
ლი. პოემა 16
გივი ჯოხაძე. სიცოცხლის იმედი.
მოთხრობა 29
ბორის მეტრეველი. ლექსები 37
ნური ასანიძე. ერთი დიდი დღე.
მოთხრობა 39
ვარლამ ჯინჭარაძე. სამშობლო.
ლექსი 45
რაისა შენგელია. წმინდა მიწა.
ლექსი 45

ავარის უშრნალ-გაზეთების გამომცემლობა

შაქრო რომანაძე. ვარსკვლავები.

მოთხრობა

46

გაბრიელ ტალახაძე. კეთილი გული.

წიგნიდან „ჭრელი ზანდუკი“

51

დანიელ კუჭავა. დედენევოსთან

ახლოს. ლექსი

56

ნური ჩხაიძე. ომიდან აღარ

დაბრუნებულა. ნარკვევი

57

ოთარ წულუკიძე. დგას ობელისკი.

ლექსი

68

თამაზ ნიკოლაიშვილი. ლექსები

69

ასე იძუდებოდა გამარჯვება

აბელ სურგულაძე. შრომითი და

საბრძოლო გამარჯვების ფურც-

ლები

70

იასონ ცერცვაძე. გამარჯვების

დროშა რაიხსტაგზე

75

მირზა ქაშუშაძე. მამაცი შევარდენი

78

თამაზ გენძეხაძე. გმირი

80

მიხეილ მშვიდლობაძე. 139 საბრძოლო

გაფრენა

82

როცა ყვემეხები

ლაპარაკობდნენ

ემენ დავითაძე. ფოლკლორი დიდ

სამამულო ომში

85

ალექსანდრე შალაძე. კონცერტები

მეომრებისათვის

89

სსრკ-ის გულისა

ნუნუ სკამკონაიშვილი. ომგადახდი-

ლი

92

გასულ ორ თვეში

93

მთავარი რედაქტორი

ალექსანდრე სამსონია

სარედაქციო კოლეგია:

აზიზ ახვლედიანი,

გიორგი ბაჩიჩილაძე,

ჯურაბ გორგილაძე,

მამია ვარშანიძე

(პასუხისმგებელი მდივანი)

ზორბა ზოიძე,

დავით თედორაძე,

გიორგი სალუქვაძე,

ჯემალ ქათამაძე,

ალექსანდრე ჩხაიძე,

ფრიდონ ხალვაში,

დავით ხახუტაიშვილი,

ჯემალ ჯაყელი.

რედაქციის მისამართი: ბათუ-

მი, ენგელსის ქ. № 21. ტელ.

მ-33-71.

გადაეცა წარმოებას 5. 4. 85, ხელმოწე-
რილია დასაბეჭდად 19. 4. 85, საბეჭდო
თაბაში 6, საგამომცემლო 5, შეკვეთის
№ 1322, ემ 01420, ქალაქის ზომა
60X90^{1/16}, ტირაჟი 5.000

საქართველოს სსრ გამომცემლობათა,
პოლიგრაფიისა და წიგნის ეპრობის სა-
ქმეთა სახელმწიფო კომიტეტის აქარის
ასსრ პოლიგრაფიული საწარმოო გაერ-
თანება, ბათუმი ლუქსემბურგის, 20.

Государственный комитет Грузин-
ской ССР по делам издательств,
полиграфии и книжной торговли.
Полиграфическое производственное
объединение Аджарской АССР,
Батуми, ул. Р. Люксембург, 20.

ფიქრები ჯარისკაცის მეგობრად

ვინაც მაისს ჩააბარა
ჩვენი ქვეყნის ბედი,
ვისაც ჯერ არ შეშრობოდა
ტუჩებზე რბე დედის,
დგას ბრინჯაოს ჯარისკაცად, —
მრისხანება მტრების,
მაღალ მხრებზე დაფრენია
ჩემი გულის მტრელი.
გარინდებულ მის თვალებში
ცისკარს უყვარს კრთომა...
ცისმარე დღე გოგონიას
მოაქვს ფერთა კონა,
მკერდზე ეამბორობა და
თრთოლვა-თრთოლვით წავა...

ნუ აღელდი, ნუ აღშფოთდი,
სულო ჩემო, წყნარად!
გამეხსნება ჭრილობები, —
ვაჰმე, როგორ მტკივა!
მეც სამი ძმა ვანაცვალე
ჩვენი ქვეყნის ტრფიალს...
მათ სახებას შენში ვხედავ,
ჯარისკაცო ძმაო,
ჩემში თითქოს ძნელ დღეების
ქარიშხალი ძალობს.
ეჰ, ვინ იცის, ვის ეტრფოდი,
გულს ვინ გიხარებდა,
შენ იდიდე, ჯარისკაცო,
მტრების მრისხანებავ!

მშვიდობა უნდა

ნეტავ, ვიცოდე: რამდენი ტყვია
დღემდე კაცმა კაცს მიარტყა გულში?
მიწა ტირის თუ ძვლები ტირიან,
დიდი წარღვნები რომ ჰქუხდა გუშინ?!
გახსოვთ?! — დახვრიტეს ბავშვებიც ჩვენი —
წიგნით, რვეულით, სათამაშოთი,
იქნებ, მათ შორის იყო რჩეული,
დიდი პოეტი იყო მათ შორის?
რამდენი კერას ვერ დაუბრუნდა,
სად ვინ დაეცა, მათ კვალს ვინ ჰპოვებს!
დედის ნაზ თვალებს მშვიდობა უნდა,
დედაზე მინდა გალობა პოეტს.

გ ა ლ ი ნ ა ჯ ა შ ს

„ვიყავი ბერლინში 9.5.45 წ. გალინა ჯაში თბილისიდან...
წარწერა რაიხსტაგის კედელზე... ჩემი ძმაც ნიკოლოზიც ბერლინის
ასაღებად იბრძოდა და მას რომ წაეკითხა და გაეგო, რომ აქ ვიყა-
ვი, იმიტომ დავწერო...“

შენს სურათს რომ თვალი გვიღე,
არ იქნება, არ მეტირა,
ვით გაღურჩი, ჩემო დაო
ვაშისტების ოხერ ტყვიას.

ჯარისკაცთა დასტაქარო,
სული გქონდა დაუძლევია,
ო, იმ წლების ძნელბედობას
ვაჟაკურად გაუძელი.

რაიხსტაგზე რომ აწერდი
შენს ავტოგრაფს გახარებით,
თუ იხილა ძმამან შენმან, —
წაიკითხა დახარებით,

თუ მოგნახა და ნატრული
და თუ შეხვდით ნაომარნი?!
იმ წარღვნის ჟამს ძმის
ნახვა ხომ
ცრემლიც არის, ამოც არის.

ვაქებ შენსა სიმაძაცეს,
ვესწრაფები ძალე ნახვას,
თამარი ხარ ვაშლოვნელი,
და წყნეთელი მაია ხარ.

მეც ვივარგე, მეც ვიომე,
განა თავს ტყეს ვაფარებდი,
ჩემი ძმებიც იქ იბრძოდნენ, —
არც კი ვიცით საფლავები.

მოვიგონოთ მარადისად
ვის შინ მოსვლა არ ეღირსა:
ან დაეცა სტალინგრადში,
ან ბერლინის აღებისას.

ნატვრა გაჰყვით გამარჯვების,
დარჩნენ ღიმილაუნთები,
არ მოესწროთ ცხრა მაისის
მოსკოვური საღუტები...

შენზე ვფიქრობ... და მე მგოსანს
აღარ ძალმიძს დამუნჯება:
ქართველ ქალთა მამაცობა
საქართველოს საუნჯეა.

ვერაფერი ველარ წაშლის
რაიხსტაგზე შენს მინაწერს,
მოვა კიდევ სხვა მგოსანი,
სადიდებელს შენსას დასწერს,
და შენს სახელს — საამაყოს
დროშასავით მაღლა ასწევს.

ბ ა ლ ა დ ა ს ე ლ მ ა ნ დ ი ლ ზ ე

ზეცა თითქოს ისე ბრწყინავს,
ცის მეუფე ოქროს აღნობს, —
გაუშლია ფრთები ნიავეს
საალერსოდ, სანავარდოდ.
ამოდ ისმის შარი-შური,
მოშრიალე არყის ხეთა,
თითქოს გაქრა მტრობა, შური,
მზემ წალმართით მოიხედა.
ძინავთ მებრძოლთ, სიმშვიდეა,
თვალი მტრობას დაუდგება,
დახვეული მაზარები
დაუგიათ სასთუმლებად.
ჰა, მედროშეც გაიცანით,
ნიკოლოზს რომ ეძახიან,
აქ მონათლეს ამ სახელით,
თორემ ისე ნიკა ჰქვია.
პირტიტველა ბიჭი იყო
და ბრძოლებში დაჭაბუკდა,
ტანიც აქვე აიყარა,
ულვაშები ჩაუმუქდა.
მეომარიც ამას ჰქვია,
დაცხრილული ქუდი ჰხურავს,
გულუშიშარს ეს რა დარდი
დარჩენია გულზე მწუხრად!
გაბუტული სჩანს ტანდარი,
გვერდს რომ უზის ქერა ქალი, —
დაწვზე რაღაც საგანგებოდ
განაბვია თითქოს ხალი.
ჭრილობები, ბიჭო გყოფნის,
გაუფრთხილდი, რომ არ დაგჭრას,
დაგჭრის ისე, განა თოფით,
განა შენზე იხმარს დანას?
წამწამებით მოისარმა

გამეტებაც იცის მალე,
მედიცინის დაა, მაგრამ
სიყვარულში შეეგბრალებს?
დასვენების ერთი წამი
მისთვის უქმად როდი გადის,
სტუდენტობის დროის კალმით
დაასრულა მან ბარათი.
და ბარათში ჩაატია
მოწყვეტილი მინდვრის ვარდი,
ეს ბარათი გზას გაიგნებს
ნათელი აქვს მას მიზანი,
მოდო ჯერ და ეს გაიგე,
თავის ბარათს ვისთან ჰგზავნის,
იქნებ მამა მოენატრა,
დე, შეაღოს სახლის კარი,
მაგრამ სახლში ვინ დახვდება
მამამისიც ფრონტზე არის,
მისამართი თუკი არ გაქვს,
სად გაგზავნი წერილს ასე,
იქნებ ახლა მებრძოლთ იგი
მიუძღვება შეტევაზე.
იქნებ დედა მოენატრა,
მძიმე დარდი დედას ახლავს,
შვილზე ჯავრობს, ქმარზეც
ჯავრობს,
ორთავესთვის იწვის ახლა.
იქნებ ფრონტის ფოსტალიონს
გაუჩინა კიდეც დარდი, —
ცეცხლში უნდა გაატაროს
მოწყვეტილი მინდვრის ვარდი.
დროზე უნდა მიუტანოს
მის მეგობარს ეს ბარათი.
ბიჭო, რისთვის ჩაჰკირკიტებ.

ან რად უცქერ აღმაცერად,
იქნებ ფიქრობ ფრონტზე შენთვის
მოავლინა ბედისწერამ.

— ეჰ, ატენშიც ნუ ჩავსულვარ,
თუ ალასგან დავიძრახო.

ქორწილს გორში გადავიხდი,
მთავარსარდლის სახლის ახლო.
სტუმრად ვიხმობ

თანამებრძოლთ,
ჩვენებური ღვინო ნახონ.

სუფრის თავში ჩავამწყრივებ,
ჩემს მეგობრებს როგორც

მაყრებს,
ატენურს ვინ დამიწუნებს
ფერშიც უჩანს სიამაყე,
კიდით კიდე გადავტყორცნი,
სუფრის თავზე ფრთიან ყანწებს,
ჩამოივლის მერიქიფე
სავსე ყანწი არვის აცდეს.

შევთავაზებ ცვრიან მწვადებს,
შამფურს თვალი გაუსწორონ,
გაკვირვებით რომ თქვან ასე:
ძმაო, მართლა ქორწილში ვართ
თუ მივდივართ შეტევაზე?!

— ბიჭო თუ გწამს სიყვარული,
რად დაგედო ცოდვა ძალად,
ნაჩუქარი ხელმანდილი,
რომ მიუგდე ვიღაც ჯალათს.

— დამიჯერეთ, მეგობრებო!
დამიჯერეთ, არ მაქვს ბრალი...

აჰა, ნიკამ ახლა ისევ
წამოიწყო საფიქრალი:

— იცით, გუშინ, შოვნა „ენის“
დამავალა მეთაურმა
და წავედი განა ღვინოში?

მალულად და თითქოს ცურვით, —
ასი თვალი გამოვისხი,
ასი ფრთა და ასი ყური.

ვიცქირები იქნებ ტყულად,
ნაკვალევით არ სჩანს მტერის, —

ვგრძნობ, ღუმელში ჩაძირულა
ჩემს წინ თითქოს ყველაფერი,
მივაღეჭი უცნობ ტაფობს,
საით ახლა? — გულში ვამბობ,
მტერი ასე როდი ფიქრობს,
სადაც მე მსურს, გაჩნდეს იქა,
გულზე ხელი დაიკრიფოს,
დამიძახოს: — „მოდი, ნიკა“,
რა ვქნა, ომი არის, ძმაო,
განსაცდელი უნდა იგრძნო,
ზოგჯერ ჩირგვშიც დამიძალო,
თავსაფარი ჰპოვე ვიწრო.
ნუ გვინია, შენ რომ ფხიზლობ,
მაშინ მტერი არა ფხიზლობს,
გზისპირს ვერხვის ხეებს ვუმზერ,
თითქოს სიო არღვევს ღუმელს,
ჰა, სანგრიდან ფრიცი უცებ
ამოვიდა შენიღბული.

ამოვიდა ფრთხილად, მერე
მსწრაფლ ჭაობში ჩაწვა მძიმედ,
მივხვდი, ალბათ მასაც ჩემებრ
დაზვერვაზე აგზავნიდნენ.

მოდის, მოდის, შეუმჩნევლად,
მოდის რაღაც შიშის მგერელი,
ახმახია საკვირველად,
იზღაზნება როგორც გველი,
მოდის მწვანე მოსასხამით,
დაწინწკლული ფორაჯებით, —
მოდის, ასპიტს მოაქვს შხამი
კბილებს შორის მომარჯვებით.

აი, ჩემს წინ აღიმართა,
მსუნაგივით დამზვერავი,
არ ელოდა მასპინძლობას,
დაუშმძიმე მჩატე თავი.

კვლავ წამოხტა, ვით სჩვევია.
გაუტეხელ ნების ბანდიტს, —
მაგრამ ვიდრე მიმუხთლებდა
თასმა ჩემა ავტომატის,
იცით? — ისევ დასძენს ნიკა, —
ჯერ ხელები გაუუკარი,

მერე წყეულს (რა გზა მქონდა)

შიგ ჩაეჩარი პირში ჩვარი...

ჩვარი? —

აღას ხელმანდილი, —

საჩუქარი სანუკვარი,

შურისგებამ ასე მწარედ

ამირია გზა და კვალი.

ვაგლახ, ზოგჯერ სიყვარულშიც

დაგედება თურმე ბრალი.

— ნურას ჯავრობ! —

ესმის ხმები,

მოწყალებაც იცის ბედმა, —

ძმაო, შეგრჩეს, შეგრჩეს ნებით,

მედალიც და შურისგებაც,

ნიკას გულის სანუგეშოდ,

ქალიშვილსაც ელიმება.

შენი სიცოცხლე გრძელდება, მაიორო!

ვუძლენი ს. ბალიაშვილს

1943 წლის აპრილი იწურებოდა. თავდაცვის სახელმწიფო კომიტეტის გადაწყვეტილებით, ამიერკავკასიის ფრონტის ეროვნულ ფორმირებათა დივიზიები ხელნართულ ბრძოლებში იყვნენ ჩაბმულნი. მესანგრეთა ბატალიონი ფრონტის ხაზიდან მოშორებით, სამოც კილომეტრზე, რეზერვში დადგა და ახალ შევსებას ელოდა.

სოფელ ვესელოვკაში, რომელსაც პატარა მდინარე ჩაუდიოდა, ორივე ნაპირზე მეტბოლთა მიწურები განლაგებულიყო. ერთ მათგანში ბატალიონის შტაბი და ტექნიკური მოწყობილობა იყო.

ბატალიონი ახალმა მეთაურმა მაიორმა შოთა კახიანმა ჩაიბარა, თვითონ და შტაბის უფროსი, კაპიტანი ვასილ მოროზოვი გამოჯანმრთელების შემდეგ ჰოსპიტლიდან იყვნენ გადმოგზავნილნი. ოფიცერთა და უმცროს მეთაურთა კადრებით ბატალიონის დასაკომპლექტებლად მაიორ კახიანს ბევრი თავსატეხი ჰქონდა მოსაგვარებელი. მესანგრეთა ბატალიონი ერთი სამხედრო ფერშლისა და ორი სანინსტრუქტორის შემხედვარე დარჩენილიყო.

ბატალიონის ფერშალს, სამედიცინო სამსახურის ლეიტენანტს მადონა ჯანბერიძეს, სანინსტრუქტორებს — ოქსანა კლიმოვას და ტატიანა გლადსკაიას ერთი წუთით მოსვენება არ ჰქონდათ. მედპუნქტის მოვალეობას მდინარის პირად სახელდახელოდ გათხრილი ძელმიწური სწევდა. მედპუნქტი წამლებითაც ცუდად მარაგდებოდა, რადგან მტრის ავიაცია მოქმედი არმიის ნაწილებსა და ზურგს ხშირად ბომბავდა.

ძელმიწურში ბატალიონის უფროსის შიკრიკი მოვიდა. სამედიცინო სამსახურის ლეიტენანტ მადონა ჯანბერიძეს ბატალიონის მეთაური იბარებდა.

— ამხანაგო მაიორო, შეიძლება შემოვიდე? — მიმართა ფერშალმა ბატალიონის უფროსს, რომელსაც ხის პატარა მაგიდაზე თავი დაეხარა, საველე ჩანთა გვერდზე გადაედო და წიგნაკში რაღაცას გამალებით იწერდა.

— შემოდით! — მიუგო მაიორმა და ქალს შეხედა.

— ბატალიონის მედპუნქტის ლეიტენანტი ჯანბერიძე თქვენი გამოძახების თანახმად გეახელით!

მაიორმა სკამი გამოსწია და ლეიტენანტს დაჯდომის ნება მისცა.

— ეხედავ, თანამემამულენი ვყოფილვართ, საიდან გაგიწვიეს? —
ახლა ქართულად ჰკითხა მაიორმა მადონას.

— ქუთაისის მახლობელ სოფელში საექიმო პუნქტში ვმუშაობდი,
კომკავშირის საქალაქო კომიტეტის მოწოდებით მოხალისედ წამოვე-
დი ფრონტზე!

— ყოჩაღი ქალი ყოფილხართ, თურმე ფრონტზეც დიდი გამბედაო-
ბა გამოგიჩენიათ...

— ეჰ, რა ვიცი, მაიორო, ახლა დავრწმუნდი, რომ ქალის გაჩენაში
ღმერთი არ ურევია! — მიუგო მადონამ და კაეშნით სავსე სიტყვებს
მძიმე ოხვრა ამოაყოლა.

— გაგიჭირდათ ზომ?

— მერედა როგორ! — მიუგო მადონამ და თვალები დახარა.

— რას იზამთ, რაკი ეს სიმძიმე იტვირთეთ, ბოლომდე უნდა ზილოთ
და შინ გამარჯვებული დაბრუნდეთ... თქვენი სახელი?

— მადონა, მაიორო!

— ჩე შოთა მქვია, პროფესიით ინჟინერი, თბილისში ვცხოვრობ,
წარმოშობით მაიაკოვსკას რაიონიდან ვარ.

— სესიამოვნოა, — მიუგო მადონამ და მიაჩერდა შოთას, რომელსაც
ოდნავ კეზიანი ცხვირი, ცისფერი თვალები, წაბლისფერი, შუბლზე ჩა-
მოღვრილი თმა, სახის ლამაზი ნაკვთები შნოსა და ლაზათს აძლევდნენ.

— იცით, რა მინდა, გთხოვთ? მარცხენა ფეხის წვივში ჭრილობა
არ მირჩება, ჰოსპიტალიდან არ მიშვებდნენ, მაგრამ ჩემს დაჟინებას ექი-
მები წინ ვერ აღუდგნენ და გამომწერეს, თუ დროს გამონახავთ, ყოველ
მეორე დღეს შემიხვიეთ.

— არის, ამხანაგო მაიორო, ნება მომეცით წავიდე, ნახევარ საათში
თქვენთან ვიქნები.

— არა, მხოლოდ საღამოს საათებში, ახლა შტაბის უფროსთან ერ-
თად გადაუდგიელი საქმე მელოდება.

— კეთილი, საღამოს იყო! — მიუგო მადონამ და წასვლის ნება
ითხოვა.

* * *

შოთა კახიანმა ვარსკვლავებით მოჭედულ ცას გახედა და როცა და-
რწმუნდა, სიმშვიდე იყო, იქვე შტაბის ახლოს, თავის ძელმიწურს მია-
შურა. გაუკვირდა, როცა ბატალიონის ფერშალი ჩანთაგადაკიდებული
იღმა ჩასასვლელთან და მას ელოდებოდა.

მაიორი ქალს ვიწრო, მოხრეშილ საფეხურზე ჩაუძლვა, ფიცრისაგან

შეჭედილი კარები გამოაღო, ჯიბიდან ბენზინის სანათი ამოიღო, ლამპა მოძებნა და აანთო.

ლამპის შუქზე გამოჩნდა საწოლზე უწესრიგოდ დაყრილი გაურეცხავი შარვალ-ხალათი, ფეხსახვევები და ფარაჯა.

— როგორ ამბობდა ვაჟა-ფშაველა? „მობრძანდი როგორც მამასთან, ნათლიმამასთან ნათლიაო“, — უთხრა შოთამ მადონას.

— ამხანაგო მაიორო, გაიხადეთ ჩექმა და ვნახოთ ჭრილობა.

— ნუ ჩქარობთ, ლეიტენანტო, ჯერ ვივახშმოთ.

— მადლობელი ვარ, ვახშამი უკვე გეახელით.

— უფლება არ გაქვთ, ბატალიონის უფროსს უარი უთხრათ.

— ეს ბრძანებაა?

— არა, უბრალოდ, ქალის ხელით მორთმეული საჭმელი მომენატრა.

— მესმის... ალბათ, ცოლ-შვილის უნახაობა გაწუხებთ.

— ცოლ-შვილზე რა მოგახსენოთ, შაბათს რომ უნდა მექორწინა, ოთხშაბათს ფარაჯა ჩამაცვეს და მოზღოვის მისადგომებთან ამოვყავი თავი!

— წერილებს ხომ ღებულობთ ოჯახისა და დანიშნულისაგან?

— კი, ვღებულობდი სამი თვის მანძილზე, შემდეგ შეწყდა, დედაჩემიც და დაც არაფერს მწერენ მასზე, ვფიქრობ, გათხოვდა და გული რომ არ მატკინონ, დუმილი ამჯობინეს.

— დარდობთ?

— არა... ლამაზი ქალია, ჩემს დას მოსწონდა და მეც დავთანხმდი ცოლად შემერთო. შეყვარებულები რომ ვყოფილიყავით, მაშინ სხვაგვარი განწყობილება დამეუფლებოდა... გთხოვთ, სუფრა გააწყვით.

— ვასრულებ ბატალიონის უფროსის ბრძანებას! — მადონამ ფარაჯა გაიხადა, ჯებირზე მიჭედებულ ლურსმანზე ჩამოკიდა და შოთას წინ დადგა ტანლერწამა, მკერდსავსე ქალი. მაყვალის თვალები, გრძელი წამწამები, მოშვილდული წარბები და თეთრი სახე ჰქონდა. კოხტა ტუჩებზე ბუსუსი ეშხსა და სათნოებას ჰმატებდა.

ერთ ჯამზე საჭმელი დააწყო, ალუმინის ფინჯნებში ჩაი ჩამოსხა და მასპინძელი მაგიდასთან მიიწვია; მაგიდა ორი უხეში ფიცრისაგან შეკრული დაფის ნაჭერი იყო, ორ ბოძზე ტყავის თასმით მიმაგრებული.

— ღმერთმა აგაშენათ, ეს უკვე სხვა საქმეა... ერთი, დედაჩემის შემზადებული საცივი, ღომი, მჭადი და პარკი ლობიო მაჭამა, სხვა არაფერი მინდა! — ინატრა შოთამ, საწოლიდან წამოიწია და სუფრას მიუჯდა.

— მიირთვიტ, მადონა, როგორ დარცხვენით მიცქერით.

— გმადლობთ, მაიორო, ნამცხვარსა და ჩაის გეახლებით, სხვა არაფერი მინდა.

— მადონა, ჩვენ ახლა სუფრასთან ვზივართ, უმცროს-უფროსობას ადგილი არ უნდა ჰქონდეს, ქალისადმი მოკრძალება და პატივისცემა კი არ დამვიწყებია.

— ეჰ, ამ სიტყვებისა ახლა ნაკლებად მჯერა, მაიორო.

— მადონა, კი არ გიბრძანებთ, მაგრამ, გთხოვთ, ჩემთან გულახდილი აყოთ, — უთხრა შოთამ, მიხვდა, ქალის გულს რაღაც დიდი სატკივარი სჭირდა.

— ვხედავ, ვახშამი დაამთავრეთ, გაიხადეთ ჩექმა, ვნახოთ თქვენი ფეხის ჭრილობა! — უთხრა მადონამ შოთას და საუბარი სხვა თემაზე გადაიტანა.

— კარგი, ბატონო, რაკი ასე უცხოდ მიცქერით და არც გასაკვირი არაა, ერთი რამ გჯეროდეთ: ვიდრე ჩემი ხელქვეითი ხართ, უბატონოდ ხმას ვერავინ გაგცემთ!

— გმადლობთ, მაიორო, ჩექმა გაიხადეთ და წამოწექით საწოლზე.. ასე როგორ შეიძლება, დაუმუშავებელ ჭრილობას სილურჯე შეპარვია, რამდენი ხანია არ შეგიხვევიათ?

— მეათე დღეა. ვერ მოვიცალე მაგისტვის.

— ასეთ მდგომარეობაში ჰოსპიტლიდან არ უნდა გამოეწერეთ!

— ეს უკვე ჩემი ბრალია, ექიმები არაფერ შუაშია!.

მადონამ ჭრილობა სათანადო ხსნარით დაამუშავა, მალამო დაადო და ინდივიდუალური პაკეტით შეუხვია.

— სიარული გიჭირთ, არა?

— ცოტათი. ფეხზე დგომას ვერ ვუძლებ!

— ეცადეთ, ნაკლები იაროთ. ხვალ საღამოს კიდევ შეგიხვევთ. უჩემოდ ხელი არ ახლოთ! — უთხრა მადონამ და ფარაჯა გადაიცვა, ჩანთა გადაიკიდა და წასასვლელად მოემზადა.

მაიორი საწოლიდან წამოიწია, ფარაჯის გულის ჯიბიდან სამი ნატეხი შოკოლადი ამოიღო და ფერშალს გაუწოდა.

— როგორ გეკადრებათ...

— გთხოვთ, გამოძარტვით. ერთი თქვენ, ორი სანინსტრუქტორებს.

— გმადლობთ, ამხანაგო მაიორო! — მიუგო მადონამ და კიბის საფეხურს შეჰყვა. — რა ჩერჩეტი ვარ, როგორ მოუფიქრებლად დაუვხვავე იმ კაცს ჩემი გულისტკივილი, სხვანაირად ჩამომართმევს! — ფიქრობდა მადონა.

ოქსანასა და ტანიას არ ეძინათ, მბჟუტავი ღამის სინათლეზე საველე გაზეთს კითხულობდნენ. ლეიტენანტის შესვლისთანავე ფეხზე წამოდგნენ.

— ბატალიონის უფროსმა გამოგიგზავნათ! — უთხრა მადონამ გოგონებს და შოკოლადი მიაწოდა.

— ღმერთო ჩემო, მართალს ამბობთ, ნება მომეცით, მის მაგივრად თქვენ გააცოცოთ, რა მოკრძალებული ბუნების კაცი ყოფილა! აი, ნამდვილი მეთაური... მაღალი, მხარბეჭებიანი და ლამაზი. მაინც როგორ შეეჩინა უღვაშები და გაღიმება! — წამოიძახა ოქსანამ და მადონას ლოყაზე აკოცა.

— ამხანაგო ლეიტენანტო, რა გითხრათ ბატალიონის მეთაურმა, კიდევ რამდენ დღეს ვიქნებით ამ დელის პირად?

— ასეთ რამეს ხელქვეითებს არ ეუბნებიან. — მიუგო მადონამ.

თხუთმეტი დღის მკურნალობის შემდეგ მაიორს ჭრილობა თითქმის მოუჩინა. ქალს აკვირებდა ბატალიონის უფროსის თავაზიანობა, თანდათან გრძნობდა, რომ შოთას უნახავად ყოფნა ერთი დღითაც არ შეეძლო.

— აღარაფერს მეკითხება, ერთ საალერსო სატყევესაც არ მეტყვის, რა დავუშავე ნეტავი? — ფიქრობდა მადონა. მესამე დღე იყო შოთა არ ენახა.

— რა მოგივიდათ? — გაკვირვებით ჰკითხა ქალმა შოთას, როცა იგი სახეწამოწითლებული ლოგინში ნახა ჩაწოლილ

— არ ვიცი, დილიდან სიცხემ ამიწია, მარცხენა გვერდიც მტკივა, მგონი გავცივდი.

მადონამ ავადმყოფს შუბლზე ხელი დაადო, თმის კულულები გადაუწია და ცისფერ თვალებში ჩახედა. შოთას ესიამოვნა ნაზი ხელის შუბლზე შეხება და უსიტყვოდ მიაჩერდა ქალს.

— ნუ გეშინიათ, არაფერს გაგიჭირვებთ.

— არა, არ მეშინია, უბრალოდ, მეზარება ლოგინში წოლა, ბატალიონში ბევრი რამ მაქვს მოსაგვარებელი, ამდენ ხანს ერთ ადგილს ვინ გაგვაჩერებს, ქვეყანა სისხლისაგან იცლება.

— აბა, გადაიწიეთ საბანი, გვერდი დაგიზილოთ! — უთხრა მადონამ შოთას, სპირტით ორივე გვერდი დაუზილა, საბანი დაახურა და ზემოდან ოფლის სადენად ფარაჯა გადააფარა.

— მადონა, უკვე გვიანაა, წადი შენს ძელმიწურში და დაიძინე.

რაკი „შენობით“ მიმართა, მადონამაც ასევე უპასუხა.

— არა, შენ შემოგვევლე, ვიდრე სიცხეს არ დაგიგდებ, არსად წამსვლელი არა ვარ!

შოთამ ჩათვლიდა. მადონა თავთან ეჯდა მაიორს და ერთი წამით თვალს არ აშორებდა. შეამჩნია, რომ ავადმყოფს თვალის უბეში ოფლის წინწკლები გაუჩნდა, მერე თანდათან შუბლი ოფლით დაუსველდა და ნიკაპზე ჩამოედინა.

შოთამ თვალები გაახილა და მადონას შეხედა.

— შენი ჭირიმე, არ გადაიხადო საბანი, გაუძელი ცოტა ხანს!

— მადონა, კიდეც არ წასულხარ? გიბრძანებ ახლავე წახვიდე და დაიბინო!

— არა, შენი ჭირიმე, ბრძანებას ახლა მე ვიძლევი!

— კი, მადონა, კარგი ხარ, კარგი, ოფელში ვიხრჩობი, სული მეხუთება...

— ცოტა მოითმინე, გენაცვალე! — დაუყვავა ქალმა და ხელი შუბლზე დაადო.

როგორც იტყვიან, სიყვარულმა მოცდა არ იცის. მალე ისინი დარწმუნდნენ, რომ უერთმანეთოდ გაძლება აღარ შეეძლოთ. არაფერი დაუმალავს მადონას შოთასათვის. ახლა მას შოთას ლანდი აცისკროვნებდა, ლანდივით დასდევდა მისი სახე; შოთა მისი სიყვარულის ჯილდოდ აქცა.

* * *

მადონა ჩექმებგაუხდელი მიწოლილიყო საწოლზე. იგი დილის საყვირის გაგონებაზე ფრთხილად წამოდგა, ქუდი დაიხურა, ფარაჯა გადაიცვა, სანთელი ჩააქრო, ძელმიწურიდან ამოვიდა და მაიორისაკენ გასწია. ძელმიწურის კარი რომ შეაღო, მაგიდაზე ზარათი შენიშნა. შოთა კი არსად ჩანდა.

„ჩემო მადონა, გუშინ, წასვლის წინ რომ ყურში ჩამჩურჩულე, შვილი გვეყოლებაო, მთელი ღამე ძილი არ მომეკარა. ჩვენს სიყვარულს, ჩვენს შვილს ძალიან გაფრთხილება უნდა... რეზერვში ყოფნის ვადა გათავდა. დივიზიის შტაბში გამომიძახეს“.

ტამაზოვკის მისადგომებთან მესანგრეთა ბატალიონი მაიორ შოთა კახიანის მეთაურობით სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლებში იყო ჩაბმული. უშიშარი მაიორი მტერს შეუპოვრად ერკინებოდა. ბატალიონის მებრძოლებს უნდა აღმოეჩინათ მტრის ჩაწყობილი ნაღმები და უზრუნველყოთ დივიზიის შეუფერხებელი მოძრაობა. ბატალიონის უფროსს, როგორც პროფესიით ინჟინერს, ევალებოდა სამეთვალყურო პუნქტების მოწყობა. სანგრების გაკეთება და მტრის შემოტევის შეჩერება. ყველაფერი ეს ხდებოდა ფაშისტთა ცხვირწინ, ცეცხლის წვიმასა და ჯოჯოხეთურ პირობებში.

დაღამდა. მტრის შეტევა შეწყდა, რადგან ქართულმა მსროლელმა ლეიონმა, რომელიც კახიანის ბატალიონს მარცხენა ფრთას უმაგრებდა, ფაშისტთა ძალები წელში გასწყვიტა. საუბედუროდ, აღარ იყო შოთა კახიანი და მისი ბატალიონის შტაბის უფროსი ვასილ მოროზოვი... ღამის სიბნელეში მადონა ჯანბერიძე და მისი სანიტრები დაჭრილებს პირველ დახმარებას უწევდნენ და საველე ჰოსპიტალში აგზავნიდნენ.

შოთას სიკვდილმა თავზარი დასცა მადონას, კახიანის გაცივებულ ცხედარს გულში იხუტებდა და მდულარე ცრემლით ტიროდა.

ტამაზოვკის მისადგომებთან, ამალღებულ ადგილას, კორღზე, აწეული აკაციის ძირას დამარხეს მაიორი კახიანი და შტაბის უფროსი მოროზოვი...

* * *

თბილისში, „დინამოს“ სტადიონის მახლობლად ორსართულიანი, ნრაგალბინიანი სახლის მესამე სადარბაზოს ზშირად ჩაუვლიდა თალხ კაბაში გამოწყობილი ახალგაზრდა ქალი, რომელსაც ხელში პიჭუნა ეჭირა. იგი დიდხანს ჩერდებოდა სადარბაზოსთან, მაგრამ შიგ შესვლას ვერ ბედავდა, ამასობაში ბავშვმა ტირილი დაიწყო და ქალი იძულებული გახდა იმ ადგილს გაცლოდა.

— შვილო, რამდენჯერმე შეგნიშნე, მითხარი ვის ეძებ, იქნებ დაგეხმარო... — უთხრა ქალს ჭაღარაშერეულმა მსუქანმა ქალმა და ნავთით სავსე ჭურჭელი კუთხეში დადგა.

— დეიდა, ამ სახლში კახიანები უნდა ცხოვრობდნენ...

— ვაიმე, ოლღას კითხულობ? კი, შვილო, ოლღა და მისი ქალიშვილი მეორე სართულზე ცხოვრობენ, მაგრამ რაღა მათი ცხოვრება, ისეთი ვაჟკაცი შვილი დაჰყარგეს.

— დეიდა, სწორედ მათი ნახვა მინდა და ვერ გამიბეღია... დამეხმარეთ.

— კი, შვილო, ამას როგორ დაგამადლი, ამ წუთას ლიდას დაუძახებ!

— ვაიმე, არა, ახლა არა!

— შვილო, მე ანიკო მქვია, ნუ გერიდება, მანდ დამიცადე, ახლავე ჩამოვალ.

ორი წუთის შემდეგ ანიკოსთან ერთად კიბეზე ჩამოვიდა საშუალოზე ოდნავ მაღალი, ეშხიანი ქალი, რომელსაც შავი კაბა ეცვა და ისეთივე ფერის თავშალი ჰქონდა მოხურული.

— აი, შვილო, მასწავლებელი ლიდა კახიანი, ოლღაც სახლშია, თქვენ რომლის ნახვა გინდათ?

— ქალბატონო, ბოდიშს გიხდით, რომ გაწუხებთ... ბავშვი ჭირვეულობს, მაგრამ ძალიან მინდა თქვენს ოჯახში მოსვლა!

— მობრძანდით, დაიკო, მომეცით ბავშვი, მე თვითონ ავიყვან კიბეზე.

— არა, თქვენ როგორ შეგაწუხებთ. — მიუგო ქალმა, ანიკოს მაღლობა გადაუხადა, და ლიდას გაჰყვა.

მასპინძელმა კარები გააღო და ვიწრო დერეფნიდან სტუმარს სას-

ტუმრო ოთახში შეუძღვა. ოთახის ერთ კედელს ფარავდა ხალიჩა, რომელზეც შავ არშიაში ჩასმული კაპიტან შოთა კახიანის სურათი ეკიდა.

— დედა, სტუმარია ჩვენთან! — გასძახა მასპინძელმა მეორე ოთახში, იქედან ძაძვებში გახვეული, სანდომიანი თმაგათეთრებული ქალი გამოვიდა, სტუმარს ხელი ჩამოართვა და ბავშვს გაუღიმა.

ქალი თვალს არ აშორებდა შოთა კახიანის სურათს, მერე თავი ჩაღუნა და წაიღულღულა: — კი მაგრამ, რატომ კაპიტანი, შოთა ხომ მაიორი იყო?

— რაო, რა სთქვი, შვილო?

— საიდან იცნობდით ჩემს უბედურ ძმას? — ახლა აღელვებული ღიდა შეეკითხა ქალს. სტუმარმა ძალა მოიკრიბა, პატარა ჩანთიდან რძით სავსე ბოთლი ამოიღო, ატირებულ ბავშვს მიაწოდა, ხმის ამოღება კი უჭირდა.

— კარგი, შვილო, ნუ დეღავ, აი, ხომ ხედავთ, ბავშვი დაწყნარდა, მომეცით, ლოგინზე დავაწვენ, — უთხრა ოღლამ.

— გეტყვით, გეტყვით, ქალბატონო, ყველაფერს მოგიყვებით, მაგრამ იცოდეთ, ჩემთვის აღვილი არ არის წარსულის მოგონება! — დაიწყო მადონამ და თვალებში ცრემლი მოადგა.

— ტამაზოვკის მისადგომებთან მესერშმიდტიდან ჩამოყრილმა ნაღმმა გამოასალმა სიცოცხლეს ჩვენი ბატალიონის მეთაური მაიორი შოთა კახიანი. იგი ბატალიონის შტაბის უფროსთან ერთად აკაციის ძირას დამარხეს.

— ვაიმე, შვილო შოთა! — აღმოხდა დედას.

— ვისაც რა უნდა, შოთას ის უწოდოს, გინდ საყვარელი, გინდა ქმარი, მაგრამ იგი ჩემთვის ყველაფერი იყო. მისგან ეს წერილი შემომჩნა, — ძლივს წარმოთქვა მადონამ და ღიდას ძმის დაწერილი უკანასკნელი ბარათი გაუწოდა.

— ვაიმე, ძმაო... ეს ბავშვი ჩემი ძმისშვილი ხომ არ არის?

— შოთას ვაჟკაცობამ, ფხიზელმა გონებამ და ცეცხლოვანმა გულმა დაიპყრო ჩემი არსება, ასე სჩვევია, ალბათ, ძლიერ სიყვარულს, რომელმაც სამუდამოდ დამიძონა, დიახ, ჩვენ ხელმოწერილები არ ვიყავით, მაგრამ მას შვილს ვერ დავუკარგავ და, როგორც ხედავთ, ბავშვი თქვენთან მოვიყვანე.

— ეს რა ბედნიერი დღე გაგვითენდა, დედა, დედიკო: შენი შვილიშვილი, ჩემი ძამიკოს, ჩემი შოთას ბიჭი! — წამოიყვირა ღიდამ მიძინებულ ბავშვს ხელი დაავლო, დაკოცნა და ოღლას მკლავზე დაუგორა.

მადონა კი იდგა კედელთან და იცრემლებოდა.

— დღეს გაცოცხლდა ჩემი შვილი, ჩემი შოთა გამიცოცხლდა, არა, აღარ მინდა სიკვდილი, ჩემი შოთას ბიჭი უნდა გავზარდო! — იძახდა ოღლა და ახალგაზრდებულ ბიჭუნას გულში იხუტებდა.

ჯეჰალ ქათამაჰე

წითელი თოვლი

40 წელი გავიდა დიდი სამამულო ომის დამთავრებ-
იდან. თითქოს მოშუშდა მძიმე იარა, მაგრამ სახლში
დღემდე ვინახავთ ჩემი ძმის პროტეზებს, როგორც
ომის პროტესტს, როგორც იმ საშინელ დღეთა
ცოცხალ სურათსა და ვახსენებას.

გადადიოდა ცივი ქარი,
სტვენით ყირაზე
და გუგუნებდა მიწა ჭურვით
ამონატორი.
შავი მიწური ამოევსო ყინვას
პირამდე,
ჯარისკაცები მიჰყვებოდნენ
ტრამალს დათოვლილს...
ომის აჩრდილი მოიწევდა
დნებრის გაღმიდან,
ჩასაფრებული ტყეში ეგლო
სიკვდილი შავი,
გამოშივნილი მთა და ბარი
ცივი ნაღმითა,
ბორგავდა, როგორც ჯარისკაცი
დაჭრილი ღამით.
და მოიწევდა დღედაღამე
მრისხანე მტერი,
ანგრევდა სოფლებს,
დაბას,
ქალაქს,
ცეცხლით გვიტევდა...
ანადგურებდა ადამიანს
სიკვდილის ცელი,
ყელში წვდებოდა,

აწამებდა,
თოვით ჰკიდებდა...
და იყო წყევლა,
სისხლის წვიმა,
კედლების ხეთქვა,
სროლა,
ძაღლების ღრიანცელი,
გოდება მოთქმით...
ბოლოსდაბოლოს, ომი იყო,
რომელსაც ერქვა,
ფაშისტთა რისხვა, კაცთმოძულე
ჰიტლერის ცოფი.
ბოლოსდაბოლოს, ომი იყო
სიკვდილ-სიცოცხლის
და ვის შეეძლო ამ მძიმე ჟამს
დახევა უკან?
მზე მიიმაღლა შავ ღრუბლებში
ქვეყნის სიცოცხლით,
დაპატარავდა, დაიბინდა
საშობლოს რუკა.
შენ ამ ღროს ომში მიდიოდი
მაღალი რწმენით,
როგორც ჯარისკაცს და
კომუნისტს
მზე გენთო სხივად,

დედამ დაგლოცა,
 გზა საძნელო
 დალოცა შენი,
 როცა ჭიშკრამდე ნაღვლიანმა
 გამოგაცილა.
 — მალე ჩამოდი! — გაგეცინა
 დედის სიტყვებზე
 და დედის მკერდში ჩახუტება
 ისევ მოგიწადა...
 მახსოვს, ეზოში შეჩერდი და
 კვლავ მოიხედე
 და დაადექი პირტიტველა ბიჭი
 ომის გზას.
 წამოგეწია თუთის ხესთან
 ცირა შავთვალა,
 ვერ მოითმინა ანგელოზმა
 მეტის ატანა,
 ამდენი ხალხი და „სირცხვილი“
 არად ჩათვალა
 და ტკბილი კოცნა მანაც ომში
 გამოგატანა.
 და იგრძენ ძალა,
 სიყვარულის ძალა მთებური
 და მიდიოდი ახლა უფრო
 გულანთებული.
 და მოგეჩვენა ის დღე ცივი,
 გზები წყეული,
 ცირას თვალებით გამთბარი და
 განათებული.
 გადაგატარა ომის ექომ
 უცებ ბასიანს,
 დადექ დიდგორთან, ბოროდინო
 გაცოცხლდა თვალწინ.
 „არა, ეს ომი, — ჩუმად ამბობ, —
 უფრო მკაცრია,
 მშვიდობით, ჩემო სიჭაბუკე,
 მშვიდობით აწი!?
 შენ აღარა ხარ გუშინდელი
 სოფლელი ბიჭი,
 შენ უნდა შესძლო ამ დიდ ომში

შეუძლებელიც.
 სხვა ძალა გმართებს,
 სხვა კაცობა,
 უნარი, ნიჭი,
 რომ იყო ქვეყნის პატრონი და
 კვლავ გამგებელი...
 ამას გვაულებს დედის ლოცვა,
 მამის ღიმილი
 მშობელმა ომში ნუგეშად რომ
 გამომატანა,
 შენ უნდა ძლიო ახლა ქარი,
 შიშიც, სიკვდილიც,
 უნდა აჯობო და გაბაწრო
 შავი სატანა!...“

შენ მიდიოდი მძიმე ომში
 ამ დიდი რწმენით,
 არ მოგიხედავს უკან ერთხელ,
 არ მოგიხედავს.
 გეძახდა ცეცხლში გახვეული
 მამული შენი,
 ისე ვით შენი საყვარელი
 გეძახის დედა.
 და ჰა, დასრულდა ყრმობა შენი,
 ნატვრა, ფიქრები,
 თითქოს მიწყნარდა დილით ბაღში
 სტვენა ჩიტების...
 ცას აბნელებდნენ იქ, შორეთში,
 მესერშმიტები
 და მიწას აჩნდა ნატყვიარი,
 როგორც წიტები.
 ჩაუქროლებდა ყუმბარები
 ტყვიისფერ სივრცეს
 და აღარ ჰქონდა დასასრული
 ცხენების რემას.
 შენ მაშინ მიხვდი, ყოველივე
 წინასწარ იგრძენ,
 ტკივილი სულის,
 ძალა სულის,
 მამის სიტყვის გვემა.

საქ. სსრ კ. მარქსისტული
 ს.ხ. სახ. რესპუბ.
 ბიბლიოთეკა

და ყუმბარებით ამოშიგნულ,
 ამოთხრილ ქვესკნელს
 მკერდს აფარებდა და იცავდა
 ხალხი რა ძალით,
 და მოიწევდა, მოიწევდა
 სიკვდილი ჩვენსკენ,
 ცეცხლით,
 მახვილით,
 გაშმაგებით,
 რისხვით, ხანძარით....
 და დასახვევი ნაბიჯიც კი არ იყო
 უკან,
 მუქარა მათი და ღრიალი
 ზარავდა ზმელეთს,
 და ჰგავდა ღნებრი ლავად ქცეულ
 ვეება ვულკანს
 და ზევში სისხლის ჩუხჩუხებდა
 წითელი ღელე.
 უცებ სიკვდილი, საშინელი
 ყველას მიწვდება,
 ღნებრის მიდამო გაანათეს
 ცეცხლის ენებმა.
 ვიღაც გიჟივით სანგარიდან
 წამოიწევა,
 ვიღაც სანგარზე სამუდამოდ
 მიესვენება.
 აი შეტევა,
 ყიამეთი,
 ომი წყეული,
 თითქოს ერთმანეთს შეეჯახა
 ცა და ბუნება,
 ვიღაც დაჭრილი და უღმერთოდ
 მიტოვებული
 გეძახის, მაგრამ ამ ხმაურში
 არ გვეურება.
 დაღლილი მთვარე
 დამურული დანებდა
 სიკვდილს,

მძიმე ღუმილი დაეუფლა
 უეცრად მთა-ველს.
 აღარც ღრიალი
 და გრიალი ტანკების ირგვლივ,
 მიაქვს მდინარეს დაჭრილების
 გოდება მწარე.
 აღარც სანგარი, სტეპის ქარი,
 მუქარა ცივი,
 ფერდნალეწილი ჩამუხლულან
 ტანკები ბორცვთან.
 შენ აღარ გეწვის დამსხვრეული
 ჭურვებით წვივი,
 სადღაც ორმოში, მიწაში ღრმად
 დამარხულს ცოცხლად.
 იმ მაღალ მთაზე გამარჯვებით
 შენ ვეღარ შესდექ,
 შენი ფიქრი და იმედები
 ჩააქრო ნაღმმა,
 ეს ვინ შეჩერდა,
 ვინ შეჩერდა
 დაჭრილთან ბედზე,
 ვინ გაგიყვანა შუად მკვდარი
 მდინარის გაღმა?
 და ვინ შეგახო,
 ვინ შეგახო მაჯაზე ხელი
 და გათოშილი სასიკვდილოდ
 არ გაგიმეტა,
 ვინ მოგანათა მადლიანი
 თვალები მწველი,
 ღიღი ტკივილი და წვალება
 ვინ დაგიბედა?
 ვინ მოინდომა მომაკვდავი
 რომ ეხსნა კაცი,
 ისეთ მძიმე დროს ჯარისკაცის
 ინდომა შველა,
 ვინ დაგიბედა,
 ვინ გიბოძა ღლეები მკაცრი
 და ბეწვის ხიდზე ჯოჯოხეთში
 ვინ მოგეშველა?

ვინ შეებრძოლა ასე ძლიერ
 სიკვდილის აჩრდილს,
 ვის შეეცოდე, ვინ დაგადგა
 პირველად თვალი,
 ვისი უნარით,
 ვისი ნიჭით ცოცხალი დარჩი,
 ვინ აუბნია ასე მარჯვენდ
 სიკვდილს
 გზა-კვალი?
 ყინვაზე მომხმარს მოგანათა
 თვალები სველი,
 გაგათბო სული, დაგიბრუნა
 სიცოცხლის ძალა
 და დედასავით მოგაშველა
 განწირულს ხელი
 და შენი ცოდვა, შენი მადლი
 დაიღო ვალად.
 და ვინ იპოვა გადამქრალი
 სიცოცხლის წვეთი
 და ჩამოგფერთხა შენი სისხლით
 დამბალი მიწა,
 ვინ იყო, ვინა
 კაცი, ქალი,
 დედა თუ ღმერთი,
 ვინ მოგეფერა,
 ვინ გაგათბო,
 ვინ გაგაღვიძა?..
 ვინ გნახა სადღაც დამარხული
 ყინვაში, თოვლში,
 შენს მაჯისცემას,
 გულისცემას დაადო ყური.
 იმ სასტიკ დროში,
 ძმად ჩემო, იმ სასტიკ
 დროში,
 გაგიყო სისხლიც,
 არა მარტო გული და პური.

•
 თეთრი პალატა,
 სარატოვი,

თეთრი ლანდები,
 მძიმე ღუმილი,
 ფერწასული ხალხი კეთილი,
 აქ არც ოპია, არც ტყვიების
 კორიანტელი
 და არც ფრიცების საზარელი
 ხმა ჩახრეწილი.
 თეთრ სარეცელზე განაბული
 წვეხარ პირადმა,
 ცივი ქარები ფანჯარაში
 შემოჭრას ცდილობს,
 მოვა, აგინთებს დედა წყნარად
 ლამაზ ჩირაღდანს,
 გეტყვის ალერსით: მე აქა ვარ,
 მომხედე, შვილო!
 იწვი სიცხისგან, მოგიზგიზე,
 ვით პურის თონე,
 თავს დაგტრიალებს ყორანივით
 მშიერი ლანდი.
 გამაგრდი, ბიჭო!
 გაუძელი ტკივილებს, თორემ
 ოთახში ჩუმად და მზაკვრულად
 სიკვდილი დადის.
 ცრემლებით ღნება მოწყენილი
 თებერვლის ღამე,
 ყვავთა გუნდები გადაუვლის
 ჩრდილივით ხრამებს
 და მთვარე ამდენ წუხილით და
 ცოდვებით მკრთალი,
 მიჰყვება სივრცეს, გადახანძრულს
 ზანტად და ძალით.
 სხეული გიხურს,
 მკერდი გეწვის,
 ცეცხლი არ ქრება,
 დაპატარავდი, კაცის ფერი აღარ
 გეტყობა,
 სიცოცხლე გინდა, სიკვდილს
 ებრძვი

და როგორც დედა,
 ჭადარა ქალი თავს გველება —
 ანა პეტროვნა,
 შენი მკურნალი,
 დასტაქარი, კეთილი ქალი,
 შენს სასთუმალთან შეხვედრია
 რამდენჯერ აისს,
 თუმც უძილობით,
 უძილობით ეწვოდა თვალი,
 არ მიგატოვა ერთი წუთით,
 დაჭრილი მაინც.
 არ მიგატოვა, ათენებდა
 ფიქრებით ღამეს,
 ებრძოდა სიკვდილს და
 სიცოცხლის
 ეძებდა წამალს,
 საათი ცივი წაკა-წუკით
 ითვლიდა წამებს,
 გამჭოლი ქარი აწყდებოდა
 გიჟივით ტრამალს...
 წინ კიდევ დიდი ტკივილია,
 გამოცდა მკაცრი,
 პროთეზი — მძიმე, სიარული —
 ბავშვივით ახლად,
 შენ როგორც გმირი,
 კომუნისტი და ჯარისკაცი
 მამულისათვის დამწვარხარ და
 ანათებს სანთლად.
 შენს საუკუნეს გადაიარ მოჭრილ
 მუხლებით,
 ვერ დაგაჩოქებს ფიქრები და
 ნალველი ჩია,
 შენ გადარეკე ჩვენი ციდან
 ომის ღრუბლები,
 შენ ყველა დროის ჯარისკაცი
 და გმირი გქვია.
 ასე დარჩები ჭაბუკი და
 უბერებელი.
 იყავ მართალი,
 არ იცოდი რაა მუდარა,

ფოლადის მკერდით შეჭკარ
 ქვეყნის დიდი კედელი
 და მხოლოდ შენით დედამიწა
 გამოუდარა...
 ეს მხოლოდ შენით,
 შენთა ტოლთა დაღვრილი
 სისხლით
 მზეს დაუბრუნდა სინათლე და
 ფერი — ბუნებას,
 შენი ტკივილით,
 შენი ცრემლით,
 ტანჯვით და სიმწრით
 პლანეტა ჩვენი გადაურჩა
 განადგურებას.
 ეს მხოლოდ შენით,
 შენთა ტოლთა ძალით და მაღლით,
 გაჩნდნენ ბავშვები,
 გათბა კერა სასიხარულოდ,
 შენი თვალებით,
 გმირთა რწმენით,
 გულებით ნაღლით
 ხმაურობს ახლა დედამიწა
 და ჩვენც ვხმაურობთ.

ქარი მრისხანე, ცივი ქარი
 ჩვეულ ხმაურით,
 ღია სარკმლიდან შენს ოთახში
 შემოდრიოდა.
 ვილაც კვდებოდა ბრძოლის ველზე
 და სალამური
 მწარედ კენესოდა,
 სადღაც მთაში მწარედ ტიროდა,
 მარტი ცივი და მოწყენილი
 ქერივი ქალივით,
 ცრემლით და სისხლით
 გაჟღენთილი
 თვალებს ახელდა,
 სადღაც, დნებრს მიღმა, ომი
 ქუხდა

ქარიშხალივით
და უფრო იქით ყაჩაღები
სიკვდილს აქებდნენ.
დაეცა ბიჭი,
ჩამოხველდა კიდევ ერთ სახლში,
დნებრს გაღმა გასვლა და
ბრძოლაში
ჩაბმა ეწადა...
მართო კვდებოდა უნუგემოდ
ლამაზი ბავშვი,
ველარ წამოდგა,
ვერ ატირდა,
ბევრი ეცადა.
იქვე გათხარეს არყის ხესთან
ცივი საფლავი
და ჩაესვენა კიდევ ერთი თბილი
ლიმილი.
დარჩა სახელი,
რა სახელი — დაუდაფნავი
და კიდევ ერთი შავი ლოდი —
მიწის ტკივილი.
ატირდი, ასე ჩამოგშორდა ბევრი
ძმაცაცი,
პურის ყანაში,
ატმის ბაღში,
მდარე გუბეში...
მწვანე ზაფხულში, ქარში,
დარში,
შუა ზამთარში —
ყველა ლამაზი,
ყველა გმირი,
ჭირში ნუგეში...
დღემდე შემოგრჩა ზოგის ლექსი,
ზოგის წერილი,
ზოგის სურათი სიყვარულით
დამაქვს უბითა,
ყველა მამაცი,
ყველა ნაღდი,
ყველა კეთილი,

ყველას სიცოცხლე ჭაბუკური
ძვირად უღირდა.
მაგრამ წავიდნენ,
დაიხოცნენ
სიტყვა არ უთქვამთ,
არც საყვედური, არც მადლობა,
არც პატიება,
მამულის ტრფობას ინახავდენ
გულში სათუთად,
ასეთი იყო გმირთა რწმენა,
ჩვევა ძლიერთა.
ზოგს გახელილი
შვენიერი დარჩა თვალები,
„დედა“ — აღმოხდა სიკვდილის წინ
ზოგსაც ბაგეზე,
ზოგს დასტიროდნენ უცხო მხარის
ტურფა ქალები,
ზოგს დედა-შვილი და მეუღლე
ისევ დაეძებს.
ზოგი მოვიდა პირტიტველა
სკოლის მერხიდან,
ზოგს წიგნი დარჩა,
ლურჯი წიგნი დაუხურავი,
ზოგი წავიდა ისე უხმოდ
წუთისოფლიდან,
არ დასცდენია არც მადლობა,
არც სამღურავი.
არ დაუცლია ძმაბიჭებთან
ღვინის ფიალა,
არც პაემანზე შეხვედრია
სატრფოს ტირიფთან
და შიშისმგვრელი,
შიშისმგვრელი
ჭურვი კი არა,
არ გაუსვრია დაჟანგული
ძველი ფილითაც.
არ გაუგია, ტყვიამ როგორ
გახვრიტა მხარი,
როგორ წავიდა შავი სისხლის

ღვარი ჩუხჩუხით,
 როგორ მიღულა დანანებით
 ლამაზი თვალი,
 მამულის მიწას ჩაეხუტა იგი
 ჩურჩულთ.
 მხოლოდ ის მიხვდა,
 გადაეღო ცას შავი ბური,
 მზე გაიყინა ფერწასული და
 ფერმიხდილი.
 ვით ქარში ყუნწზე,
 როგორც ვაშლი,
 გულს მოწყდა გული
 და ათჯერ ნახულ სიზმარს ჰგავდა
 მაინც სიკვდილი.
 დიდხანს ეცადა, ეწვალა და კერ
 გაიღვიძა.
 შეშინდა თითქოს,
 გაიბრძოლა და მიიძინა,
 მერე გათხარეს მეგობრებმა
 სამარის მიწა,
 დახარეს თავი,
 დაახალეს
 ცას ტყვიის წვიმა,
 მერე აღმართეს დროშები და
 თოფები ცისკენ
 და ბერლინის გზას
 შურისგებით დაადგნენ ისევ.
 ახლა მარტო ხარ სარატოვში...
 თბილი ოთახი
 შენი ტკივილით და გოდებით
 განაბულია,
 ნეტავ გახვიდე, გაიარო
 გარეთ ცოტა ხნით,
 გარეთ ნამდვილი აპრილი და
 გაზაფხულია.
 შენ მარტო წევხარ, არ გასვენებს
 ეჭვების ჭია,
 გეწვის იარა და გევსება თვალები
 ცრემლით,

სადღაც მთებს იქით, მწვანე
 სამარეს ჭრიან ^{მოღწეული}
 და შავ ლოდებზე გმირთა სახელს
 აწერენ წყენით.
 შენ პალატაში განაბული
 წევხარ გულადმა,
 ცივი ქარები გადაუვლის
 გრიალით ქედებს...
 იქ რა ბიჭები
 რა უღმერთოდ ამოუნადმავთ,
 რა შავი დილა გაუთენდა
 შვილმოკლულ დედებს.
 ო, როგორც წამი, ცხელი ცრემლი
 თვალებს მოცვარავს,
 შუბლზე დაგაჩნდა ნაოჭების
 ცივი ღარები,
 ბედის ვარსკვლავი შენს წილ
 ყუნწზე
 ნუთუ მომწყდარა,
 ნუთუ დასრულდა სიჭაბუკის
 თბილი დარები?
 ნუთუ ვერ შეძლებ
 ბილიკებით მთების არბენას,
 ჩინარის ჩრდილში ვერ შეხვდები
 მთვარეს იღბლიანს,
 ნუთუ ვერ გაშლი ლამაზ ფიქრებს,
 ლამაზ ვარდებად
 და ვერ დააფრთხობ
 სიყვარულით
 იმ ცელქ ნიბლიას?
 ვერ მოიტაცებ იმ ანგელოზს
 ნუთუ თეთრონით
 და მაყრიონი არ აანთებს
 ერთხელ მაშხალას,
 ნუთუ ცხოვრებას
 დიდი გულით ვერ მიეთბობი,
 შენს სევდა-ტკივილს
 არ გაუყოფ ნუთუ შავთვალას?

არა! ცხოვრება და გაძლება ახლა
იწყება,

ბედთან ჭიდილი,
ბედთან ბრძოლა შეურიგალი.
სხვა მწვერვალები,
სიყვარული, თავდავიწყება,
სხვა შემართება,
სხვა სიძნელე
და სხვა გრიგალი...
ომის დღეები, საზარელი,
თითქმის დასრულდა,
დღეები შიშის,
სიკვდილის და
ყინვა-სიცივის,
ზამთრის შემდეგ უკვე დათბა,
გამოზაფხულდა
და ყაყაოებს დღეს პირველად
წასკდა სიცილი.
ისევ აყვავდნენ ალუბლები ,
მორცხვი შინდები,
მოლზე იებმა გაახილეს
ღიმილით თვალი,
წინ დიდი გზაა, სიცოცხლეს ვით
შეუშინდები,
როცა სიკვდილი, მოვარდნილი,
ჩაქოლე ძალით.

არა, არ ჩაქრა ანთებული გული და
ძალა,
სიცოცხლის რწმენა,
ჭაბუკური სული და სითბო
და გადარჩენის შენი ბედი, არ
დაგიმაღავ,
ბუნჯზე ეკიდა,
შენი თავი იხსენი თვითონ.
ქვემეხის ჩონჩხზე
როცა კისრით ჩამოკიდული,
ნახევრად მკვდარი მაინც
სიკვდილს

ებრძოდი გარეთ,
ღილით გიპოვეს სისხლის ტბაში
ამოყინული
მკერდი მოგბანეს, შეგიცოდეს
და შეგიფარეს...
ახლა მარტო ხარ სარატოვში,
თეთრი ოთახი
შენი ტკივილით და ღუმილით
განაბულია.
ნეტავ, გახვიდე, გაიარო გარეთ
ცოტა ხნით,
გარეთ ნამდვილი საოცნებო
გაზაფხულია.

ბაღებს გასცქერი სარკმელიდან
გულდაწყვეტილი,
სადღაც, მთებს იქით, მზე წითელი
ამობრიალდა
და პალატაში, ვით სურვილი,
სატრფოს წერილი
თეთრი მტრედით შემოფრინდა,
შემოფრთხილდა.
ოცნებასავით გაიწელა შორი
მანძილი;
ფრთები გაშალა სიყვარულმა
წამოსაფრენად,
წერილს დასცქერი, ლამაზ
წერილს,
ოქროს განძივით,
ხან შიში გიპყრობს დამდაღველი,
ხან აღმაფრენა.
ღამე აენთო, აელვარდა
იქვე ალგებთან,
შემოჯდა მთვარე — მოლაღური
ტოტზე პატარა,
ნეტავი ასე,
ასე ძლიერ რა გაღელვებდა,
რამ დაგაფეთა,
რამ შეგაკრთო,

რამ გაგახარა?
რამ დაგისველა წამწამები
ისეც სოველი
და ვინ ამაღლდა შენს თვალებში
ცამდე ღმერთივით.
ყოველი სიტყვა,
მონატრება,
აზრი ყოველი,
რად მოგეჩვენა ასე ნაღდი,
ასე კეთილი?
რატომ შეზედე დღეს ცხოვრებას
სულ სხვა თვალებით,
რატომ ამაღლდა შენი სული,
შენი უნარი
და ის დღეები, დაწყველილი,
ნამტირალევი,
რად მოგეჩვენა ლამაზი და
გაუხუნარი?
რატომ განათდა ყველაფერი
ირგვლივ სინათლით,
დახურული და ჩაჟანგული
გულის კარები,
კვლავ სიყვარულის ნეტარება
რატომ ინატრე,
რამ გამოგცვალა, ოდეს ცივი
მიუკარები?
ვინ, ვინ გეძახდა,
ვინ გიხმობდა ასე გულდაგულ,
ვინ გითხრა, ვინა, ამ მძიმე ჟამს
თბილი ნუგეში,
ვინ გაგინათებს დღეებს მწარეს,
ცივს და უმადურს
ამ სასტიკ დროში და ამ სასტიკ
საუკუნეში?
ვის შეუძლია დიდი რწმენით
უფეხო კაცის
ფიქრის წაკითხვა, შეყვარება,
სულში ჩახედვა,
შენი ცხოვრების მწარე ნაღველს
ნეტა ვინ დაცლის,

გაიზიარებს და გაიყოს
შენს ტკივილს,
სევდას?
რა შეუძლია სიყვარულის
ბარათს პატარას;
შიგ რა ეწერა,
რა ეწერა ნეტავ ისეთი,
ასე რომ დაგწვა,
აგაღელვა და გაგახარა
და გამოსტაცა დაკარგული
ეშმაკს იმედი?..
რად მოგენატრა მიწის მაღლი,
გლენის კარავი.
ნავი, მიბმული ზღვის ნაპირას
რკინის პალოზე,
ის სიყვარული და ის დელვა
დაუფარავი,
ასე გულდაგულ,
ასე წრფელად
რატომ დალოცე?
რად მოგეჩვენა ციხისძირის
საღამოები
უფრო ლამაზი,
უფრო წყნარი და დიდებული
რატომ აყვავდნენ სულში ნუშის
ნაზი რტოები
და რად გეძახის ზღვა,
ფიქრებით აღიდებული?
ის შენი სატრფო —
გულის ვარდი,
მინდვრის ფერია
იქნებ მოგელის ომგადახდილს
საღს და ჯანიანს,
შენ ხომ წერილი ერთხელაც არ
მიგიწერია
და ერთი ტკბილი ამბორიც
არ გაგიგზავნია.
მაინც გეძახის: შენი ვარო,
შენად მიგულე,
მიყვარხარ ისევ და ფიქრები

ჩამოიცილე,
ჰოსპიტლის კარი, საყვარელო,
ჩუმაღ მიხურე,
ახლა გჭირდება მეგობარი
ნუ მოიწყინე!
თუ სიზმარია ყოველივე,
სატრფოს ბარათი
რატომ გიზგიზებს,
რატომ გიხმობს,
რატომ ხმაურობს,
რატომ დავიდგა ანგელოზის
თვალწინ ხმა ნაზი
და რად გეძახის გული სახლში
სამოგზაუროდ?
ო, ეს წერილი, ამ დილით რომ
შემოფრიალდა,
მტრედის ღულუნით,
მზის ციალით,
ცისკრის ნათელით.
შენი ცხოვრება ისევ წაღმა
შემოტრიალდა,
დაპატარავდა,
დაჩიავდა სულში ნალველი.
და წამოშალა ზღვისპირეთი,
ციხე ბებერი,
უბეავსილი გაზაფხულის
კალთა მზიანი;
მტრობის გზა — მოკლე
სიყვარული — უბერებელი
და უკვდავება,
უკვდავება ადამიანის...
როგორ ამდერდა ამდენი ხნის
გული მდუმარი,
გათბა მიდამო, მზე აენტო,
გალხვა ყინული,
განათდა სული, სურვილების
ნავსაყუდარი
და დედამიწა ომის კვამლით
გადაბინდული.
გზები გეძახის,

დიდი გზები,
პურის თავთავი,
შრომა — ლამაზი,
სიყვარული — დაუღუღარი.
მამის ჭაღარა,
დედის წმინდა გული მართალი,
ბაბუას ძველი მოგიზგიზე
თბილი ბუხარი.
ღია სარკმელთან მზიარული
გელის ასული,
მზე რომ ანთია მოელვარე
წითელ ლოყაზე,
როგორც მაისი, მთის ჩანჩქერი,
წრეგადასული
ერთი შეხვედრით და ღიმილით
გულს რომ მოგტაცებს.

●

პროთეზებს ცივი, ცრემლიანი
შეხედე თვალით
და წამოიცივი რკინის ფეხი
მოჭრილ წვივებზე...
გარეთ ყვაოდა ალუბალი,
თეთრი და მკრთალი,
გაზაფხულის მზე აბრეშუმით
ქსოვდა იმედებს.
და მოგეჩვენა სარატოვი, შენი
პალატა
უფრო ნათელი, უფრო დიდი,
უფრო მაღალი.
გული განათდა, დაკოდილი,
გული განათდა,
როგორც მზის შუქით განათდება
ხოლმე ტაძარი.
მთები იცვამდნენ
გაზაფხულის მწვანე
სამოსელს,
ხეებს კვირტები,
ხოლო მინდვრებს
აჩნდა ხნულები,
შენ ძმობის ძალა,

სიყვარულის ძალა დალოცე,
ოცი მილიონ ჩაუმქრალი
გმირთა გულებით.
„ბოლომდე უნდა, მეგობარო,
დარჩე მებრძოლად,
არ შეიძლება შუა გზიდან
უკან დახევა,
არ გააცივო ძველი კერა,
ჩამქრალი ოდა
და უპატრონე პატიოსნად
ამდენ ბალ-ვენახს.
უნდა ამოსწვა ხალხის გულში
შური, სიხარბე,
რწმენის სიმტკიცე მუდამ უნდა
გაიმედებდეს.
მაშინ იქნება მეტი პური, მეტი
სინათლე,
მეტ სიყვარულს და
სინაზესაც გაიმეტებენ.
და არ დავწყევლით მაშინ ქვეყნად
კაცის გაჩენას,
სამძიმ საფლავზე აღარ დავრგავთ
მტირალა ტირიფს,
მხოლოდ დიდებას ამოქარგავს
კაცის მარჯვენა
და არა ტყვიას,
არა ჭურვებს,
სევდას და ტკივილს!“
ასე ფიქრობდი სარატოვში
აპრილის დილით,
შინ მოდიოდი პროთეზების
ჭრიალით როცა,
დღე იყო ცივი, მიწას ომის ებურა
ჩრდილი;
იყო ღუმელი,
სიხარული,
ცრემლი და ლოცვა...
დაემშვიდობე,

მოეფერე ანა პეტროვნას
ეკიმს, რომელიც ერთი წელი
თავს გვევლებოდა
გულად, სიკეთით, სიყვარულით
დედისოდენა...
ახლა რატომღაც მოწყენილი
იღვა და თრთოლა.
თვალწინ დაუდგა დაცემული
ვოლგასთან ვოვა,
ერთადერთი ძე, დედის პირმშო,
ნუგეში დედის,
შვილის ღიმილი, სიყვარული
მან შენში ჰპოვა
და ბედნიერი,
ბედნიერი ის იყო დღემდე,
თავს გვევლებოდა, შეგეჩვია
ჯარისკაცს ალაღს,
ვადაერჩინე, ნეტავ შენთვის
რა არ იღონა.
თუმცა სიხარულს გამარჯვების
ახლა ვერ მალავს,
მაინც ატირდა, ძმაო გული,
შენც დაგიღონა,
გამოვაცილა სადგურამდე თეთრი
ხალათით,
გამოვატანა გულის სითბო,
რწმენა დროული;
უთხარ: „ამ ამაგს, ამ სიყვარულს
კუბოს კარამდე,
როგორც შეჭფერის ნამდვილ
ვაჟკაცს,
ისე მოვევლი,
ვოვას მაგიერ გეხვეწები შვილად
მიწამე,
ეს ერთადერთი სურვილი და
პატივი დამდე.
შენ ამაშორე მე სამარე,
დედას — სიმწარე,
მე ახლა ორი დედის ვალი
კისერზე მადევს!“

ლამის ცივ ბინდში გაქრა
ჩქარი მატარებელი,
ჭაღარა ქალის თბილი სახე
მოჩანდა აღარ,
ხეულ ციხისძირში დებეშების
დამტარებელი
ეს მერამდენედ ჩაიკითხავს
კარგისმთქმელ ქაღალდს.

მონაწერი

მოგელანდება დნებრის ველი,
ომის ჩრდილები,
და ის ბიჭები არასოდეს არ
მოკვდებიან,
მამულის მადლით,
დედის გულით დალოცვილები,
ყაყაჩობად მთებს და ველებს
მოედებიან...
დიდი ნახტომით საუკუნეს
გადაუარეს,
ქარიშხლებივით
ბრძოლის ველზე გაიჯირითეს,
გზა ჩაუკეტეს
სიკვდილს უფრო დიდს და უარესს
და უკვდავება
ომში დაღვრილ სისხლით აინთეს.
ვერ ეტეოდნენ სამარეში,
ლოდებს ამტვრევდნენ
და მირეკავდნენ გოლიათურ
ძალით უკუნეთს.
სადაც ფეხს დგამდნენ,
გამარჯვებას სისხლით აწერდნენ
და შეუნახეს მზე ნათელი
ამ საუკუნეს...
და მოიხადეს ვალი,
როგორც გმირებს შეჰფერით,
არ დაუხრიათ „ჭირსა შიგან“
თავი რაინდებს.
და თუ პირდაპირ ვიტყვით, —

შემღეს შეუძლებელიც
და სიცოცხლეში
უკვდავების ძეგლი დაიდგეს.
შენ, ჩემო მძაო, დიდო კაცო,
გმირო მაღალო,
შენაც დაგიდგამს უკვდავების
ძეგლი, შეგებლავ...
მძიმე ჭურვებით დამსხვრეულო
მუხავ, მაგარო,
შენი სიცოცხლე და სიკვდილი
დარჩა ლეგენდად!
შენი ცხოვრება
საუკუნის ტკივილებს იტევს,
შენ არ გქონია, მძაო ჩემო,
ერთი დღეც ლხინის,
რამდენი წელი
ცივი რკინა წვალეებით ზიდე,
არ დაგიკარგავს არასოდეს
ცხოვრების ჟინი.
მოჭრილ წვივებით, მახსოვს,
მიწას თხრიდი და რგავდი,
მხოლოდ შრომაში
მწარე სულის ეძებდი შვებას.
შენი გმირობა და სიცოცხლე
ლეკებდას ჰგავდა —
წუთისოფელთან დაუმცხრალი
ბრძოლა და შებმა.
არ დაგიკარგავს არასოდეს
იმედი,
რწმენა,
კაიკაცობას და სიყვარულს
სწავლობდნენ შენგან.
არავის ახსოვს
ოხვრა შენი,
წუწუნი, წყენა,
თუმცა გული შენ,
მძაო ჩემო,
გტკენია ბევრგან.

კვდებოდი,
მაინც მომავლის ტოვებდი იმედს,
ომში, შრომაში
მოუღლეელი კაცი ვით ლომი.
აზლა კედელზე,
ძველ კედელზე ჰკიდია მძიმე
შენი პროთეზი —
მოგონება იმ დიდი ომის...

გოლო მინაწერი

ომგადახდილი
საამაყო ძმის სამარესთან,
ჯარისკაცივით რიგში დგანან
მწვანე პალმები.
მეც რიგში ვდგები,
ამ მოწყენილ პალმებთან ერთად
და ყოველ მაისს,
როგორც ცოცხალს,

გმირს ვესალმები.
მხურვალე მკერდზე
გავახარებ დაცვარულ ვარდებს
და გავიხსენებ,
გავიხსენებ იმ მძიმე წუთებს,
რომ არ დაღუბდეს არასოდეს
ვაჟკაცის ბაგე,
ტირიფის ტოტზე
ვხედავ შაშვებს
დაუღვამთ ბუდე...
დე, ჭიკჭიკებდეს ჩიტუნები
სიცოცხლით ლაღად,
ომი და ცრემლი
მოგონებად დარჩეს ამ წიგნში,
ორმოცდაერთის ტრაგედია
გვენახოს აღარ,
ადამიანებს აღარ ჰქონდეთ
სიკვდილის შიში!

ს ი ც ო ც ხ ლ ი ს ი მ ე ღ ი

ვის არ დარჩენია ავადმოსაგონრად ის დღე. დედებმა წამოყვინჩილებულ ბიჭებს ცრემლჩამდგარი თვალებით გადახედეს, გასათხოვარმა გოგონებმა უფრო თამამად შეხედეს თავიანთ რჩეულებს. დრო დადგა ისეთი, რომ ვინ იცის, როდისღა ეღირსებოდნენ ზვაშიადის გამხელას. თანაც მარტო თავიანთი რჩეულების ძალ-ღონის გამოცდა კი არა, ერთმანეთში, ვითომცდა ჩემთვის სულ ერთიანო, გაპაექრებაც უნდოდათ, — არა ჩემი სჯობს, არა ჩემიო. ამიტომაც აქეზებდნენ გულის სწორებს, უსიტყვოდ, მაგრამ დიდის ღელვით, ეშხიანი გადახედვით შესაჯიბრებლად. აბა, ბიჭი ხარ და ნუ ივაჟაკე! ბიჭებმაც გულდაგულ გადაისვეს საულვაშეზე ხელი და ახლა თითქოს სულ პირველად, თითქოს მუშტრის თვალით სახარე მოზვრებს სინჯაენო, გადაიმტკავლეს საკუთარი მხარბეჭი.

მხოლოდ მამები და პაპები, ბრძოლის ქარ-ცეცხლში გამოვლილნი, რომელთა თავზეც წისქვილის ქვაც დატრიალებულა, ბუხრის პირს ჩამომჯდრანი, ისე ვითომ საქმე გამოლეოდეთ, იპურჭყებოდნენ მინავლებული კერიისაკენ და წარბებქვეშიდან მრავლისმთქმელად თუ გადახედავდნენ აფუსფუსებულ ოჯახებს, რომელთაც იმედი, ან იმედები უნდა გაეცილებიათ და, დაუბრუნდებოდათ ოდესმე ისევ თუ არა, არავინ უწყიდა. მხოლოდ მამებმა, გულ-გვამ დათუთქულმა მამებმა იცოდნენ, სად ისტუმრებდნენ შვილებს, თუმცა ან მათ კი იცოდნენ ის ჯოჯოხეთი, მთელი თავისი სიგრძე-სიგანით? იქნებ ბედი თუ ზეადრი მათ პირმშოთათვის უფრო ძნელ გამოცდას ამზადებდა.

მაგრამ არსებობს ქვეყანა, ქვეყნის ვალი და ამ ვალის მოუხდელობა ყველა სიკვდილზე და უბედურებაზე მეტი სიკვდილი და უბედურება იქნებოდა. ქვეყანა ქულზე კაცს უხმობდა.

ჭრიალებდა ჭიშკრები და მთელი ღამე არ ჩამქრალა ჭრაქი და ღამფა სოფლის არც ერთ ოჯახში. ყველგან მბჟუტავი სინათლე ენთო, იმ მბჟუტავი იმედივით, რომ სულ მალე მოთავდებოდა თავს დატეხილი განსაცდელი და ისინი, ვისაც ახლა შორი და ჯერ გაუვალი გზის გასავლელად ამზადებდნენ, დაუბრუნდებოდნენ მიტოვებულ სახლებს, მინდვრებს, ვანებს, გუთანს, ურემს და მხარგაშლით მოსაქნევ ცელებს.

იმედი სიცოცხლის ზიარია და იმედი გულში ჩადგომოდათ. ისევ ის მბჟუტავი იმედი. იმედი, რომელიც ზვალის დღეზე, ზეგის დღეზე და მთელ

სიცოცხლის მანძილზე ზურგსმოგებული გუდასავით დააქვს ადამიანს საგზლად.

...დილით ყველა შარაზე გამოეფინა. შარა ერთ დროს ფართო იყო, მაგრამ ახლა დავიწროებულიყო, შეცივებული კაცივით მხრებში აწურულიყო და დიდსა და პატარას რომ ვეღარ იტევდა, ღობეები გადაეფინა გადმოეფინა.

დილით შარაზე ცეკვა-თამაში მხოლოდ მაყრებმა იციან. ახლა ქორწილს არავენ იზდიდა, მაინც ტაშ-ფანდურს აეხმიანებინა გარემო. ჰაი დედასა! საქორწილოები როგორ არ იყვნენ, მაგრამ ქორწილისათვის ვიღას ეცალა!

გადაეცვლებოდა ერთი წრეს და აქამდის თუ ხვეწნად და „აზიაცკების“ დაცვეთად უჯდებოდა თავისი რჩეულის გამოთამაშება, ახლა ქალი, მთლად ვაჟის სურვილს მინდობილი, ატყორცნიდა ხელებს და ყელმოღერებით მიჰყვებოდა გამომწვევს. რაღა დროს ხვეწნა-მუდარისა და გაბრანჭვის დრო იყო, — ბიჭები შორს მიდიოდნენ და მათი გულწაკლული გაშვება ცოდვად დააწვებოდათ.

ბევრმა მოტკეპნა დილის ცვრისაგან მომბალი მიწა. ბევრი დედა გულში იბაგუნებდა მჯიღს, ბევრმა ქალწულმა ამოიმშრალა მალულად თავშალის ბოლოთი ცრემლიანი თვალები. და მაინც, მხოლოდ მამები იღვნენ გაჩუმებულნი და უსიტყვოდ, მოწმეებივით განზე ვამდგარნი, მისცემოდნენ ფიქრს, მამაკაცურ ფიქრს, რომელიც ცრემლზეც უფრო მწარეა და „გენაცვალზე“ უფრო ძნელი სათქმელი.

ბევრმა მოიკლა ცეკვის სურვილი. ბევრს კიდევ სურდა გაგრძელებულიყო ჭირისწინა ღვინა, მაგრამ დრო და რაიონიდან მოვლენილი საყველოზე შპალებშიმაგრებული კაცი აღარ ითმენდა.

მხოლოდ ივლიანეს არ უცეკვია იმ დილა-ხემსობაზე. მამა ახალ-მიბარებული ჰყავდა მიწას და მშობლის ხსოვნას ვერ გაუბედა, თორემ ისე, იცოცხლე, ცეკვა იცოდა, შევნოდა კიდევ.

იდგა ივლიანე განზე დედის მხარზე ხელგადახვეული, ოდნავ შესამჩნევი ღიმილით გასცქეროდა ტოლების ნაძალადევ მზიარულებას.

— ბიჭო, ივლიანე! — დედა-შვილს დიანოზ ბაბუა მიუახლოვდა, — ნუ მომკლავ ისე, რომ შენი ცეკვის მონატრული ჩავიდე სამარეში. რა ვუყოთ, შვილო, გაშალე ხელი, დღეს ხომ ჩვეულებრივი დღე არ არის, არავენ დაგძრახავს.

ივლიანემ ხელი მოხვია მოხუცს, თავისკენ მიიზიდა, ჯერ ლოყაზე მერე მკერდზე ეამბორა და მორიდებით შეჰკადრა:

— მერე, მერე, ბაბუა დიანოზ! ჩამოვალ და მგონი იმდენი ვიცმეპო, ჭაბანი დაგჭირდეთ ჩემს დასაბმელად. მერე იყოს, ბაბუა დიანოზ.

— ღმერთმა ყველა საღ-საღამათი დაგაბრუნოთ შვილო, თქვენს გა-

ჭირვებას ღმერთმა ნუ მომასწროს, იცოდე, კარგი მამის შვილი ხარ და შენი იმედიც მაქვს, როგორც ჩემი სისხლისა და ხორცისა, სულ გამარჯვებით გველოს!

— იცოცხლე, ბაბუა დიანოზ!

ივლიანე სოფლის სიამაყე იყო. შრომაც კარგი იცოდა და მოლხენაც. ხშირად უთქვამთ: ნეტავ იმას, ვის ეზოს წინ სასიძოდ გამზადებული ცხენს შეაყენებსო. სიძობა იქით იყოს და, ყველას უზაროდა მისი სტუმრობა, — მომლხენის, გულკეთილის, მოსიყვარულისი.

იმ დღეს ივლიანესაც დაულოცეს შორი და უცნობი გზის კეთილად, უმტკივნეულოდ გავლა სოფლის თავკაცებმა...

„სოფელი დაცარიელდა და ეს დაცარიელება როდემდე გაგრძელდებოდა, არავინ იცოდა. დაირა და გარმონი სადღაც კუთხეში მიაგდეს და დიდხანს არ ეწერათ მტერის მოცილება. დროის ყველაზე ბეჯითმა მსაზღვრელმა, — თობობამ, მათში საიმედო ბინა დაიდო და თავის ქსელივით აბამდა შინ დარჩენილთა, წასულთა და სიცოცხლის ყოფნა-არყოფნის ზღურბლზე მდგომთა ბედის ქსელს.

ოშში წასულთა გზა სოფელმა როგორც არ უნდა დალოცოს, რძი მაინც თავისას აკეთებს და ბევრს უქრობს იმედის მბუჟთავ ჭრატსაც. ჯერ კანტიკუნტად, შემდეგ უფრო მოხშირებით გაისმა შეკივლება სოფლის თავსა თუ ბოლოში. მოხშირდნენ შავკაბიანი დედაკაცები და მარცხენა მკლავზე შავლენტშემოვლებული მამაკაცები. ჭირისუფლები ერთმანეთს სამძიმარსაც ვერ უბედავდნენ და ერთ ბედში მოქცეულები, თუ ჯერ კიდევ დაიმედებულები, პირარიდებულნი იყვნენ ერთმანეთთან, თითქოს ერთის უბედურება. რომელიმე მათგანის ბრალი იყო. სოფელი დამუხჯდა, გამარჯობის თქმა გაძნელდა და გაძვირდა — ეფაქრებოდათ, არავინ შემოიძიოს და არ მითხრას, თუ დამცინი, ისე გაგიმარჯოს, როგორი გამარჯვებულიც მე ვარო.

ივლიანეს დედას ყველაზე ხშირად მოსდიოდა შვილის წერილები. იწერებოდა: აქ ვიბრძვით, მტერს ვანადგურებთ, მთავრობამ ეს ჯილდო მომცა, ეს მადლობაო და დედასაც გული უკაჟდებოდა. თავისი შვილი ტყვიის უკარება ეგონა და იმედით შესცქეროდა ყოველი დღის გათენებას, — აი, ახლა გაძოჩნდება ჩემი ვაჟკაცი, აი, ახლაო.

დედას, თითქოს ერიდებოდა მათი, ვინც უკვე იმედდაკარგული იყო. ხანდახან წერილის დამალვაც კი უნდოდა, მაგრამ ასეთ დროს განა ვინაჟს გამოეპარება რამე?

შენატროდნენ ივლიანეს დედას.

— გაიხარე, ჩემო ეფროსინე, შენი ივლიანეს კაი კაცობით და სიცოცხლით, — ეტყოდა ქედიშარაზე ჯოხდაბჯენილი, თითქოს წელმოწყვეტილი ღიანოზ ბაბუა, რომელსაც უკვე გამოეცადა შავი ქაღალდით მოტა-

ნილა სიმწარე. შვილიშვილი მოუკლეს მტრებმა და ახლა სულ მათ წყევლა-კრულვაში იყო. — ღმერთმა დაიფაროს ჩვენი ივლიანე და რაც ჩემს შიჭუნას დღე დააკლდა, მას შეემატოსო.

ეფროსინე ვერც მაღლობას ეუბნებოდა და ვერც თვალს უსწორებდა, უხმოდ გაერიდებოდა ხოლმე მოხუცს.

მაგრამ სიმწრის გამოცდა არც ეფროსინესათვის დაიშურა ღმერთმა. შავმა ქალაღმა მის ოჯახშიც ჩაკლა სიცოცხლე.

ნაწილის უფროსი იწერებოდა ეფროსინეს სახელზე: ერთ-ერთ მძიმე ბრძოლის დროს განსაკუთრებით გამოიჩინა თავი თქვენმა შვილმა, და მტერს დიდი ზარალა მიაყენა, მაგრამ გმირულად დაეცაო. ნაწილის უფროსი ნუგეშთან ერთად მაღლობასაც უთვლიდა ასეთი შვილის აღზრდისათვის.

ატირდა დედა. კიდევ ერთხელ აღშფოთდა სოფელი. კიდევ ერთი წყევლა-კრულვა გაეგზავნა ღმერთის პირით ომის ამტეხს.

იღვა სოფელი ქედისმარაზე და ივლიანეს გამო გაემართათ საუბარი. ივონებდნენ მის ვაჟკაცობას, მის კარგ კაცობას, მის მომხიბვლელ ცეკვას და სიმღერას.

— აფსუს, ბიჭო! — იტყოდა ერთი.

— ე... — გააგრძელებდა მეორე.

— ვაი, შენს დედას, უბედურო! — ჩაიგმინებდა რომელიმე ქალი და ყველანი ქედისთავისაკენ გააპარებდნენ მზერას, სადაც განცალკევებით იღვა უბედური ეფროსინეს სახლი. დედას საწოლზე გადმოელაგებინა შვილის ტანსაცმელი და დაჰქოთქოთებდა.

— იტირე, იტირე შე უბედურო! — ამბობდა ბაბუა დიანოზი, რომელსაც პირშეუკრავ ჭრილობასავით გახსნოდა შვილიშვილის საკვდილის სიმწარე და არა მარტო დედისათვის, მთელი ქვეყნისათვისაც ვერ მოეგონებინა სანუგეშო სიტყვა. ქვეყნის ნუგეშად და უკვდავებად მაინც ის ჭაბუკები იდგნენ, რომლებიც სიკვდილს თვალებში უცქეროდნენ და სიკვდილით სიკვდილს თრგუნავდნენ.

ომის ერთმა წელმა მეორე გადაიყოლია, მეორეს მესამე მოჰყვა და ახლა უკვე აღარავის ეპარებოდა ეჭვი, რომ დიდი მსხვერპლისა და დიდი სისხლის ფასად ჩვენი ქვეყანა გამარჯვებას იზეიმებდა.

ზეიმი? კი, ზეიმი იქნებოდა, მაგრამ რომელ ოჯახში აბრიალდებოდა, გაღვივდებოდა საბოლოოდ იმედის ცეცხლი, ჯერ კიდევ არავინ იცოდა.

და ერთ დღეს, გამარჯვების მოახლოების ერთ დღეს, სოფელში იმედის პეპელა შემოფრინდა.

ყველას გადაავიწყდა თავისი გაჭირვება.

კი არ გადაავიწყდათ, სიცოცხლის გამარჯვების იმედი მოეძალათ.

იმედი არ დავიწყნოდათ, არც იმედი სტოვებდათ მთლიანად, რადგან მათ გულში გაიელვა, — იქნებ ჩვენ ვაჟკაცზე მიღებული ცნობაც... იქნებ უბედურება არც ჩვენს ჭიშკართან დაყუდებულაო.

ჰო-და, იმ დღეს სოფელში იმედის პეპელასავით შემოფრინდა ივლიანეს წერილი.

ბედნიერნი თუ უბედურნი ეფროსინესაკენ გაემურნენ. ერთმანეთის გასწრება უნდოდათ, არა მე უნდა ვუთხრა პირველმაო, და — არა მეო. ეფროსინემ მის ეზოში შემოჭრილი ხალხი რომ დაინახა, შეჰკივლა.

— ახალი რა უბედურებაა, ხალხო! რაღა ამბავია ჩემს თავს?!

მაგრამ დიდი ბედნიერების თქმაც თურმე ისე ძნელია, როგორც დიდი უბედურებისა. და ვინ იცის, იქნებ მოულოდნელი ბედნიერებისა კიდევ უფრო.

თუ აქამდე ერთმანეთს სტაცებდნენ სამახარობლო ამბის თქმის უფლებას, ახლა ყველას ენა დაება.

— ხალხო, რას მტანჯავთ, მითხარით! რა უბედურებაც მაბადია, ის არ მეყოფა, ახალს რომ მიმატებთ! თქვით, თქვე უღმერთოებო!

სათქმელი მაინც ვინმეს უნდა ეთქვა და ბაბუა დიანოზმაც ჯოხი დააბაკუნა. ხრინწიანად, ყელში ნერწყვჩამდგარმა ჩაახველა და მხრებზე შემოხვია ხელები დედას.

— ეფროსინე, შვილო! გამაგრდი, გამაგრდი, შენი ჭირიმე! ბედნიერი ქალი ხარ, ბედნიერი. შენი ივლიანეს წერილი მოვიდა, ქალო, ცოცხალია, გაიგე? ცოცხალი!

მაგრამ დედას არაფერი გაუგია. არც სიტყვა დაუძრავს. უაზრო თვალებით მისჩერებოდა შემოჯარულ ხალხს და გულწასული ჩაესვენა ბაბუა დიანოზის ხელებში.

ისიც ნათქვამია, ბედნიერებას არავინ მოუკლავსო.

წერილი დედისათვის არ მიუციათ წასაკითხად. ან ვინ მისცემდა მართო მას, ის წერილი ყველას ეკუთვნოდა და ყველას იმედის ნაპერწკალი იყო, სუსტი, მაგრამ მაინც იმედის მომტანი ნაპერწკალი. წერილი ყველას და ერთად უნდა წაეკითხათ, რადგან ერთად უნდა ამოესუნთქათ მთელი სიღრმით და ერთად დალოდებოდნენ უკეთეს ზვალინდელ დღეს.

— ჩემო დედავ, ჩემო სოფელო, — იწერებოდა ივლიანე, — რომ იცოდეთ როგორ მომენატრეთ, როგორ მიინდა თქვენთან ყოფნა, მაგრამ მტერი ჯერ კიდევ ბოვინობს, ჯერ კიდევ ბევრი დღე დაღამდება, ვიდრე თქვენი შვილები დაგიბრუნდებით. მაგრამ გჯეროდეთ, რომ ეს დღე დაღება და მერე ყველანი ერთიანად გავიხარებთ. ეშველება კვყვანას...

მერე ივლიანე იწერებოდა, თუ როგორ მძიმე ბრძოლებში მოუხდა ყოფნა და ერთ-ერთ ბრძოლისას როგორ დაიჭრა ისე, რომ მის საკვდილში არავის ეპარებოდა ეჭვი. ეს, ალბათ, ის ბრძოლა იყო, ცნობა რომ

მიიღო დედამისმა, და როგორ გადაარჩინა იგი ერთმა რუსმა გოგონამ, ნასტიამ, და როგორ შეიფარა იგი თავის სახლში ისე, რომ საკუთარი ოჯახის სიცოცხლე სასწორზე დადო, რადგან ფაშისტები დედამისს ჩხრეკდნენ ბინებს, რომ იქ საბჭოთა ჯარისკაცს თავი არ შეეფარებინა. ხოლო თუ აღმოაჩენდნენ, ვაი, მათი ბრალი.

შემდეგ და შემდეგ ივლიანე იწერებოდა, რომ მერე ის, უკვე გამომრთელებული, და ნასტია როგორ შეუერთდნენ პარტიზანულ რაზმს და ჩვენი ჯარების მისვლამდე როგორ ანადგურებდნენ მტერს ზურგიდან.

ივლიანე იწერებოდა, რომ თუ ვინმესაგან ვარ დავალებული სიცოცხლით დედის შემდეგ, მხოლოდ ნასტიასაგანო. ივლიანე აქებდა იმ ქერა ქალიშვილს და ყველასთვის ცხადი შეიქმნა, რომ წერილის ბოლოში, ალბათ, სიყვარულსაც გაამჟღავნებსო. ასეც მოხდა.

— ახლა დედანემო, — წერდა ივლიანე, — მე და ნასტია ცოლ-ქმარი ვართ. მასზე ძვირფასი არავინ გამაჩნია ამ ქვეყნად და, ჩემო კარგო დედა, ამ წერილის მიღების შემდეგ, ალბათ, ნასტიაც მალე მოგადგება კარს. შენ იცი, როგორ მიიღებ. ის ჩემი ცოლია და შენი შვილი. მას ჩემი დაცვაც არ უნდოდა, მაგრამ... აქ ომია და ზომ იცი, მის მდგომარეობაში... კარგად მოუარე, მანდ უცხოობა არ აგრძნობინო. შენ იცი და შენმა ქალობამ. მე ახლა კვლავ ჯარს შევუერთდი და წინ მივიწევ... ვიცი, გიჭირს, მაგრამ სულ მალე ყველაფერი შეიცვლება...

გვხვევით ყველასო. მომწერეთ ამბავი და ბიჭების შესახებ თუ რამე იცითო.

ჩამოვალ და ყველაფერს სიკეთით გადაგიხდითო.

ივლიანე გარკვევით აწერდა ხელს და თან დასძენდა, — მრავალჯილდოსანი.

ეფროსინემ აღარ იცოდა რა ექნა, — ეცინა თუ ეტირა. მერე ფართოდ გააღო ჭიშკარი და შესძახა: — მოდით, მოდით, თქვენი ჭირიმე! მოდით, დამილოცეთ ჩემი ივლიანე!

პირველი სადღეგრძელო ბაბუა დიანოზმა თქვა. დალოცა ჭერი, ივლიანე, ის უცნობი რძალი, ვისაც ელოდნენ, აგინა მტერი და ყველას ასეთი გაზარება უსურვა. იმედმა აიღვა ფეხი ყველას გულში.

....დატრიალდა ეფროსინე. ძველი ოდა მიაღაგა, მოაღაგა. არ შეერცხვე რძალთანო, დაკარგა მოსვენება.

ყოველ ცისმარე სოფლის გადასახედში იდგა, რომ უცხოდ მოსულ რძალს შეგებებოდა, გზა გაემწყაზრა, გასძლიოდა თავისი ოჯახისაკენ, მისი ოჯახისაკენ.

ქორწილი არ დაურქმევია ეფროსინეს, თორემ შვილის დაუსწრებლად ქორწილი გადაიხადა. გაიხარა რძლის მნახველმა და გულიც გადაუშალა. არც ნასტია დარჩენილა ვალში. თავისი ივლიანეს დედა ისე შე-

გვარა, როგორც საკუთარი. ახლა ორნი იჯდნენ ბუხართან და უსიტყვოდ ებასებოდნენ ერთმანეთს. ერთმანეთის სიტყვა არ ესმოდათ, მაგრამ სიტყვა რა საჭირო იყო, როცა ორივეს გული ერთნაირად ფეთქავდა და ერთის მშვიდობით დაბრუნებაზე ლოცულობდნენ.

მუცელწამოზრდილ რძალს ეფროსინე ხელს არაფერ მძიმე საქმეზე აკარებინებდა: — ბეჩა, მე აქ არა ვარ?! — და ხელიდან სტაცებდა სარეცხსაც და საცხობსაც.

ნასტია ჩაიცინებდა, რუსულ-ქართული ნარევით ეტყოდა ხოლმე: — ნიჩავო დედი, ნიჩავო, ია სამა!

— ნიჩავო და გაიხარა შენმა გამზრდელმა შვილო, როგორც მე გამახარე! ნი ნადო, ბოშო, კარგი! ნი ნადო!

— ხოროშო, დედი, ხოროშო... — ნასტია სიამოვნებით ჩაილიმებდა და მშობლებს მონატრებული მშობლების მაგიერს ეხმატკბილებოდა.

სოფლისთვისაც ხომ სალოცავი გახდა ნასტია. ქელიშარაზე გამოსულს, სალამს აგებებდნენ ყველანი, დიდიც და პატარაც, რადგან ის იქცა მათთვის რძლად, შვილადაც, იმედლადაც და სიცოცხლის უძლეველობის განსახიერებადაც.

სანახშოზე გამოსული მოხუცები ჩაისვამდნენ თავიანთ გადამთიელ რძალს შუაში და ელაპარაკებოდნენ და ალაპარაკებდნენ იმ ცხოვრების ამბებს, რომელსაც ომი შეარქვეს და რომელსაც ქვეყნად უბედურება და ხვრევა მოჰქონდა.

— შეზე შენ ერთი, კაცო! — იტყოდა რუსულში გაწაფული დიანოზ ბაბუა და მერე არმცოდნეებს უთარგმნიდა ნასტიას მონაყოლს... სხვები შურნარევი მზერით მისჩერებოდნენ დიანოზს და ისტიბარი რომ არ გაეტეხათ, ცოტა ჩვენც ქვე გვესმისო, შეეკამათებოდნენ.

— შე, კაცო, რაღაც სზვანაირად თქვა მა ქალმა! — ეჭვით ეტყოდა რომელიმე და გააგრძელებდა, — ჩვენ ქვე რას გვიძალავ, გვითხარი ბოლომდე.

დიანოზ ბაბუა, გაბრაზებული იმაზე, რომ ან ჩემს რუსულის ცოდნაში ეჭრებათ ეჭვი ან ჰკონიათ რაღაცას ვძალავო, წამოპილილდებოდა და შეეპასუხებოდა:

— აგერ შენ, და ეგერ ე ქალი! შეეკითხე, კიდევ ქვე თუ არ გჯერა ჩემი.

მაგრამ რასაც ყვებოდა ნასტია და რასაც უთარგმნიდა ბაბუა დიანოზი, საკმარისი იყო იმისათვის, რომ გავით, თუ რა უბედურება იყო იმ ქარ-ცეცხლში ტრიალი.

ნასტია იყო ყველაფერი მათთვის და ნასტიასათვისაც ისინი შეიქმნენ ყველაფერად. ყველა ლოცავდა უბედურებაგამოვლილ ქალს და იმ ღლეების ბედნიერებით ანაზღაურებას ნატრულობდნენ.

მიხვდა ნასტია ხალხის სიყვარულს, სცხვენოდა, თორემ ყველას მო-
ეფერებოდა და ჩაეკვროდა გულში, როგორც თავის დედას, როგორც თავის
მამას, ბაბუას, ძმასა და დას.

და მაშინაც კი, როცა ბაბუა დიანოზი ჯიბეში ვითომ შემთხვევით
ჩარჩენილ ვაშლს ან მსხალს გაუწვდიდა და ეტყოდა: — კუშია, კუშია,
დორკა ნა ზდაროვიეო! — ტირილი უნდოდა, ბედნიერების ტირილი, რომ
იმ წამების შემდეგ რა კეთილ აღამიანებთან დაიდო ბინა.

ნასტია სოფლის სიყვარული გახდა, სინდისი, სიამაყე და რწმენა,
რწმენა გამარჯვებისა, ახლა უკვე არა როგორც სუსტი ნაპერწკალი, არა-
მედ მკვიდრი, როგორც სახლის საძირკველი და ქედმოუხრელი, როგორც
ის მთები, მათ სოფელს რომ ერტყა გარშემო.

წლინახევრის ვაჟკაცი დაახვედრა ნასტიამ ივლიანეს — ქერაკულუ-
ლებიანი ავთანდილი.

ეფროსინეს სიხარულს ჯერ მაშინ არ ჰქონდა საზღვარი, როცა ვაჟ-
კაცი შეეძინათ, და მერე მაშინ, როცა ჯილდოებით მკერდამშვენებულმა
ივლიანემ შეაღო სახლის კარი.

კიდევ ერთხელ მოიღვინა ოჯახმა.

მოდოდნენ და მოდიოდნენ მნახველები. ზოგი რას ეკითხებოდა,
ზოგი რას. ზოგს თავისი ბიჭუნას ამბავი აინტერესებდა, ზომ არსად შე-
გვხვედრიაო, ზოგს ნაცნობის თუ უცნობის ამბავი, ბევრი არ ჩანდა ივ-
ლიანეს ბედის ზიარი.

ნასტია ცას ეწია. როგორც იქნა, ერთად მოიყარეს თავი. რაღა გა-
ჭირვება უნდა დასდგომოდათ და დაიწყეს ახალი ცხოვრება, მშვიდობიან-
ი ცხოვრება, სიკეთის მომკა.

ახლა უკვე ქართულში ენაგატეხილი ნასტია და ივლიანე ეფროსი-
ნესთან ერთად იგონებდნენ ომის ამბებს, ამხანაგებს, ცოცხლებს და შინ
არდაბრუნებულებს და ყველას ჭირისუფლად ოჯახის დედა უდგებოდა და
ვიშვიშებდა:

— ვაი თქვენს პატრონს, შვილებო! თქვენს გაჭირვებას რად მოესწრო
დედათქვენი.

ყველაზე ხშირი სტუმარი მათი ოჯახისა ბაბუა დიანოზი იყო, შვი-
ლიშვილს შინ დაბრუნება არ ეწერა და იგი მათში პოულობდა სითბოს.

სოფელ-ქვეყანა ჭრილობებს იშუშებდა და ჯერ გაუბედავად, ზოლო
შემდეგ უფრო თამამად გაისმა მაყრულისა და დაირას ხმა.

ქვეყანას ახალი ძალა და სიცოცხლე სჭირდებოდა.

უღლებოდნენ ახალგაზრდები, ახალგაზრდები, რომლებსაც მწარე
დღეთაგან მიღებული ჭრილობები ჯერ კიდევ ემჩნეოდათ. შენდებოდა
ნაომარი ოჯახი, სოფელი, ქვეყანა...

კალინინ გზადის დამე

კალინინგრადის სასაფლაოზე დამარხულია 1200 კაცი. ისინი ერთ დღეს დაიხრწნენ ჰოსპიტალის და-ბომბვის დროს.

აფერმკრთალებს ლამაზ ხელებს დამე წყნარად,
ცის გუმბათზე ხომლი უხმოდ ციალებს,
ვერც ტყე-პარკი, ვერც სიბნელე ვეღარ ჩქმალავს
ომგადახდილ ამ მიწა-წყლის იარებს.
გადაგიტევს ლამაზ ფიქრებს გულის ზაფრად
ნაკვალევი უზარმაზარ ქარ-ცეცხლის,
ათას ორას პატრიოტის სამძო საფლავს
ცა დაღვრემილ, ფერმკრთალ სახით დასცქერის.
ვხედავ ქალაქს სასტიკ ომში ნამეხუზარებს,
აქ სიკვდილი ცელით სხებდა ბრძოლის ველს,
თვალი მოგვარ ობელისკზე ქართულ გვარებს —
ბიუღლიშვილს, გუნუას და დოლიძეს.
წარმოვიდგენ ცადავარდნილ ცეცხლის ენებს,
წითლად მოჩანს კვამლში ზეცის ტატნობი.
მუსრს ავლებდა აქ გერმანელ სისხლისმსმელებს
დივიზია ჩანჩიბაძის სარდლობით.
აქ ისმოდა გულდამდურულ ქალთა გმინვა,
დასტიროდნენ დაშლილ კედლებს ნაცრიანს...
გამცემლიძე აქ ეძგერა მკერდით რკინას
და მტრის ტანკი ნამსხვრევებად აქცია.
სიმშვიდეა, ბაღნარებში ციდან ჩქეფენ
ბინდისფერი და რიჟრაჟის ღადარი,
შრომის მაღლი უასკეცებს ეშხს და ელფერს
მზარეს ნაბრძოლს, ცეცხლის წარღვნაგადავლილს,
თუმცა მშვიდი დამე ახლა ღიმილს ფანტავს
და ბრიალებს მთვარე — სხივთა საცერი,
ათას ორას პატრიოტის სამძო საფლავს
ცა დაღვრემილ, ფერმკრთალ სახით დასცქერის.

ხსოვნის დღე ვილნიუსში

ვილნიუსში, პარტიზანების სასაფლაოზე, ერთ სამ-
შო საფლავზე ასეთი წარწერაა: „აქ განისვენებს პარ-
ტიზანი ვ. ს. ბლინოვი თავის ცხრა ვაჟით, შვილე-
ნიც პარტიზანები იყვნენ“... პარტიზანთა რაზმის მე-
თაური ტეოფილის მანჩუსკასი ვილნიუსში ცხოვრობს.

ვხედავ ტყეებს, მზიან დილით განალადებს,
მიწა აჩენს თავის ფერთა სიუხვეს:
ცხრა მაისის მზე ღიმილით ავარაყებს
არყის ხეებს, ძეგლებსა და ბიუსტებს.
ხალხი უხმოდ მიუყვება ტყიან ბილიკს
და ტაფობზე ადის სვენებ-სვენებით.
ზოგს სახეზე დაფენია სევდის ჩრდილი,
ზოგს წამწამზე უციმციმებს ცრემლები.
ათასნაირ ფავილების დგას სურნელი,
კრძალვით დაცქერ მიწას ათასფერიანს.
წრფელ სიმღერას აქ მოსული ასულები
მუდამ ასე სევდიანად მღერიან.
ცენტრში მოჩანს ვეტერანთა ასეული,
ვხედავ მკერდებს, ორდენებით მაშუქარს.
ომს იგონებს პარტიზანთა რაზმეულის
მეთაური ტეოფილის მანჩუსკას.
გრანიტიდან იცქირება მწყრალად სადღაც
ცხრა ჭაბუკის სახე რისხვით აღვსილი,
აქ ლამაზი წარწერა კი ამბობს ლაღად —
ლომეულ მამას გვერდით უწევს ცხრა შვილი.
აქ ხელშეკლავით ორ ბიჭს მოყავს ქალი ფრთხილად,
— გმირთა დედა! — ატყდა ხალხში ჩოჩქოლი.
ქალი იგი, მოცახცახე, ფერმიზდილი,
ვით ზამთრისპირს ხეზე კენტი ფოთოლი.
ცდილობს დედა, საფლავებთან მუხლებს ვერ ხრის,
და ქვითინით მღუმარ ლოდებს დაჰყურებს.
ორ შვილს ადრე მოდებია ტრფობის ცეცხლი,
დედას ექვსი შვილიშვილი ჰყავს თურმე.
გვერდით უდგას დედას ექვსი სიხარული,
ავი თვალთ მათ მტერიც ვერ შეხედავს.
ვღვაჯარ, ვხედავ — გმირობა და სიყვარული
სიკვდილს როგორ უღეწავენ ხერხემალს.

მ რ თ ი ღ ი ღ ი ღ ღ ე

ასე მგონია, 1941-ის 22 ივნისიდან 45-ის 9 მაისამდე ერთი ღღეა, ერთი ღიღი ღღე.

...ომი დაიწყო, აღუდებული ცეცხლის მდინარე ნაპირებიდან გადმოვიდა და ქვეყანას წვადა. წყალი და ხმელეთი ციდან გადმომსკდარი ჭურვებისა და ნაღმების გამაყრუებელმა გრგვინვამ შესძრა. მიღამოს თითქოს შეცივებული შავი სისხლის ფერი დაედო. გუმბათებიან ძველ და ახალ სახლებსა თუ ისლით გადახურულ ქოხებს, სოფლებსა და ქალაქებს ყუმბარების, მყრალი დენთის, შავი ცეცხლის სეტყვა დააწვიმდა. ჯალათების მუზარადში გახვეული სიკვდილი სიცოცხლის დედას — მშვიდობას მუხანათურად თავს დაესხა.

ომამდე ბუნდოვნად მახსოვს კარებლია სავსე ბეღელი — ოჯახის სითბო და იმედი. ბელლისწინა მხარეს — ზაფრანისა და ხმელი სუნელის აკიდობი. ქვემოდან აზურჩხლოლი სიმიდის ტაროები და ლობიოს კონები. შიდა თაროებზე — დემირა, ხეჭეჭური და შემჭკნარი კარალიოკი. თხილი, ნიგოზი, ტყლაპა, წიწაკა, წნილით, ყველითა და ყაურმით სავსე დერგები, სხვენზე — ყუნწიანი ყანის ხაპები... სახლისათვის ისე სამაყა სავსე ბეღელი, როგორც კაცისათვის ნაბადი და ქამარ-ხანჯალი... ბუზარში ნელ ცეცხლზე ქვაბი თუხთუხებდა, კეცზე ჭადი ცხვებოდა, დაბალ სუფრაზე ნენე მწვანილს არჩევდა, ნიგოზს ტეხავდა და ჭალის ქვით ჯამში სუნელს ნაყავდა, ნიგოზს კალთიდან იღებდა და მე გარჩევაში ვეხმარებოდი.

ომის დაწყებისთანავე სიკვდილი რკინის ფრთებით მოფარფატდა, ცა და ჰორიზონტი ავისმომასწავებლად გაფართოვდა და მაღლა აიწია. ფრონტზე წასვლის დღეს მამა სასაფლაოზე მარტოდ ავიდა. დედის სამარესთან ჩაიმუხლა, ხელი გადაუსვა დახვსებულ ბორცვს, ირგვლივ მაღალი ბალახები დაგლიჯა და მოასუფთავა. სამარესთან თავდახრილი იდგა, მერე ხელის აწევით გამოემშვიდობა და წავიდა.

ომი რომ დაიწყო, ჩვენი სოფლის გორაკებზე ქვემეხები დადგეს. ამ გორაკებზე ჩაისა და ციტრუსების პლანტაციები იყო შეფენილი. ქვემეხებიან გორაკებს ბატარეა დაარქვეს: ზედა ბატარეა, ქვედა ბატარეა, გაღმა ბატარეა და გამოღმა, ჩვენი ბატარეა...

ომი დაიწყო და დილით სოფლის გზებიდან მეჩაიე ქალების გადაძახილი ისმოდა: „აიშე, მერი, ვეტია, თუნთულ, შორეთ კალათი და თო-

ხი წამოიღე, ჩვენს ბატარეაზე მივალთ“. ზოგჯერ ქალების მოძახილს ქვემეხების ზათქი ახშობდა. ოთხივე გორაკიდან ისეთი გრგვინვა გადმოსვდებოდა, გვეგონებოდათ, ქვეყანა ინგრევოთ. ქვემეხების ზათქი მიწ-წინარდებოდა და ცაზე ღრუბლების ნაფლეთების მაგვარი კვამლი ჩნდებოდა და ყრუ აფეთქება ისმოდა, გასროლილი ჭურვები სვდებოდნენ ცაში. გზაზე რამდენჯერ გვინახია გამსკდარი ჭურვის წახნაგებიანი ნატეხი.

ნისლში ცხვრის ფარას ყეფით გარს რომ უვლის ნაგაზი და მგლისაგან იცავს, ომის დროს ისე იცავდნენ სოფელს ქალები. ომის ბინდში გახვეულ სოფელში ქალის გადაძახილი მამლის ყივილივით გაისმოდა და დღეს ათენებდა.

გზებიდან და გორაკებიდან ქალები შეეხშიანებოდნენ აკვანში ჩაერულ ბავშვებს, ყანაში შეპარულ ხბოს, ბარდებში ჩაბმულ თხას, ვზაზე ამოვლილ უცნობს და ცარიელ ეზო-კარს, და ვინ იცის, კიდეც რას და ვის ეხშიანებოდნენ ომის დროს ქალები. ზოგჯერ ისე, უმიზეზოდ იძახდნენ იმ გაჭირვების დროს, ალბათ, იმიტომ, რომ საკუთარი ხმა გაეგონათ და თავი გაემხნევებინათ.

ომი რომ დაიწყო, ბელელი და სხვა სათავსო დაცარიელდა, ღერგში ხელს ჩავყოფდი, ყველის მაგივრად მხოლოდ ნამცეცები მრჩებოდა, მახსოვს იმ მარილიანი მწათხის გემო... კერიაში ნელლი შემა აშიშინდა და კვამლისაგან თვალები ამეწვა.

ნაადრევი ხილი — მუშმალა თუ ბალი სანატრელი გაგვიხდა. ტყემლისაგან მოხარდებს კბილები გვექონდა მოკვეთილი და თვალები გზისკენ გაგვირბოდა, დედის გამოჩენას ველოდით. გამოჩნდებოდა დედა და ტირილით გავრბოდი შესახვედრად. ომის სუსხი მომდევდა და შევლას ვეძებდი დედის კალთაში. ცარიელი კალათით რომ მოდიოდა, ჩვენთან ერთად დედაც ტიროდა, ლეჩაქის ყურით შემომშრალებდა თვალებს. საჭმელად გვექონდა ჭინჭრის ფხალი, შაველის ნახარში, მოხარშული მსხალი... ფაფას, გემოს მიხედვით, სახელსაც სახელდახელოს შეარქმევდა და ვინ დათვლის, ომის დროს ნენე რამდენნაირ საჭმელს გვიკეთებდა. არ გაითვალისწინო და, ჩვენს ძროხას რქებზე ბადის ნაჭერს და რაღაც ჩხირებს კბდებდა. ახორიდან ისე არ გამოუშვებდა, რომ არ შეელოცა. მაგრამ რატომღაც მხოლოდ ჩვენი ძროხა ხდებოდა ავად, მაღიანად არ ძოვდა ბალახს და ექიმბაშთან აფრენდა ამბავს. ომის დროს სოფლად ექიმბაშები უცებ მომრავლდნენ. ავადმყოფ ძროხას ბერიკაცები ფეხებს შეუკრავდნენ და წააქცევდნენ. ქედზე, ხერხემლის გვერდით, დანით გაკაწრავდნენ. სისხლის სუნზე აზმუვლდებოდა ძროხა. ნაჭრილობევზე შარდში დამდნარ მარილს წაუსვამდნენ და ფეხებს აუხსნიდნენ, სიმწრისაგან აბლაულებული გარბოდა პირუტყვი. ომის დროს მე და ძროხას ერთნაირად გვეშინოდა წელში მოხრილი, დანიანი ბერიკაცების დანახვა. კლდეზე

ფეხი არ დაუდგესო, და ძროხას ღელის პირას ვაბალახებდი. მოდილი-
ნებლა საკალმახე პატარა ღელე და მის ცქერაში დროებით მაღიწყდებო-
და შიმშილი.

ჩავხტებოდი წყალში და ქვების ქვეშ შევყოფდი ხელს. ზოგჯერ
დავიჭერდი თევზებს და ჯოხზე ავასხამდი. ზოგჯერ ღელეს მკვდარი თე-
ვზები ჩამოჰქონდა, წავიღებდი ხელს თევზისაკენ და ღელის სიტყვები
მახსენდებოდა, ღელეში საწამლაჳი რომ ჩაყარო, ძროხა წყალს დაღვეს
და მოკვდებო. მოწამლულ თევზს შევაქცევდი ზურგს და ძროხისაკენ გა-
ვრბოდი.

ერთ დღეს ეზოს კუთხეში ჩვენს მარჩენალთან ორი ბერიკაცი შევ-
ნიშნე. ნენემ მითხრა: ძროხა ავად არის და უნდა აუცრანო. ეზოდან
წყაროსაკენ წამიყვანა. დედაჩემი ლეჩაქის ყურით ცრემლებს იმშრალე-
ბდა, წყაროზე ნამტირალევი თვალები მოიბანა და მეც დამბანა პირი.
ეზოდან ძაღლების ღრენა შემომესმა და სახლისაკენ გავიქეცი, წაქცეუ-
ლი ძროხა დავინახე. სისხლის გუბეში მოღრეცილად ედო თავი... ლამა-
ზა დაეკლათ.

სალამოს ნენემ ხორციანი წვენი დამიდგა, თვალებიდან ცრემლები
მდიოდა. ხორცი თევზიდან გადავიღე, ჩვენი მარჩენალის ხორცი ვერ
შევჭამე.

ერთხელ დედას ქვედა ბატარეაზე წავეყვი ჩაის საკრეფად. უხმოდ,
თავაუღებლად კრეფდნენ ქალები. მწვანე ბუჩქებს შორის დავძვრებოდი და
გადავყურებდი ზღვას. მაღალ მწვანე ფიჭვებს იქით ლურჯად ლივლივებ-
და ზღვა, ნაპირი არ უჩანდა. ზღვა ჩვენი სახლიდანაც მოჩანდა, მაგრამ
ასე ახლოს პირველად დავინახე. ბატარიიდან ქვემეხებს ლულები ზღვი-
საკენ გაეშვირაო და გემების სადგომს იცავდნენ. ტერასებზე ჯარისკაცი
დაეშვა და ჩემთან მოვიდა. ჯარისკაცმა მოზრდილი პურის ნატყერი მომა-
წოდა. ჯარისკაცულ პურს ხელები მაგრად მოვუჭირე, მკერდზე მივიკარი
და ლოყა დავაფარე.

ომი იყო და სიკვდილი მძვინვარებდა, ჩვენს სოფლელებს კი თით-
ქოს სიკვდილისათვის არ ეცალათ. ზღვისპირას, სამხედრო ლაზარეთის
წინ, მწვანე ხეივანში იყო ჩვენი საექიმო პუნქტი, ზოგჯერ ლაზარეთის
სამხედრო ექიმებიც გემკურნალობდნენ.

ომი იყო. ნენე ხელში თოხს დაიჭერდა და მატარებლით უბილეთოდ
მგზავრობდა, ამ თოხით სუფსაში, ლესასა თუ ჯუმათში მასავით ცალად
დარჩენილი ოჯახები ყანებს თოხნიდა. სიმიინდის ტეხვაზე გვერდითი
კვალიდან გოგონას ხმა გვესმოდა, ნენა გეხვეწები, გეხვეწები ნენა, იმ
ქალს ათი შვილი ჰყავს და ცოტა მეტი მივცეთო... გურიის სოფელში
მხარზე თოხგადებულ ჩვენებურ ქალს რომ დაინახავდნენ, ამბობდნენ, ათი
შვილის დედა მოდიხო, ამხნევებდნენ და გზას ულოცავდნენ.

ომი იყო და ჩვენს ბაღში ბაღი, ატამი, ვაშლი და მსხალი როცა დამწიფდებოდა, ბაბუა ძმებს გოდორში ახალდაკრეფილ ხილს ჩაგვიწყობდა და ჩვენს ბატარეაზე გაგვაგზავნიდა. ბატარეაზე ჯარისკაცები შემოგვეხვეოდნენ, ახალი ხილის სანაცვლოდ შაქრის ნატეხებს, კონსერვებს პურს ჩაგვიწყობდნენ გოდორში და გახარებულნი დადმართში სახლისაკენ მივიჩქაროდით. გაღმა და ზედა ბატარეაზე ჯარისკაცებისათვის ხილი გოდრით ბაბუას მიჰქონდა. ჯარისკაცებმა ერთხელ ჩექმები აჩუქეს. ზამთარშიც არ ჩაუცვამს ბაბუას ის ჩექმები, თითქოს საქორწილოდ ემზადებო, 80 წლის ბერიკაცი, ამ ჩექმებს გამარჯვების დღისათვის ინახავდა.

სოფელში შავი ბარათები მალე მოფრინდნენ, ფრონტზე მოკლულ კაცს ცრემლის ნაცვლად ფიცს აყოლებდნენ, რომ შურს იძიებდნენ.

ბრძოლიდან მოსულმა შავმა ბარათებმა მოსისხლე მტრებიც ერთმანეთს შეარიგა, მოკლული შვილების სახელი გვაგალებს დღეის იქით, დუშმანი ერთი გვყავდესო. ეს დუშმანი ფაშისტები იყო და მასზე შურის საძიებლად გადეს ერთმანეთში სიმოყვრის ხიდი.

ომი რომ დაიწყო, ფიქრსა და ოცნებაში ბრძოლის ველზე ვიყავი, მოწინავე ხაზზე ვიბრძოდი. ისე, როგორც ომობანას თამაშში, არ მედო გულში ღალატი, შიში და უკანდახევა, სანგარში დაჭრილი მამის გვერდით ვიდექი და ნამდვილ ომში ისე ვიბრძოდი... ახრიალდებოდა მტრის ტანკი და მოდიოდა ჩვენსკენ, ერთადერთი გზა გვრჩებოდა, — უნდა დაგვეწვა ეს რკინის ურჩხული. ქვემეხის ლულას შევეყურებდი, მინდოდა დამენახა სიკვდილის გაელვება. ბოლო წამს ზედიზედ გაისროლა, დახშული მქონდა სმენა და არაფერი მესმოდა. ვიცოდი მშობლიური ქართული და ორიოდ ღერი რუსული, ბავშვობაში ომობანას თამაშობისას ნასწავლი: „სტოი“, „სმირონ“, „ურა“, „ზა როდინუ“, „ვებერიოდ“... სანგარს რომ მოადგა, რაც სიტყვა ვიცოდი, ერთხმად შევეყიერე და ვხედავ, მტრის ტანკს ცეცხლი გაუჩნდა, ნაღმს წამოეგო. ცეცხლმოკიდებული ტანკიდან ზელებაწეული ფაშისტები ამოძვრნენ. სანგარში ფეხზე მდგარი მხოლოდ მე ვიყავი. ეს რომ დაინახეს კბილებამდე შეიარაღებულმა ფაშისტებმა, ხელები უფრო მაღლა ასწიეს. იმ დღეს ხუთი გერმანელი ტყვე მივგვარე ჩვენებს შტაბში... უფროსმა ხელი მომხვია, ჩემო საყვარელო შვილოო, გადამოცნა. ომი იყო და ვინ იცის, ოცნებაში რამდენ დაჭრილ ჩვენს ჯარისკაცს ჩივეშველე და რამდენი მტრის ტანკი ავაფეთქე ჩემი ოცნების კვალობაზე.

საკალმახე ღელის ნაპირას გერმანელ ტყვეთა ბანაკი იყო. ღელეს მარცხენა ნაპირას, ზღვასთან ახლოს, შეფერდებაზე შეფენილ ფიჭვნარს გუმბათიანი მაღალი სასახლე დაჰყურებდა. გუმბათის მაღალ ანძაზე წითელი დროშა აფრიალდებოდა. ყოველ დღით საყვირის ხმაზე ჩვენს

სოფელში ევაკუირებული სუვოროვის სახელობის სამხედრო სასწავლებლის კურსანტთა ასეული მწყობრში დგებოდა. სუვოროველთა ასეულს სამხედრო სასწავლებლის მეთაური მიუძღოდა. მეთაურსა და ასეულს შორის მწყობრით მიაბიჯებდა ორკესტრი. თავისუფალ სვლაზე გადავიდოდა ასეული და სიძლერა იწყებოდა, ბადრაგის თანხლებით არეული ნაბიჯებით მიმავალ გერმანელ ტყვეთა რაზმს რომ შენიშნავდა, სიძლერას წყვეტდა ასეული, შემდეგ ზურგშექცევით დილის მწყობრს აგრძელებდა. ტყვეები სუვოროველთა სამხედრო სასწავლებლის გვერდით მშენებლობაზე მუშაობდნენ.

ერთხელ, შუა ზაფხულში, გერმანელი ტყვე ბანაკიდან გამოიპარა და წვეს წითელგულა მსხალზე აცოცდა. მანდარინის ნარგავები არ დაჩრდილობს და, მამამ ომში წასვლამდე კოდმეზე გადამდგარ წითელგულას ქვედა ტოტები დაასხება. ტყვე ხის კენწეროზე ავიდა და აჩქარებით დაიწყო მსხლის კრეფა. ფეხი რომ ედგა, ის ტოტი მოუტყდა და ქარაფისაკენ გადაშერილ ტოტზე ხელებით ჩამოეკიდა, შველას ითხოვდა. მე და ჩემმა მამამ ის იყო კიბე მივათრიეთ და ტყვიდან მომავალი ბაბუა შემოგვხვდა, მოგვხმარა, ტყვეს ფეხებთან შევუყუდეთ კიბე. საფეხურზე დაადგა ფეხი და ჩვენგან ზურგშექცევით ატირებული ჩამოჰყვა, ჰიტლერი ღორიყო, — დამტყრეულ რუსულს ხელები მიახმარა და ისე მიგვახვედრა. ბაბუა სახეს არიდებდა ტყვეს და არ უნდოდა მასთან საუბარი. წალდი გაიდო მხარზე და ტყვე ბანაკში მივიყვანეთ.

ბადრაგის უფროსის მადლობაზე ბაბუამ ჩვენსკენ გაიშვირა ხელი და უთხრა: მსხლის ძირას კიბე ამ პატარებმა მიუტანეს და ძალა არ მეყო, ბავშვურ სიკეთეს წინ გადავდგომოდიო.

ომის დროს სოფელში ჩვენი თვითმფრინავი ჩამოვარდა, რადაც მოსვლოდა, ცეცხლწაქიდეებული, მეზობელი დაბის მხრიდან შემოიჭრა. შუადღის მზიან ცაზე შავ ნაკვალევს ტოვებდა და დაბლა იწევდა. სოფლის განაპირას, ბაღში, დაეცა. დაღუპულ მფრინავს ჩაის მკრეფავმა ქალებმა თავშელები დაუფინეს, ბუჩქებს შორის მოლზე დააწვინეს. მიცვალებულს თვალები დაუხუჭეს და ხელები დაუკრიფეს. ახალგაზრდა ბიჭი ცაში დაფრინავდაო, გოგონები მხოლოდ ამის თქმას ახერხებდნენ და ტიროდნენ.

მფრინავს ადრე რომ ეცადა პარაშუტით გადმოსტომა, ვინ იცის, სად დაეცემოდა თვითმფრინავი და რა სანძარს გააჩენდა.

მთელი სოფელი მოვიდა. სამხედრო ლაზარეთის ექიმებთან ერთად მანქანიდან გადმოსულმა ხელჯონიანმა პოლკოვნიკმა ცაზე კვამლის ნაკვალევს გააყოლა მზერა და ჩაწყვეტილი ხმით სანანული გამოთქვა. სამ-

ზედრო სასწავლებლის კურსანტებმა მფრინავი საკაცეზე გადაასვენეს. ომში დაქვრივებულ ახალგაზრდა ქალებს ერთხმად აღმოხდათ: „ღმერთმა სატირლად ეს ერთი ჯარისკაცი მოგვცა... შინმოუსვლელებს, ერთგორც ცოცხლებს, დაველოდებით, მეთაურო, ახლა კი ნება მოგვცედი ჩვენი ჯარისკაცი წესისამებრ დავითიროთ“...

სუვოროვის სამხედრო სასწავლებლის მეთაურს თვალები ცრემლებით აევსო. იტირეთ, იტირეთ, დეხო, უთხრა ქალებს.

მავთულხლართებით შემოღობილ გერმანელ ტყვეთა ბანაკის გვერდით იყო სასაფლაოსაკენ მიმავალი გზა. სუვოროველთა ორკესტრი სამგლოვიარო ჰანგებით მიაცილებდა კუბოს. ავტომანქანების ხმას ოთხივე ბატარეის ქვემეხების ზალბი შეუერთდა. კუბო სამარეში ჩაუშვეს და მფრინავი სამუდამოდ მიიბარა ჩვენი სოფლის მიწამ.

იმ წელს პირველად მივიღიოდი სკოლაში. ჩვენი ეზოდან სამი გზა იწყებოდა. სამივეს გვერდი ავუარე და ნიაღვრის ნაკვალევს დავყევი ფეხშიშველი. დეკემბრის შუა რიცხვებამდე ფეხშიშველი დავდიოდი სკოლაში. მთვარიან ღამით ღელის პირებში ბალახები სუსხს მოეთეთებინა, მოეთოშა. ქუსლი და ტერფი ღამის მომეყინა, თითებს ვერ ვღუნავდი, წვრილ ქვიშაზე რომ არ დამეკრა ფეხი, ფრთხილად მივაბიჯებდი, ნაკადულის ნაპირას სუსხმა დამაჩოქა და ყინვით გათოშილი მწარედ ავჭკითინდი. თბილი მომჟავო ცრემლები ტუჩებს მისველებდა. იმ დღის შემდეგ, ომის დამთავრებამდე, სკოლაში არ წავსულვარ...

მილიონობით სიცოცხლე შთანთქა ომმა — ყველაზე დიდმა უგუნურებამ და ბოროტებამ. ფაშიზმი გაანადგურეს, ომის ცეცხლი ჩაქრა, მაგრამ მბოლავი ღადარი ისევ დარჩა. დახოცილები მშვიდობის გადასარჩენად მოგვიწოდებენ...

საკალმაზე ღელე ჩვენი სოფლის გორაკებზე იღებს სათავეს. ვზადავზა, ახალგაწვეული ზურგჩანთიანი ჯარისკაცებივით, ნაკადულები და წყაროები უერთდებიან, ძალას იკრებს და მწვანე ხეობაში ომახიანად მოსჩქეფს.

41-ის ივნისში მის მშვიდ ნაპირას ჩავლილმა ზურგჩანთიანმა ბიჭებმა ომის ტბორები დააშრეს მკერდით, საბუდარში მოახრჩეს ფაშიზმი. ომი დამთავრდა, მაგრამ ამ ბიჭებიდან ბევრი ვეღარ დაბრუნდა, ისინი სამუდამოდ დარჩნენ ომში წასულნი. მათ ახლა შინმოუსვლელები ჰქვია.

ჩვენ გვახსოვს, ყველაფერი გვახსოვს.

ასე მეგონია, 41-ის 22 ივნისიდან 45-ის 9 მაისამდე ერთი დღეა, ერთი დიდი დღე...

ს ა მ შ ო ბ ლ ო

უკვდავების გზები ბრძოლით გალიეს,
ბრუნდებოდნენ არწივები გუნდებად...
დიდება და ვაშა ყველა არმიელს —
შინ ჭიხულს და მას, ვინც ვერ დაბრუნდება.
ბავშვი ვიყავ, ცელქი ვიყავ პატარა,
შენს ლაუვარდებს შევტრფოდი და ვფიცავდი,
შეძლებ ჩლებმა ბრძოლის გზებით მატარა,
დარიდალთან თოფით ხელში გიცავდი.
შენზე ფიქრით მტრის ზღუდეებს ვანგრევდი
და ოცნებას შენს ბალებში დავყავდი,
გული გრძნობდა, მტერზე გავიმარჯვებდით
და შენ ისევ პირგაბადრულს გნახავდი.
კიდევ ახლა — ძღვეის ბაირალები
მოეიტანეთ რაიხსტაგის თალამდე...

რაისა შენგელია

წ მ ი ნ დ ა მ ი წ ა

რა დღეები ვთვალეთ
ცრემლითა და ვიშით,
კანკალებდა მოვარე
აღსასრულის შიშით.
ცხრათვალა მზეს ცაზე
მოებურა თალხი,
რისხვით შეკრულ მუშტად
დამდგარიყო ხალხი.
არ ისმოდა ველად
„ოროველა“ ტკბილი,
მიყვებოდა გუთანს
ქალი თავდახრილი.

ფრუანტელად მიეღის
გახსენება მწველი,
თეფშზე — სველის ფაფა,
თვალზე — ცხარე ცრემლი.
რამ წაშალოს სევდა
ამ გადასულ დღეთა,
გადიდებულ სურათს
დამნობოდა დედა.
ვერ გავვტეხა მტერმა
სულითა და სორცით,
გმირთა ნატერფალის
წმინდა მიწას ეკოცნით...

პ ა რ ს კ ვ ლ ა ვ ე ბ ი

მალე ერთი წელი შესრულდება, რაც აქა ვარ...

ქალაქში ხშირად არ დავდივარ. არ შემოდის.

ახლა გორკის სახელობის კულტურისა და დასვენების პარკში ვარ, პატარა ტბასთან ძელსკამზე ვზივარ და წამლაუწუმ საათზე ვიცქირები... ველოდები...

დანიშნული დრო უკვე ამოიწურა, მაგრამ მე მაინც არ მივდივარ, — დარწმუნებული ვარ, ვისაც ველოდები, უეჭველად მოვა.

სექტემბრის პირველი დღეებია.. ნაირ-ნაირი ყვავილებით მოქარგულია გაზონები, თუმცა, მათ ახლა უწინდელი სილამაზე აღარა აქვთ — გაზუნებული, ფოთლებდაძელებული გამოიყურებიან. თითქოს გრძნობენ, რომ წავიდა მათი ყვავილობის დრო... მუხისა და არყის ხის ოქროსფერი ფოთლები ცვივა. მათ ვიღაც-ვიღაცები ღიმილით ჰკრეფენ... ტბაში გელმაც ასწია ერთი ფოთოლი და ანკარა წყალში ნელ-ნელა გააცურა... გრძელი კისერი, პატარა თავი ჩვეულებრივზე უფრო ამაყად ეჭირა, თითქოს არაფრად აგდებდა მოსეირნე ადამიანებს, სიცილ-კისკისით რომ აწყდებოდნენ მომხიბლავ გელებს... ეს ლამაზი გელებიც სეირნობდნენ ღინჯად, აუჩქარებლად და მთელი არსებით ტკებოდნენ ბუნების სიმშვენიერით.

სადღაც ესტრადა უკრავს. ვეებერთელა კარუსელები წრეს უვლის. ხალხი ერთმანეთში ირევა. შორიდან ისმის ქარხნების გუგუნი... ქალაქი სუნთქავს თავისი ცხოვრებით. წითელი მზის დისკო ცადაწვდილი სახლის გვერდით ეშვება. თანდათანობით სიცივეც იგრძნობა...

ჩვენთან, საქართველოში, ახლა ოქროს შემოდგომაა. ხილით სავსეა ბაღები, მალე ღვინოსაც დაწურავენ, ჩურჩხელებს ამოაელებენ, სიმინდის ყანებს აიღებენ და ციტრუსოვანთა პლანტაციებს შეესვენან. ათასი ხელი უნდა შემოდგომას — ზარმაციც ვერ ჩაიმუხლებს, მერე დაიწყება ქორწილი, ქორწილს მიეყოლებული...

რა ბინდა აქ ასეთ დროს? — ის რომ წმინდათა-წმინდა ვალს ვიხდი.

მალე ერთი წელი შესრულდება, რაც აქა ვარ, ერთი წელი!

რამდენი ხანია არ ვყოფილვარ სახლში! მენატრება, ძალიან მენატრება იქაურობა... ჩემი სოფლის მიწის ყოველი მტკაველი, იქ ყველაფერი კარგია, რადგან მშობლიურია...

ავლექი, გელებით მონავარდუ ანკარა ტბას შემოვუარე. დავდივარ

და წყალში ჩემს ანარეკლს ვხედავ — შივაბიჯებ ჯარისკაცის ფარაჯაში გამოწყობილი...

აი, რატომ ვარ ამდენი ხანი მოსკოვში — მე ახლაც შენი ჯარისკაცი ვარ, ჩემო სამშობლოვ!

— გურამ! — მოულოდნელად გაისმა წერიალა ხმა, ის ქალიშვილი გამოჩნდა, ვისაც ველოდებოდი, და ახლა მე ყველაზე ბედნიერი კაცი ვარ. გულდასაწყვეტი იქნებოდა, ჯარისკაცს პაემანი ჰქონდეს დანიშნული და ქალიშვილმა მოატყუილოს. ჩვენ ზომ თვეში ორ-სამჯერ შეგვიძლია ქალაქში გამოსვლა რამდენიმე საათს, ისიც, თუ დავიმსახურეთ.

— გურამ, გეთაყვა, უნდა მაპატიო, დამავიანდა... ვიცოდი, დამელოდებოდი. ხომ გჯეროდა, რომ მოვიდოდი?... იცი, დღეს რა საინტერესო ადგილიდან გექონდა შერეეღრა?... გული ხომ გიგრძნობდა, რომ მოვიდოდი? — ღამაზი, საშუალოზე მაღალი, ქერათმიანი ქალიშვილია. ცალ ხელში მინიატურული, ხმელი მუხის ფოთოლი უჭირავს, ოქროსფერი, ზუსტად იმ ფოთლისფერი პლაშჩი აცვია, ძალიან უხდება.

— მეც ახლა მოვედი.

— შენაც დაავიანე?

— აიი წუთი, — ესტუფი და იმ პატარა ჩემოდანს, რომელსაც „დიპლომატს“ ეძახიან, ვართმევ. მძიმეა. ალბათ, წიგნებითაა სავსე. იგი უნივერსიტეტის სტუდენტია. წელს მოეწყო, სულ შემთხვევით გავიცანი, თეატრში. შემდეგ რამდენჯერმე შევხვდით ერთმანეთს და იგი ყოველთვის დიდ შთაბეჭდილებას ახდენს ჩემზე.

— სად წავიდეთ? — მეკითხება, თუმცა ვგრძნობ, მან უკეთ იცის, სად უნდა წავიდეთ.

— კინოში. — მაინც ვამბობ.

— არა.

— აბა, უბრალოდ, გავისეირნოთ.

— შემოდგომაა. რა სჯობს ახლა სეირნობას! თანაც, ერთი ადგილი მაინტერესებს, ძალიან მაინტერესებს და წავიდეთ... შენთვისაც იქნება საინტერესო. — თქვა და ცალი ხელი მკლავში ჩამჭიდა.

პარკის ცენტრალური გასასვლელისაკენ მივდივართ.

— რა უნდა ვნახო? — ცნობისმოყვარეობით ვეკითხები, მე ხომ დედაქალაქი ძალიან ცუდად ვიცი და აქაური ყველაფერი მაინტერესებს. რაც ვნახე, უმეტესად ამ ქალიშვილს ვუმაღლი. თუმცა, რა ვნახე... ეს ქალაქი კი იმოდენაა! კრემლის ვარსკვლავებს კი ყოველდღიურად ვხედავ. მიხარია, რომ სამსახურს გავდივარ კრემლის გვერდით, ჩვენი დიადი, უკიდევანო, უძლეველი სამშობლოს ცენტრში! აქ ყოველი შენობა, მიწის ყოველი მტკაველი ისტორიაა, ლეგენდა!

— ახლა არ გეტყვი, მივალთ და ვნახავთ, ერთმანეთს გაუუზიარებთ

შთაბეჭდილებას... აქედან ის ქუჩა შორს არ არის. — თქვა და თავი გადაქ-
ნია, — სამართლიანად გვსაყვედურობენ, რომ მოსკოველებმაც კარგად უნდა
ვიცით მოსკოვი... არ ვიცით, არა! ვინ დაითვლის, პუშკინის მემორიალს
გორკის ქუჩას რამდენჯერ ჩავყოლივარ ფეხით, ის კი არ შემინიშნავს!

ალბათ, რაღაც ძალზე საინტერესო იქნება. — გავიფიქრე, — ამასწი-
ნათაც ასე მოიქცა. „იცი, რა უნდა გაჩვენო?“ — მეკითხება და არ ამბობს,
მხოლოდ იღიმება. „მივალთ და ვნახავთ“. მეც მივყვები. მთელი საათი
მივდიოდით. გზადაგზა მაცნობდა ღირსშესანიშნავ ადგილებს. მერე ზოო-
პარკში შემიყვანა და თეთრი პოლარული დათვი მაჩვენა. არ გაგეცანება?
თურმე, ახლახან მოეყვანათ... შემდეგ, კრასნაია პრესნაიას თითქმის მთელი
რაიონი ფეხით შემომატარა. ვიყავით მაღაია და ზოლშაია გრუზინსკაიას
ქუჩებზეც. ვნახეთ რუსთაველის ძეგლიც...

ჰო, უმთავრესად ამ გოგონას მეშვეობით ვეცნობი ამოდენა ქალაქს,
ქაურ სამყაროს. იგია ჩემი ექსკურსიამძღოლი. ალბათ, ხელისგულივით
იცის მთელი მოსკოვი, მისი ისტორია. ძალიან ცნობისმოყვარე, დიდი
კულტურისა და ღია გულის, წიგნების უზომო მოყვარული გოგონაა.

გავედით მეტრო „კროპოტკინსკაიაზე“ და ტროლეიბუსით პუშკინის
მოედანთან ჩამოვედით.

მერე მარჯვენა მხარით გორკის ქუჩას ჩავყევით.

— ეს მოსკოვის ცენტრალური ქუჩაა, — ამბობს იგი, — ბელორუსიის
გოგზლის შემდეგ ამ ქუჩას ლენინგრადის პროსპექტი აგრძელებს, შემ-
დეგ ლენინგრადის გზატკეცილი, ომის დროს იქ, სადაც ახლა ტანკის მო-
ნუმენტი დგას, გერმანელები მოვიდნენ. ამოდენა არ იყო მაშინ მოსკოვი.
გუდერიანის სიტყვებით რომ ვთქვათ, გერმანელა ჯარისკაცები უბინო-
ლოდაც კარგად ხედავდნენ კრემლს...

საინტერესო ამბების მოყოლა იცის და მეც დიდი ინტერესით ვუსმენ.

აი, მოსკოვის საბჭოს მიუუახლოვდით. ძველი არქიტექტურული შე-
ნობის თავზე წითელი დროშა ფრიალებს.

საბჭოს რომ გავცდით, მოულოდნელად შემაჩერა:

— შეხედე, აქედან იწყება! — წამოიძახა და ყავისფერ-მოშაო კრანი-
ტის ქვებზე მიმითითა, — იცი, ეს ქვები საიდან არის ჩამოტანილი?

მე, ცხადია ვდუმდი.

— ქვები გერმანიიდან არის ჩამოტანილი.

— გერმანიიდან?

— ჰო. აბა, დაუკვირდი, შეხედე, ერთ მწკრივად რამდენი ვარსკვლავი
ჰკიდია, ზედავ? სამწუხაროდ, ამ ქვებისა დღემდე ზევ არაფერი ვიცოდით...
ფაშისტები ხომ მოსკოვში 7 ნოემბრისათვის პარადის ჩატარებას ფიქრო-
ბდნენ. ქვებიც ამ მიზნისათვის ჩამოუტანიათ. მაგრამ ისინი მწარედ მო-
ტყუვდნენ, სწორედ აქ, ჩვენი დიადი სამშობოლს კულთან, იწვნია პირვე-

ლი მძლავრი დარტყმა ჰიტლერულმა არმიამ. მტერი მოსკოვიდან უკუიქცა, გრანიტის ქვებით კი ეს ქუჩა მოაპირკეთეს, შემდეგ ტყვეებიც გაატარეს ამ ქუჩაზე.

უამრავი წიგნი მქონდა წაკითხული დიდ სამამულო ომზე. ბევრი მსმენოდა იმ ლეგენდარულ პარადზე... ახლა კი დიდი სიამაყით ვუცქერდი ხუთქმიანი ვარსკვლავებით დაშვენებულ გრანიტის ქვებს...

— დღეს ჩვენი უნივერსიტეტის სტუდენტებს შეხვედრა გვქონდა გენერალ-პოლკოვნიკ პავლე არტიომოვთან და პირველად იქ გავიგე ამ ქვების ისტორია. რა შთამბეჭდავ ამბებს ჰყვებოდა, რა საინტერესო იყო მისი მოსმენა! იგი ხომ მაშინ მოსკოვის სამხედრო ოლქისა და დედაქალაქის თავდაცვის ზონის მეთაური იყო და, რა თქმა უნდა, წითელ მოედანზეც იმ ლეგენდარულ პარადს თვითონ ხელმძღვანელობდა...

1941 წლის 7 ნოემბრის პარადი!

გული ცემას უმატებს.

მინდა დიდხანს, დიდხანს ვიდგე აქ, მაგრამ ქალიშვილს ნელი ნაბიჯით მივყავარ.

კუახლოვდებით ცენტრალური ტელეგრაფის შენობას.

გზადაგზა თვალს ვერ ვაშორებ ვარსკვლავებიან ქვებს...

გორკის ქუჩაც დამთავრდა და ჩვენ მარჯვნივ გადავუხვიეთ, ლენინის სახელობის ბიბლიოთეკისაკენ.

გასასვლელში ჩავდივართ და უცნობი ჯარისკაცის საფლავთან ვდგებით. ქალიშვილი ოქროსფერ ფოთლებს მარადიული ცეცხლით გაჩირალდნებულ მარმარილოს კვარცხლბეკზე დებს.

— მე აქ ხშირად დავდივარ, — ამბობს იგი, — ვის არ ნახავ, ქორწინების დღეს ახალგაზრდა წყვილი აქ მოდის. ეს წესად დამკვიდრდა მოსკოვში... მოდიან ომში დაღუპულთა დედებიც, ვინც ვერ მიაგნო შვილთა საფლავს... აქ ხომ უცნობი, მაგრამ სამარადისოდ უკვდავყოფილი ყველა ჯარისკაცის საერთო საფლავია, წმინდათაწმინდა საფლავი!

ბადის გავლით წითელ მოედანზე გავდივართ.

მივაღექით მავზოლეუმის გრანიტის ტრიბუნას, რომელსაც ოქროს დიდი ასოებით აწერია: „ლენინი“.

საბატიო ყარაულში ახალგაზრდა ჯარისკაცები დგანან.

— ჰიტლერის ბრძანება იყო, რაღაც უნდა დაჯდომოდით, აეღოთ დედაქალაქი. არაერთხელ აუწყეს მთელ მსოფლიოს, რომ 7 ნოემბერს თავიანთი ჯარების პარადს მოსკოვში, აი აქ, ამ წითელ მოედანზე მიიღებდნენ... ნოემბრის. იმ მძიმე დღეებშიც, როცა მოსკოვი საალყო მდგომარეობაში იყო, როცა მტერი პარადისათვის ემზადებოდა, მაშინაც აქ ასე უშიშრად იდგნენ პირტიტველა ჯარისკაცები... იცავდნენ სამშობლოს, ლენინს! და დგანან აგერ უკვე სამოცი წელია დღედაღამ. ყოველგვარ ამინდში!

საქვეყნოდ ცნობილი წითელი მოედანი!

დიდი ლენინი!

შეიძლება ლენინის მავზოლეუმის, კრემლის, მოსკოვის დატოვება?

ცხადია, არ შეიძლება!

მოულოდნელად ორი ქალიშვილი მოდის ჩემთან. ორივეს წვრილი თვალები აქვს, სახე — მზისაგან გაშავებული. ორივე ყვავილების დიდ თაიგულს მაწვდის.

— აიღეთ... ჩვენ ვიეტნამიდან ვართ.

— ავიღო? — სიტყვას ვერ ვამბობ, თვალებით ვეკითხები ქალიშვილს.

— აიღე, — მეუბნება იგი, — ეს ყვავილები პირადად შენ არ გეკუთვნის... ეს ყვავილები ყველა საბჭოთა ჯარისკაცს ეკუთვნის!

წითელი მოედანი გავიარეთ და ოსიპენკოს ქუჩაზე ჩავედით.

ნაწილში წასვლის დრო მოახლოვდა.

— კიდევ როდის შეეხვდებით? — ვეკითხები გოგონას.

— დამირეკე, მხოლოდ ერთი დღით ადრე... მე ყოველთვის მზად ვარ. მთავარია, შენ მოახერხო...

ნაწილში უზომო შთაბეჭდილებებით გულსავსე დავბრუნდი.

უღრუბლო, ვარსკვლავებით მოჭედილი ცაა.

მეც შენი ერთი ჯარისკაცი ვარ, ჩემო სამშობლოვ, შენა ერთი ვარსკვლავი!..

კ ე თ ი ლ ი გ უ ლ ი

წიგნიდან „ჭრელი ზანდუკი“

გრძელი ეშელონი ჩამოვიდა როსტოვიდან, დაჭრილები და ოფიცერ-თა ევაკუირებული ოჯახები ჩამოიყვანა.

დაჭრილები ძლივს დაიტია რაიონის ევაკუჰოსპიტალმა.

ევაკუირებული ოჯახების ნაწილი სოფლებში გაანაწილეს.

ლადო ჩაკერაშვილმა ზოია მიხაილოვა, მისი პატარა გოგონა ვეტა და დედამთილი ეპრაქსია წაიყვანა.

ვიწროდ ცხოვრობდნენ ლადო და მისი სტუმრები, მაგრამ ამ ოქია-ნობის ჟამს რა დროს სივიწროვეზე ფიქრი იყო.

ნინამ ზოია, დედამთილი და ბავშვები დიდ ოთახში მოათავსა, პატა-რაში კი თვითონ დარჩა.

მასპინძლები ყოველნაირად ცდილობდნენ ზოიასა და მისი ოჯახის წევრებისათვის ხელი შეეწყოთ და ამით მაინც შეემსუბუქებინათ მძიმე სულიერი განცდები.

ბებია ეპრაქსია პატარა ვეტას კულულებზე უსვამდა დამჭკნარ ხე-ლებს და თან ერთადერთ შვილზე, კადრის ოფიცერ ნიკოდიმზე ფაქრო-ბდა. „ვინ იცის, სად არის ეხლა ნიკოდიმი? ანკი არის სადმე?“ — ხში-რად ებადებოდა ასეთი კათხვა სიბერეგამწარებულ, გზაბნეულ, უსახლკა-როდ დარჩენილ მოხუცს.

ეპრაქსიამ თავისი თვალთ ნახა, როგორ აქცია ნაცარტუტად მტრის საარტილერიო ზალპმა მიხაილოვების პატარა სახლი. იღბლად, ცოცხ-ლები გადარჩნენ. მერე მანქანით წაიყვანეს როსტოვში, იქ ეშელონში ჩას-ხეს, ვაგონში აუარებელი. ხალხი იყო — ადამიანის სახე არავის ჰქონდა. გრძელი, მომქანცველი გზის შემდეგ, ორშაბათ დილით, ჩამოვიდნენ დანი-შნულ ადგილზე.

ეპრაქსია ახლა კახეთის სუფთა ჰაერს სუნთქავს ჩაკერაშვილის აივა-ნზე, დაღლილი თვალთ გაჰყურებს ალაზნის ველს, რომელიც თითქოს დონის სანაპიროსაც აგონებს. ამიტომ ასე მშობლიურად ეჩვენება ეს გა-ნიერი ველი. ავიწყდება კიდევ, რომ მისთვის უცხო მხარეშია. ფიქრების ბურუსში გახვეულ ეპრაქსიას ალაზანს გაღმა რომ მდინარე სტორი მო-ჩანს, თავისი სოფლის — იპეტის გვერდით ჩამომაველი წყალი ჰგონია.

ამ წყლის სანაპიროს მწვანე მინდვრები კი სათიბები, სადაც ნიკოდიმი პატარაობისას ჯოხის ცხენზე გადამჯდარი დაჭენაობდა.

ამჩნევს ეპრაქსიას ძლიერ სულიერ დამაბულობას ნინა და უნდა, რომ გამოიყვანოს ამ მდგომარეობიდან.

— დეიდა, აი, ლაღომ მოგართვათ, — და აწვდის ბაღში ახლად მოკრეფილ გარგარს.

ეპრაქსია ართმევს კალათს, მაღლობასაც უხდის და ვეტას უღებს ზე-
ლში გარგარის ყვითელ ნაყოფს.

— დეიდა, თქვენც მიირთვით, ნახეთ, რა გემრიელია...

— ჩემთვის გემრიელი აღარაფერია. — ისე ჩუმად ამბობს მოხუცი ამ სიტყვებს, რომ ეტყობა, არ უნდა გააგონოს მოაჯირთან მჯდომ რძალს.

— თქვენც გასინჯეთ ზოია. მერე, ცოტა გავიაროთ, მინდა გაჩვენოთ კოლმეურნეობა, ჩვენი ბაღი.

— გმადლობთ, — უპასუხებს ზოია.

— საღამოზე ლაღო ახალ გაზეთს მოიტანს, ამბობენ, კარგი ამბები სწერიაო, ჩვენი ჯარები წინ მიიწევენო.

ეპრაქსიას სისხლი აწვება სახეზე, კოპები მრისხანებით ენასკვება შუბლზე. ზოიას კი ლოყებზე ყვითელი ფერი უვლის. სამჯერ გადავიდა ჩვენი იუპიტი ხელიდან ხელში, ეხლა სულ მინგრეულ-მონგრეული, დამწვარი და გაოხრებული, ვის ხელშია, ვინ იცის...

— ლაღომ თქვა, სამხედრო საბჭოს წევრმა ძალიან საიმედო ამბავი გვითხრაო, — არ ეშვება ნინა.

— ღმერთმა ქნას, ღმერთმა ქნას.

ზოია ლაპარაკში არ ერევა, ნაძალადევად ატოკებს პირს და უმაღლო კბეჩს გარგარს.

პატარა ვეტა ცქმუტავს, ხან დედას მივარდება, ხან კი ბებიას და ეკითხება:

— მამა, როდის მოვა?

დედა და ბებია პასუხს უგვიანებენ. ნინა შუბლზე ჰკოცნის პატარას და ეუბნება:

— მალე მოვა, მალე.

გახარებული ვეტა აივანზე მისდევს ჭრელ პეპელას, რომელიც ხან მაღლა აფრინდება და ხან ძირს დაეშვება, ბავშვიც ხან მაღლა შეხტება და ხან თითქმის იატაკზე ეცემა.

მიდის დღეები.

ათასნაირი ამბები მოაქვთ ლაღოს და ნინას სოფლიდან. სჯერა თუ არა ეპრაქსიას ამ საიმედო ამბებისა, ძნელია სათქმელად. შუბლი არ ეხსნება. ეპრაქსიამ შვილი დაკარგა, ზოიამ — ქმარი, ვეტამ — მამა. ხად შეხვდებიან, როგორ გაიგებენ ისინი ერთმანეთის ამბავს? სანამ ომი არ

დამთავრდება, ტყუილია, ისინი ერთმანეთისას ვერაფერს გაიგებენ. იქნებ, ზოია სულაც დაქვრივდეს, ვეტა კი ობოლი დარჩეს...

ზოია ფეხმძიმედაა. ასეთი სულიერი ღელვა, ამდენი ხნის მომქანცვლი, მძიმე მგზავრობა მანქანითა და მატარებლით! ვინ იცის, რა მოხდება, რითი დამთავრდება ყველაფერი ეს?! მხოლოდ რძლის გასამხნეველად გახსნის ზოლმე შიგადაშიგ შუბლს — და თითოთოროლა ტკბილ სიტყვასაც გამოურევს.

— ზოიასა და შენ, — ეუბნება ნინას მოხუცი, — მგონი ერთდროულად მოგიწევთ მოლოგინება...

ზოიას თითქოს შერცხვა კიდეც, რომ ეს სიტყვები აივანზე ახლად შემოსულმა ლადომაც გაიგონა. ქალმა თავი დახარა და უნებურად ტუჩზე იკბინა.

— აი, რა მოგიყვანე. — თქვა ლადომ და ნარმის პარკიდან ჭრელი კურდღელი გამოაჩინა. კურდღელი შეშინდა, გრძელი ყურები გადაიწყო, მსხვილი შუშისებური თვალები დააბრიალა და ლადოს მიწოდებულ სტაფილოს დაუწყო ჭამა.

ვეტა უფრო გახალისდა, ხელი გადაუსვა კურდღელს და გაბრწყინებული თვალებით შეაცქერდა ძია ლადოს.

— რა უნდა უთხრა შვილო ძიას? — ეკითხება ზოია.

— მადლობა. — ჩაიღულუნა ვეტამ.

— ჰო, მადლობა. — უდასტურებს ბებია.

— აი, კიდეც რა მოგიტანე, — ამბობს ლადო და მუჭით კანფეტს გულის ჯიბეში უყრის პატარას.

ვეტას სიხარულის აღმურმა აუარა ლოყაზე და კანფეტი მაშინვე პირში ჩაიღო.

— ღეიდა ებრაქსია, ისეთი სიზმარი ვნახე, ყველაფერი კარგად იქნება, ომი დამთავრდება, გამარჯვებული ნიკოდიმი აქ ჩამოვა და ზოია ორი შვილის დედა დახვდება. აი ნახეთ, თუ ასე არ იქნება.

ზოია უფრო ირცხვენს.

ნინა სუფრას შლის და ეპატიჟება. ებრაქსია და ზოია უარობენ:

— როგორ შეიძლება, სულ თქვენ ხარჯზე ზომ არ უნდა ვიყოთ, ზოიამ გუშინ წიგნაკზე ჩვენი ულუფა მიიღო... დიდი მადლობა. ამდენი, როგორ შეიძლება, დიდი მადლობა.

— რას ბრძანებთ, როგორ გეკადრებათ, — ლაპარაკში ებმება ნინა, — ღეიდა ებრაქსია, ეგ არ მითხრათ, რაც გვაქვს, ჩვენთვისაცაა და თქვენთვისაც, ეგ აღარ მითხრათ! ერთ ოჯახში ვართ, ერთი ოჯახის წევრები და თქვენ... არ მაწყენინოთ.

ლადომ და ნინამ გული ისე გადაუშალეს რძალ-დედამთილს, რომ გად-

მოხიზნულმა ეპრაქსიამ და ზოიამ სულ რამდენიმე დღის შემდეგ თავი
ჩაკერაშვილების ოჯახის ნამდვილ წევრებად ჩათვალეს.

ღრმ თავისი ქნა, ეპრაქსიამ თავის ვეჭათი რამოდენიმეჯერ ჩაუ-
რა სოფლის პატარა საავადმყოფოს, აფთიაქს, ბავშვთა ბაგაც ნახა, ერთი-
ორჯერ ნინასაც გაჰყვა კოლმეურნეობის საბძელში, სადაც ქალები აბრე-
შუმის ჭიას ცახს უდგამდნენ, ვენახებშიც იყო „ცის გახსნის“ სანახავად.

ყველა შრომობდა, ყველა თავისი საქმით იყო დაკავებული. დონელ
ეპრაქსიას მოეწონა აქაური კოლმეურნეობა, ზოიაც წაიყვანა დედამ-
თილმა დასაქმებული ქალებისა და მოზარდების სანახავად.

ნინამ ეპრაქსიას დეიდა პელო გააცნო და მისი მწარე ხვედრის შესა-
ხებაც უამბო, შეახვედრა სხვა გულდაკოდილ დედებსაც, რომელთაც ომმა
მოურჩენელი ჭრილობები და ტკივილი მიაყენა. მაგრამ ეს ხალხი მაინც
შრომობდა, მათ ტირილისა და გულხელდაკრეფისათვის არ ეცალა. ამ ხა-
ლხის ახლო გაცნობამ ეპრაქსია დაარწმუნა, რომ დაობლებული დედა და
დაქვრივებული ცოლი პირადი ბოღმის ჩასაკლავად კი არ შრომობდა,
არამედ უფრო იმისთვის, რომ ომში წასულ ბიჭებს პური არ მოაკლდეთ,
თბილი წინდები ეცვათ, რომ მეომარი ბრძოლის ჟინით აენთოს და კარზე
მომხდურ მტერს ანანოს რბევა-თარეში.

— შეილო ლადო, მომეწონა შენი კოლმეურნეობა, შენი ხალხი. —
უთხრა ერთხელ დეიდა ეპრაქსიამ თავმჯდომარეს, — კარგი სოფელია,
ყველაფერი გაქვთ სამყოფი.

— ეს ოხერი ომი რომ არ დაწყებულიყო, მაშინ უფრო კარგად
ვიქნებოდით, მაგრამ არა უშავს, გული არ უნდა გავიტეხოთ.

— ბიჭო, ლადო! — წამოიძახა ეპრაქსიამ, ცოტა შეჩერდა და მერე
მოუბოდიშა, — მაპატიე, რომ თავმჯდომარეს ასე მოგმართავ, ჩემი შვილის
ტოლა ხარ, ჩემი ნიკოლომის ტოლა...

— რას ბრძანებთ, დეიდა ეპრაქსია, რას ბრძანებთ, სწორედ რომ ბიჭი
ვარ თქვენთვის, აბა, რა ვარ.

— ჰოდა, ჩემო ლადო, ყველა თავის წილს შრომობს, მეც უნდა ვიმუ-
შაო, ჩემი წვლილიც უნდა შევიდეს შენს კოლმეურნეობაში.

ლადოს არ უნდოდა ევაკუირებული მოხუცი ქალი ასე უცებ შეეწუ-
ხებინა და სამუშაოზე გაეყვანა, მით უფრო, რომ რძალი ფეხმძიმედ
ჰყავდა და ვეტაც პატარა იყო.

— დეიდა ეპრაქსია, ეს ჯერ საჭირო არ არის...

— საჭიროა, სწორედ რომ საჭიროა, როგორ შეიძლება ჭამო და არ
იმუშაო. არ შემიძლია, ხვალთან ნინასთან ერთად წავალ ფოთლის მოსა-
ტანად, სხვა საქმის გასაკეთებლად.

— ნუ აჩქარდებით, დეიდა, ჯერ ზოიას პატრონობა უნდა, ვეტას კი-
დეც ყურადღება.

— ზოიამ ოჯახს უნდა მიხედოს, ნინას თავისი საქმე აქვს. სადა სცალია ქალს, უთენია სამუშაოზე გავიდეს და თან ჩვენი სადილი და ვანშამი აკეთოს. ამას ჩვენ არ ვიზამთ, სწორედ ზოია არ იზამს, ვერ გაგვიძღა და აი, მე ვეუბნებით. ასე იქნება, ასე, ჩემო ლალო. — ისე მტკიცედ თქვა ეს დეიდა ებრაქსიამ, რომ ლალომ სიტყვის შებრუნება ვეღარ გაბედა.

ებრაქსია იმ დღიდან საკოლმეურნეო შრომაში აქტიურად ჩაება. ნიკოდიმზე ფიქრი, რა თქმა უნდა, გულიდან არ შორდებოდა, მაგრამ რაღაც თითქოს მსუბუქი იყო ეს ფიქრი, იმედიანი. ნინასთან, პელოსთან და სხვა ქალებთან ტრიალმა ერთგვარად გაუფანტა ომის საშინელებით გამოწვეული მძიმე ტკივილი, რომელიც ხშირად სასოწარკვეთილებამდეც კი აგდებდა ამ კერპ კაზაკ ქალს.

ვეტა ხან ბებიას მიჰყავდა თან, ხან კი ზოიასთან სტოვებდა სახლში.

ზოიას მდგომარეობა დღითიდღე უმჯობესდებოდა. შეტევებმა უკლო, ეს ყველას ახარებდა, განსაკუთრებით კი ნინას. ნინა და ზოია მარტო რომ დარჩებოდნენ, დიასახლისი ხშირად ხუმრობით ეუბნებოდა:

— ასე იცის კახეთმა, ეს თქვენი იპუტი კი არ არის...

ზოია გულიანად უღიმოდა ნინას.

— უფრო სწორად, ასე იცის ნინასა და ლალოს კეთილმა გულმა...

ნიკოდიმზე ფიქრი არ შორდებოდა ახალგაზრდა მეუღლეს, როგორ დაამსხვრია ომმა მისი ოცნება.

...შუალაღმე კარგა ხანია გადასულა, ცაზე ერთი ვარსკვლავიც არ ჩანს. ზნელა. ზოიას მშობიარობისწინა ტკივილები დაეწყო, ბორგავს, მაგრამ მაინც ითმენს, არ უნდა ებრაქსია გაადვიდოს, არც დადლილი მასპინძლების შეწუხება უნდა, ესეც არ იყოს, სცხვენია კიდეც უცხო კაცისა.

წრიალებს, კენესის, ქმინავს, ნეტავი მალე გათენდებოდეს, დღე მაინც სხვაა. სიმწრის ფიქრები უვლის და ხელებს აქეთ-იქით იქნევს. ხელი კედელზე მოხვდა და მეორე ოთახში ნინა გამოადვიდა. კენესა რომ შემოესმა, ქალი წამოხტა, გამოაღო კარები და თავს დაადგა ზოიას.

— ვკვდები, ნინა, მიშველე, მეტი აღარ შემიძლია! — კენესით აღმოხდა გამწარებულ ქალს.

ყველანი ფეხზე დადგნენ. ლალომ მაშინვე ურემი გამართა, შიგ ლეიბი ჩააფინეს, ბალიშები დააწვეს, ზოია დააწვინეს და სოფლის პატარა საავადმყოფოში წაიყვანეს.

— ლალო, ყველაფერს გავაკეთებ, რაც შემიძლია, მაგრამ შეიძლება... — ექიმს მეტი არაფერი უთქვამს.

ჩაკერავილი შეეცადა ტელეფონით ჰოსპიტლის უფროსს დაკავშირებოდა, მაგრამ, რომ არაფერი გამოუვიდა, საავადმყოფოს ძველ მარაბანში შეაბა თავისი ჯორი და რაიონისაკენ მიმავალ მოხრეშილ გზაზე გარეკა...

დილის 9 საათი იყო, როდესაც ლადო სარაიონო სამშობიაროს მთავარ ექიმთან ერთად კაჭრეთის სოფლის საავადმყოფოს მოადგა. მაგრამ უკვე გვიან იყო. ზოიას ტუჩები გალურჯებოდა. სიტყვები ძლივს წარმო-
სთქვა:

— ნიკოდიმი დაარქვით, მამის სახელი...

ერთი კვირის შემდეგ ნინამ მოიმშობიარა, ბიჭი შეეძინა. ზოიას ობოლს ნიკოდიმი დაარქვეს, ხოლო ლადოს ბავშვს — ზაზა. ნინამ თავისი ძუძუ მისცა ნიკოდიმს.

ზაზა და ნიკოდიმი ერთად გაზარდა ჩაკერაშვილის მეუღლემ. ნინა ობლად დარჩენილ პატარა ბიჭუნას საკუთარ შვილში არ არჩევდა...

გადაიქუხა ომის მრისხანე წლებმა და ნატრილობევის მოშუშებას შეუდგა ქვეყანა...

დანიელ კუჩავა

დედენეგოსთან ახლოს

ეფიმ როზოვს

დედენეგოსთან ახლოს
რუსი ძმაკაცი სახლობს,
არის მაღალი, ქერა,
უყვარს ლექსების წერა.
მამაცი იყო ომში,
მარტომ არ დასთმო ბორცვი,
ისე ისროდა ჭურვებს,
ვერ გაუმკლავდა ოციც.

მუშა კაცი ხარ, ეფიმ,
სიმღერაც იცი ლაღი,
არყის კორომის ბოლოს

• გაქვს საკუთარი ბაღი.
იქ თავს იწონებს მარწყვი,
ლოყაწითელა ვაშლიც,
ალუბალს ავედევნეთ
როგორც პატარა ბავშვი.
მოწმეა ჩვენი ძმობის
კობტა რუსული ოდა,
იქვე ახკარა წყარო
ჩუხჩუხით ჩამორბოდა.
დაე, იცოდეს ყველამ,
შენს ლამაზ ველებს ვეტრფი,
მე ისევ მოვალ, ეფიმ,
და ტყის სიმღერას გეტყვი.

ომიდან აღარ დაბრუნებულა

ას ღამე ჩვენმა ოჯახმა თეთრად გაათენა. ნაშუალამევს მე და ჩემი უმცროსი და ცალკე ოთახში ძალით გაგვიყვანეს... საბანი წავიხურე და თავი მოვიმძინარე. რვა წლის ბავშვი კარგად ვგრძნობდი უფროსების რაღაც არაჩვეულებრივ დაძაბულობას. ალბათ, ამიტომაც ჩემმა პატარა დამაც არ დაიძინა...

მეორე ოთახში მამა, დედა და ბებია იყვნენ. მამაჩემს კუჭი სტკიოდა, მაგრამ თავისი სურვილით გათენებისთანავე სამხედრო კომისარიატში მიდიოდა ფრონტზე წასასვლელად.

— შეილო, ხომ ხედავ ავად ხარ. გამოკეთდები და როცა გამოგიძახებენ, მაშინ წადი. ავადმყოფი ვის რად უნდისხარ? — ღაარღვია სიჩუმე ბებიაში.

— არ შეიძლება... ჩვენს მეზობლებთან ერთად წავალ. ასე სჯობია. ქვეყანა დაცვას ითხოვს. ჩემი ამხანაგი მასწავლებლებიც ახლა მიდიან და მეც უნდა წავიდე. ახეი საჭირო... — მტკიცედ განაცხადა მამამ, სოლიანი წყალი მოსვა და წამოდგა. ჩვენთან შემოვიდა, საბანში შეეუუულებს თავზე ხელი გადაგვისვა და აივანზე გავიდა. ჩვენც გავყევით. იგი ვრცელ ეზოში თვალს მიეფარა.

აღმოსავლეთი უკვე შეფერადებულიყო. ნისლში და ბურუსში მკრთალად გამოჩნდა ბახმაროს მთების კონტურები. შემდეგ კი ზაფხულის მზის სხივებმაც აქა-იქ გამოაჭყიტა...

ასე გათენდა 1941 წლის 3 ივლისის მოღრუბლული და ნისლიანი დღი. ეზოში თიგნები კიკინებდნენ, ხზო კუნტრუშებდა, ქათმები კაკანებდნენ, მაგრამ, ბებიჩემს მათთვის აღარ ეცალა.

როგორც იქნა, თოვლიანი საყორნიიდან მზემ ცივად გადმოიხედა, მალე ისევ მიიმაღა.

აღანქრებული ბახვისწყალი დაჭრილ ნადირივით მიღრიალებდა ბუჩქებით დაფარულ რიყიან ჭალაში და გორაკებზე გაშენებულ ჩვენს პატარა სოფელს, მშვიდობაურს, თითქმის წალეკვით ემუქრებოდა. მაგრამ აღარავინ უსმენდა მის ღრიალს.

უკვე ცამეტი დღე ბუო, რაც აღმოსავლეთით, უკრაინის და ბელორუსიის ვრცელ ტერიტორიაზე, საბჭოთა არმიას სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლები გაემართა ფაშისტებთან.

...მშვიდობაურის ცენტრში, კოლმეურნეობის კანტორასთან, თავს იყრიდა მთელი სოფელი. თვალცრემლიანი მიაცილებდნენ სამშობლოს დასაცავად მიმავალ მამებს, ქმრებს, შვილებს, ძმებს, ნათესავებსა და მეზობლებს. გაისმოდა წამსვლელთა იმედით ხავსე თუ გაბრაზებული ხმა და აქა-იქ სიმღერაც კი.

ფერდობზე შეფენილ ეზოში, დაბალ ფიცრულ ოდა-სახლის ირგვლივ, ტოტებგაშლილი წაბლების, ცაში აზიდულ ნაძვებისა და ღამაზად ჩაწკრივებულ ხურმების ხეივანში გაუჩინარებულ მამაჩემს დაეძებდა კესა ბებია. მას მკაცრად მოეკუმა პირი. უცრემლო და უძილობით გატეხილ ჭროლა თვალთა სიღრმეში უციმციმებდა იმედის ნაპერწყალი.

იქვე, აივანზე, დედაჩემი იდგა. ვერ იოკებდა სულიერ მღელვარებას და ლოყებზე ცრემლი ჩამოსდიოდა. თავზე ხელს უსვამდა ასევე აცრემლებულ ჩემს პატარა დას.

ბეზიაჩემმა კარგა ხანს ეძება მამაჩემი, ბოლოს მიაგნო განაპირებულს, ქალღმერთ-
ვით გადაშლილ ახლად მსხმოიარე მანდარინებში ჩაფიქრებული იჭდა ნაძვის გადანა-
ქერზე, თავი შეეხვია. შავგვრემანი სახე. შავი, მსხვილი თვალები და ლოყები წამო-
წითლებოდა. ეტყობოდა, სიცხე ჰქონდა. უსიტყვოდ ემშვიდობებოდა თავისი სილ-
დარგულ მანდარინის ბაღს. ჩაის პლანტაციებით გადახვევრდებულ სოფელს, აქა-იქ
შემორჩენილი ბუჩქნარებითა და გვიმნარით მოფენილ გორაკებს... ეთხოვებოდა ჩვენს
კარ-მიდამოს.

შორიდან შენიშნა ბებია მამაჩემი, მაგრამ ახლოს არ მისულა. არ დაუშალა ფე-
ჭი და ოცნება.

სამიოდე წლის ჩემი და დედაჩემს გაექცა და მამასთან მიიბრინა.

— მამიკო, მართლა მიღიხარ ომში? შორს მიდიხარ? მეც წამიყვანე, შენთან მი-
და. — კალთებზე ჩამოეცა იგი.

საშუალოზე მაღალი ტანის სანდომიანი კაცი ფიქრებიდან გამოერკვა და წამოდგა,
ჩემი და ჰაერში შეაბურთავა და ჩაჰოცნა. შემდეგ თვალი გაუხსნორა ბეზიაჩემის უც-
რემლო თვალებს და გაუღიმა. აივანზე გადმომდგარ დედაჩემს მიუახლოვდა და მეც
თავზე სელი გადამისვა, ორთავეს მაგრად მოგვეხვია, თავსახურავი ღობის სარზე მია-
კიდა, ზურგჩანთას ხელი წამოავლო და ჰიშკრისკენ დაიძრა...

— ჩემზე არ იღარდოთ... მალე დავბრუნდები... ოჯახს გაუფრთხილდით... — შო-
რიდან იმედიანად დავგვიბარა, ერთხელ კიდევ შეათვალიერა გურიის თოვლიანი მთები,
კვლავ მიუაღერსა მანდარინის ბაღს, ჰიშკარი გაიხურა და უკან მოუხედავად, მისთვის
ჩვეული, მოკლე, ჩქარი ნაბიჯით სოფლის ცენტრისკენ გასწია.

ასე დავგშორდა მამაჩემი — ია ჩხაიძე. ახალგაზრდა პროზაიკოსი, ქართული
ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელი. იგი ომიდან აღარ დაბრუნებულა.

ეზოში აცრემლებულნი დავრჩით დედაჩემი — სოფელ მშვიდობაურის დაწყე-
ბითი სკოლის მასწავლებელი ნინო, ბეზიაჩემი — კესა, ჩემი და ნანული და მე.

ასე ჩაიბეჭდა ჩემს მესხიერებაში მამაჩემის გამომშვიდობება ჩვენს პატარა ოჯა-
ხთან, მისი უკანასკნელი მშობლიური ალერსი. რვა წლის ბავშვს ცოტა რამ მახსოვს
მამაჩემზე. აი, ერთი მათგანი:

ომის დაწყების წინ გაზეთ „ნორჩი ლენინელის“ 1941 წლის 1 მაისის ნომერში
დაიბეჭდა ჩემი პირველი ლექსი „პირველი მაისი“. იგი დედაჩემმა გამაგზავნინა რედაქ-
ციაში, მამამ კი არაფერი იცოდა ამის თაობაზე, როცა „ნორჩი ლენინელის“ ეს ნომერი
მიეღო მამაჩემს ძმითის საშალო სკოლაში, (იქ ასწავლიდა), გახარებულს მიეტოვე-
ბინა გაკვეთილები, სასწრაფოდ მშვიდობაურში გადმოვიდა, ტბილეულობა და საჩუქ-
რები მომიტანა. შავსა და მსხვილ თვალებში სიხარულის ცრემლები უბრწყინავდა,
„შონორარით რას იყიდო?“ — იცინოდა.

ლექსის თაობაზე მალე გულთბილი წერილი მივიღე „ნორჩი ლენინელის“ რე-
დაქციის თანამშრომლის შ. ასათიანისაგან.

სხვათა შორის, თავის ფრონტულ ზურგჩანთაში მამაჩემს ამ გაზეთის ერთი ცალიც
ჩაედო და ფრონტიდან მწერდა: „შენს ლექსს ხშირად ვკითხულობთ, შენ რომ წერი-
ლი მოგწერა „ნორჩი ლენინელიდან“ ასათიანმა, ისიც ჩემს გვერდით იბრძვის და შა-
ლიან გაქებს, აბა შენ იცი, როგორ კარგ ლექსებს დასწერო“. მოსაგონარი სხვაც შემო-
მჩნია...

* * *

რამდენიმე სიტყვა მამაჩემის ბიოგრაფიიდან.

ია (იშა, იაკობ) იოსების ძი ჩხაიძე დაიბადა 1907 წლის 19 აგვისტოს მახარაძის

რაიონის სოფელ მშვიდობაურში. ნახლში მას იაშას ეძახდნენ, საბუთებში იაკობია გუ-
ტარებული. ია მისი ლიტერატურული ფსევდონიმია.

დაწყებითი განათლება მშობლიური სოფლის სკოლაში მიიღო, შემდეგ სწავლობ-
და ბახვის შვიდწლიან და მახარაძის (ოზურგეთის) ჰუმანიტარულ ტექნიკურში. იგი
ნიჭიერი მოსწავლე ყოფილა და თუნიდანვე კარგად სწავლობდა, განსაკუთრებით კი
ჰუმანიტარულ საგნებს. ტექნიკურში უშვებდა კადრებს პედაგოგიური განათლებით. მა-
მაჩემის თანაკურსელი იყო დედაჩემიც.

ამ სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ მამაჩემი შევიდა თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ეკონომიურ ფაკულტეტზე, რომელიც დამთავრა 1930 წელს. ამ
პერიოდში აქვეყნებს თავის პირველ პატარა მოთხრობებს გაზეთ „ახალგაზრდა
კომუნისტის“ რედაქციასთან არსებული ახალგაზრდა მწერალთა წრის „კომ-
კავშირული მწერლობის“ ლიტერატურულ გვერდებზე, მაშინ აქ ბეჭდვად-
ნენ თავიანთ პირველ ნაწარმოებებს ირაკლი აბაშიძე, ალექსანდრე გომია-
შვილი, ბორის ჩხეიძე, პანტელეიმონ ჩიკვაძე, გიორგი შატბერაშვილი, ალიო ადამია,
გიორგი კეკელიძე, სიმონ წვერავა, ლავრენტი ჭიჭინაძე და სხვები.

„იაშა ჩხაიძის პირველი მოთხრობები: „გლეხკორი ზორა“, „კინოში“ და სხვები
ასახვდნენ იმ დიდ ძვრებს, რაც ხდებოდა მშ-იანი წლების გურიაში. საბჭოთა ხელი-
სუფლების განმტკიცების და ახალი ყოფის დამკვიდრებისათვის ბრძოლა იყო მაშინ-
დელი ახალგაზრდა მწერლების ნაწარმოებთა მთავარი თემა. იაკობიც თავის პატარა
მოთხრობებსა და კორესპონდენციებში გულთბილად ხაზავდა ამ ახალი ცხოვრების
მშენებელ ადამიანებს, კიცხავდა და სამარცხვინო ბოძზე აკრავდა მუქთამჯამელებს
და წამგლეჯებს“. — იგონებს მისი მეგობარი მწერალი ნიკა აგიაშვილი.

უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ იაშა ჩხაიძე 1930 წლის სექტემბრიდან მა-
სწავლებლობდა მშობლიურ მშვიდობაურის დაწყებით სკოლაში. იგი დროებით ჩამო-
შორდა ლიტერატურულ საქმიანობას. სამაგიეროდ ტრიალებდა ხალხში და მონაწილე-
ობდა სოფლის მეურნეობის იმ უდიდეს გარდატეხებში, რომელიც მოჰყვა კოლექტივი-
ზაციის პერიოდს. იგი მასწავლებლობასთან ერთად იყო ახალშექმნილი მშვიდობაურ-
ოქროსქედის კოლმეურნეობის მდივანი და აქვე 1930 წლის იანვრიდან ხელმძღვანე-
ლობდა კომკავშირულ ორგანიზაციას.

1930 წლის 28 დეკემბერს დაქორწინდა ნინო მეღუაზე, მასთან ერთად მასწავ-
ლებლობდა მშვიდობაურის დაწყებით სკოლაში, შემდეგ სამუშაოდ გადავიდა მაღალი
ეწრის ჩაის ფაბრიკაში ეკონომისტად.

1934 წლის იანვრიდან აჭარაშია. ბათუმის რაიონის განათლების განყოფილებაში
ინსტრუქტორად მუშაობს, აქვე გაიარა მოსამზადებელი კურსები და მისაღები გამო-
ცდები ჩააბარა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიურ ფაკულტეტზე.
იგი ხელმეორედ ამთავრებს უნივერსიტეტს.

1939 წლის სექტემბერში განათლების სახალხო კომისარიატს თბილისის სახელ-
მწიფო უნივერსიტეტის მეზუთეკურსელი იაშა ჩხაიძე გაუგზავნია პედაგოგად ჩონატაუ-
რის რაიონის ხიდისთავის საშუალო სკოლაში. ამავე წელს გადაიყვანეს საქამიასერის,
ხოლო 1940 წლის სექტემბრიდან — მახარაძის რაიონის ძიმითის საშუალო სკოლაში.
ამავე წელს ჩააბარა მან უნივერსიტეტში დარჩენილი საგნებიც. 1941 წლის ივნისში
სახელმწიფო გამოცდები პქონდა. 21 ივნისს, დიდი სამამულო ომის დაწყების დღეს
ჩააბარა უკანასკნელი გამოცდა, სასწრაფოდ დაბრუნდა მშვიდობაურში და როგორც
შემოდ ვთქვით, 3 ივლისს წავიდა მოქმედ არმიაში.

კარგი მასწავლებელი და განათლებული ადამიანი სოფლად იმ პერიოდში არც ისე ბევრი იყო და როგორც გადმოცემებიდან ირკვევა, იაკობ ჩხაიძეს თანასოფელში დიდი მორიდებითა და პატივისცემით ეპყრობოდნენ.

ძველი თაობის მშვიდობაურლებს ახლაც კარგად ახსოვთ, მათი კოლმეურნეობის ერთ-ერთი შემქმნელის და მდივნის, კრძავშირული კომიტეტის ხელმძღვანელის და დაწყებითი სკოლის მასწავლებლის იაკობ ჩხაიძის სახელი. ლაპარაკობდა ოდნავ ჩქარი ტონით, ხმაძალდა და გარკვევით, ხვედროვანი ხმით, დალაგებულად და საქმიანად, სიტყვა არასდროს შეეშლებოდაო. — გაიხსენებენ ხოლმე.

მამაჩემი ერთ-ერთი პირველი გაერთიანდა კოლმეურნეობაში, სადაც შეიტანა ჩვენი ეზოს საკარმიდამო ჩაის ნაკვეთი. მას სხვა კომპავშირელებმაც აუბეს მხარი. მაშის პირად არქივში შემონახულია მაშინდელ მჩქეფარე ცხოვრების უტყუარი დოკუმენტები: ხაერთო კრების ოქმები და გადაწყვეტილებები, პირადი წერილები და ჩანაწერები — ისინი მოგვითხრობენ იმ დიდ წინააღმდეგობებზედაც, რაც მოჰყვა კოლმეურნეობის შექმნას ამ პატარა სოფელში.

სოფლად ხანგრძლივად ყოფნამ და სხვადასხვა ადგილას პედაგოგად მუშაობამ იაშა ჩხაიძეს დიდი გამოცდილება შესძინა. დაკვირვებული თვალით დანახული და შესწავლილი ახალი ცხოვრების მრავალფეროვანი მხარეები კარგად გამოიყენა მწერლობის სამსახურში. მისი მოთხრობები, ხშირად იბეჭდებოდა ომისწინანდელ პრესაში. განსაკუთრებით ნაყოფიერი იყო მისთვის 1936-40 წლები, როცა ჟურნალ „ჩვენი თაობის“ ფურცლებზე გამოქვეყნდა მოთხრობები: „ვერდია“ (1936 წ. № 1), „პირველი ცხენოსანი“ (1936, № 3), „გლახუნა“ (1938 წ. № 5), „ცხრა შვილის მამა“ (1939 წ. № 1), „ცაცაშის ქორწინება“ (1938 წ. № 8) და სხვ.

1938 წელს კონსტანტინე ლორთქიფანიძის რედაქტორობით გამოცემულ „ახალგაზრდა მწერალთა კრებულში“ შევიდა მისი მოთხრობა „შეხვედრა“, ხოლო 1940 წელს ჟურნალ „მნათობის“ მე-9 ნომერში დაიბეჭდა მოთხრობა „გოლიათი“, რომელიც დადებითად შეაფასა პრესამ და აღნიშნა ავტორის მზარდი ნიჭი. „ჩვენთაობელ“ პოეტებსა და პროზაიკოსებს, წერდა ნიკა აგიაშვილი, — კარგად ახსოვთ იაშა ჩხაიძე, — ბრიალა, შავთვალეზიანი, ჟღალკოსტუმიათი. ჩასკვნილი და ჩასმანდი სტუდენტი, ასაკით მათი უფროსი ამხანაგი და ახლობელი თანამებრძოლი, გამოცდილი პედაგოგი, დროდადრო პარტიზანულად რომ ჩამოვარდებოდა სოფლიდან და ყოველთვის თანვე ჰქონდა დასაბეჭდად გამზადებული რამდენიმე მოთხრობა. ამ მოთხრობებში ადგილობრივი ყოფის კარგი მცოდნის ზეგავლენით იყო დახატული ავტორის თანამებრძოვე სოფელი, მისი ტკივილებითა და სიხარულით. სერიოზულად მოსაუბრე, მაგრამ მკვირცხლი და ჩქარი იაკობი აღტაცებით მოუთხრობდა და აცნობდა ამხანაგებს სოფლის, ცხოვრებას, თავის მოსწავლეთა სწავლა-საქმიანობას.

„ჩვენთაობელი“ ახალგაზრდა მწერლებიც პატივისცემით ეპყრობოდნენ მას და მის შემოქმედებას. პოეტ ლადო ასათიანს თავის უზნის წიგნაკში ჩაუწერია: „სოფელ მშვიდობაურიდან ჩამოვიდა იაშა ჩხაიძე. ჩამოიტანა მოთხრობა „გოლიათი“. იგი ბანველია, ჭერ ხიდისთავში იყო მასწავლებლად, ახლა საქამიასერშია. ძიებითი უპირებენ გადაყვანს. ქართულ ენას და ლიტერატურას ასწავლის და კარგ მოთხრობებსაც წერს ჩვენი სოფლის ცხოვრებიდან“.

„სამი წელია ვწელ ტალახს და ვზრდი მომავალ ლიტერატორებსო, — ღიმილით ეუბნებოდა იგი რედაქტორს, — ირაკლი აბაშიძეს, — მალე ჩემსავით და უფრო კარგი მოთხრობებით მოგადგებიან კარზე, მშვენიერი მოწაფეები მყავს, თბილისი არ

მენატრება, — იქ ჩემთანაა ყველაფერი, სიცოცხლით სავსე ახალგაზრდობაში, ამაყად წარმოთქვა მან.

მამაჩემი აქტიურად თანამშრომლობდა საბავშვო ჟურნალებში „პიონერსა“ და „ოქტომბრელში“, სადაც დაბეჭდა მოთხრობები: „შაქირა“, „ქურდები“, „მეზი“, „უცხო სტუმრები“, „ფრიცი და დეა“, „პაულ იჩინო“, „კოლოების ბუდე“ და სხვები. ჟურნალ „დილას“ 1966 წლის მეოთხე ნომერში დაიბეჭდა მისი გამოუქვეყნებელი საბავშვო მოთხრობა „მენავები“. დარჩა სხვა გამოუქვეყნებელი მოთხრობებიც. გამოცემლობა „ნაკადული“ ამჟამად გამოსაცემად ამზადებს ია ჩხაიძის საბავშვო მოთხრობების კრებულს.

როგორც მისი არქივიდან ჩანს, მამაჩემი დიდხანს მუშაობდა მოთხრობაზე. ყოფილა შემთხვევებიც, რომ რედაქციას მოთხრობა დაუწუნებია და შემდეგ ხელახლა გადაუმუშავებია. აი, რას წერს იგი „ოქტომბრელის“ პასუხისმგებელ მდივანს ანდრო თევზაძეს: „უნდა გითხრა, ჩემო ანდრო, მოთხრობის დაწუნების გამო მე გული არ გამტეხია. ასე რომ ყოფილიყო, დიდი ხნით ადრე დავანებებდი წერას თავსო“.

მამაჩემის სამწერლო ბიოგრაფია 10-12 წლით შემოიფარგლება. მისი უკანასკნელი მოთხრობა „მოსუცები“ დაიბეჭდა მახარაძის რაიონული გაზეთის „ღენინის დროშის“ 1941 წლის 14 მარტის ნომერში. აქვე დაბეჭდა მან ეთნოგრაფიული წერილი „განხლებული ძიძიით“ და 1941 წლის 22 ივნისის ნომერში (სწორედ ომის დაწყებას დღეს) — მახარაძის ლიტერატურულ წრის წევრთა ლექსებზე მიმოხილვითი სტატია. მრავალი კორესპონდენცია თუ წერილი გამოაქვეყნა ჩოხატაურის რაიონულ გაზეთში „ბრძოლის დროშაში“. მეტი აღარ დასცალდა.

ისიც უნდა ითქვას, რომ ამ მოკლე დროში მან ორჯერ დაამთავრა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი: ეკონომიური და ფილოლოგიური ფაკულტეტები და სხვადასხვა ადგილას მუშაობდა პედაგოგად.

* * *

მამაჩემს ახლო ურთიერთობა ჰქონდა აჭარასთან.

მამის ბათუმში ის-ის იყო იქმნებოდა აჭარის მწერალთა ორგანიზაცია და, რა თქმა უნდა, ახალგაზრდა მწერალი კაცი უპირველესად აჭარის მწერლებს დაუახლოვდა, გახდა აჭარის დიდი ტრფიალი, რაც შემდეგში მის შემოქმედებაში გამოჩნდა.

ცნობილმა მწერალმა პარმენ ლორიამ ერთხელ ჩემთან პირად საუბარში მოიგონა: „ია ჩხაიძე კარგად მახსოვს. როცა ბათუმში ფეხს იდგამდა მწერალთა ორგანიზაცია, ხშირად მოდიოდა ჩვენთან, ესწრებოდა სწავლებას. ნიჭიერი კაცი და კარგი მოლაპარაკე იყო. პრინციპულად იცავდა თავის ნათქვამს. ერთხელ ახალი მოთხრობა „აბრეშუმის საკაბე“ წაგვიკითხა. ამხანაგურად შევეკამათე — პერსონაჟს ვარდოფინე რატომ ღარქვი, ვარდო არ სჯობია-მეთქი? არ მიიღო შენიშვნა, — ვარდოფინე უნდა ჰქვიოდესო. ანდა, რა საკამათო იყო პერსონაჟის სახელი! — მაღე ეს მოთხრობა თბილისში გამოქვეყნდა ჟურნალ „ახალგაზრდა მწერალში“ და პერსონაჟის სახელად ვარდოფინე დაუტოვა“.

„აბრეშუმის საკაბე“ იყო მამაჩემის მიერ აჭარის შესახებ დაწერილი პირველი ნაწარმოები. 1934 წელს დაბეჭდილ ამ მოთხრობაში აღწერილია ძველის, დრომოკმული ცხოვრების ბრძოლა ახალთან, პროგრესიულთან. ვარდოფინე — ძველის წარმომადგენელი ვერ იტანს ახალგაზრდების ახლებურ მისწრაფებებს და საბოლოოდ მორალურად მარცხდება. ყოველივე ეს ამ პატარა მოთხრობაში სათანადო მხატვრულ, ლინეზუა აუვანილი. იგი შეტანილია მამაჩემის მოთხრობების კრებულში.

ია ჩხაიძეს ბათუმის რაიონის განათლების განყოფილების ინსპექტორად მუშაობა

საშუალებას აძლევდა მოკლე დროში ახლოს გაცნობოდა აჭარას, დაეწერა კარგი მოთხრობები ამ კუთხეზე, ეჩვენებინა ადგილობრივი მოსახლეობის უფა-ცხოვრება, წეს-ჩვეულებები, ახალი სოციალისტური ცხოვრების შექმნილი პირველი აღამაინების საქმიანობა.

საინტერესოა 1938 წელს კონსტანტინე ლორთქიფანიძის რედაქციით გამოსული „ახალგაზრდა მწერალთა კრებულში“ შეტანილი მოთხრობა „შეხვედრა“. მისი მთავარი პერსონაჟები არიან ფერიდე და მეფლული. ორთავე მთიანი აჭარის ერთ-ერთი სოფლიდანაა, ერთად გამოდიან ახალი ცხოვრების ვრცელ ასპარეზზე. ერთი მფრინავი ორდებსოსანი ქალი გახდება, მეორე კი სამხედრო კურსანტი და ამ მაღალი პოზიციებიდან სულ სხვაგვარი თვალით შეხედავენ ახალ ცხოვრებას, თავიანთ ინტიმურ განცდებსაც.

1938 წელს ჟურნალ „ოქტომბრელში“ ია ჩხაიძემ გამოაქვეყნა საბავშვო მოთხრობა „შაქირა“. ციხისძირელმა პატარა ბიჭმა შაქირამ შეამჩნია, რომ რკინიგზას ღიანდაგი ღამით მოსულ ღვარცოფს დაეხიანებია. დრო არ ითმენდა, მალე სამგზავრო მატარებელი გამოივლიდა. უკვე ისმოდა ორთქლმავლის სიგნალიც. მამაცი ბიჭი ღიანდაგებში ჩადგა და წითელი ყელსახვევი ააფრიალა, მემანქანემ მის წინ ძლივს მოახერხა მატარებლის გაჩერება; მგზავრები დაღუპვას გადარჩნენ, მოთხრობა კარგადაა შეკრული, მხატვრულადაც დამუშავებულია.

ია ჩხაიძის ბოლო, სიცოცხლეში გამოუქვეყნებელი, მოზრდილი მოთხრობის „ნატუსალას“ მთავარი გმირი აჭარელი ვაჟაკი ოსმან ცინცაძეა. მოქმედების დიდი ნაწილი ხდება კურორტ ბახმაროში. ბახმარო გურიისა და აჭარის გზა-გასაყარზეა და, რა თქმა უნდა, გურული და აჭარული დიალექტების მოშველიებით ავტორს დასჭირდა ორივე კუთხის წარმომადგენელთა ხასიათების გახსნა. ამ მოთხრობაშიც ძველისა და ახლის ბრძოლაში იმარჯვებს ახალი. „ნატუსალაში“ უკვე მომწიფებული მწერლის კალმით ვრცლად არის აღწერილი 30-იანი წლების ცხოვრება. კოლექტივიზაციის გამარჯვებით გამოწვეული დიდი გარდატეხები. ამ მოთხრობის ნაწევრები დაიბეჭდა ჟურნალ „ჭოროხში“ 1967 წელს. მთლიანად კი პირველად გამოქვეყნდა 1972 წელს. „ჭოროხშივე“ დაიბეჭდა ია ჩხაიძის გამოუქვეყნებელი მოთხრობა „ბაკუჩა“, რომელიც აშშ-ელებს 1984 წელს გამომცემლობა „მერანის“ მიერ გამოცემული მოთხრობების კრებულს.

როგორც მამაჩემის პირადი არქივიდან ჩანს, მას 1941 წელს დაუწერია და გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოს“ რედაქციაში მიუტანია აჭარის ცხოვრებაზე შექმნილი მოთხრობა „დოსტი“. მოთხრობა რედაქციას მოუწონებია, მაგრამ ომის დაწყების გამო არ გამოქვეყნებულა და დაიკარგა. არქივში მხოლოდ ფრაგმენტებია შემორჩენილი.

აქვეა სამი სქელი რვეულის ფურცლებზე დაწერილი პიესა „ჩოლოქის ტრაგედია“, რომელიც აჭარის ისტორიულ წარსულს ეხება და სათანადო დამუშავებას საჭიროებს. ნაწილობრივად აჭარას ეხება შავად დაწერილი მოთხრობა „თინა სარაულცი“, რომლის გამოქვეყნება ჯერჯერობით ვერ მოხერხდა, თანაც დასახვეწია.

1963 წელს გამომცემლობა „ლიტერატურა და ხელოვნება“ გამოსცა მამაჩემის პირველი წიგნი „გოლიათი“. ამ წიგნზე ვრცელი მიმოხილვითი წერილი „გულწრფელი მოთხრობები“ გამოაქვეყნა 1964 წელს ჟურნალ „ლიტერატურული აჭარის“ მეექვსე ნომერში კრიტიკოსმა შოთა ქურდიემ.

1972 წელს გამომცემლობა „საბჭოთა აჭარამ“ დასტამბა ია ჩხაიძის მოთხრობების შედარებით სრული კრებული. მასში ადრე გამოცემულ მოთხრობებს გარდა შევიდა სხვადასხვა დროს დაწერილი გამოქვეყნებული მოთხრობები და ფრონტული წერილები.

როგორც ვხედავთ, მამაჩემი აქარის დიდი ტრფიალი იყო, აქარის თემაც მისი შექმნელების ერთ-ერთი ძირითადი მასაზრდოებელი წყაროა და ეს სათანადოდ აისახა მის მოთხრობებში.

* * *

როგორც აღვნიშნეთ. 1934 წლის სექტემბრიდან ია ჩხაიძე ხელმეორედ გახდა თბილისის საწვლმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტი და დაიწყო ახლო თანამშრომლობა ურუნალ „ჩვენ თაობაში“, საბავშვო ურუნალებში „ოქტომბრელსა“ და „პიონერში“.

„ჩვენ თაობაში“ გამოქვეყნებულ შემოდგამოთვლილ მოთხრობებს გარდა, ამ პერიოდში „პიონერსა“ და „ოქტომბრელში“ მან დაბეჭდა საბავშვო მოთხრობები „ფრი-ცი და დეა“, „მეხი“, „ქურდები“, „შაქირა“, „კოლოების ბუდე“, „პაულ იჩინო“ და სხვები. მალე გამომცემლობა „ნაკადული“ გამოსცემს ამ საბავშვო მოთხრობების კრებულს. 1940 წელს „მნათობში“ დაიბეჭდა ია ჩხაიძის ერთ-ერთი საუკეთესო მოთხრობა „გოლიათი“.

უნივერსიტეტის ხელმეორედ დამთავრების შემდეგ, მამაჩემს შეეძლო თბილისში ღარჩენილყო, მაგრამ თავისი თხოვნით წავიდა სოფლად. ბუნებრივია, მას ახლო მეგობრობა ჰქონდა მახარაძის და ჩოხატაურის რაიონული გაზეთების „ლენინის დროშას“ და „ბრძოლის დროშის“ რედაქციებთან, ამ გაზეთებში აქვეყნებდა მოთხრობებს, წერილებს, ნარკვევებსა და კორესპონდენციებს. მათში მწერლის მახვილი თვალით იყო დანახული 30-იანი წლების გურიის ცხოვრება, თავის სიხარულითა და ტკივილებით. ზოგერთ ნომერში ერთდროულად რამდენიმე კორესპონდენციაც არის დაბეჭდილი მის ხელწერით.

1941 წელს „ლენინის დროშაში“ დაბეჭდილი მოთხრობა „მოხუცები“ შეტანილია ია ჩხაიძის მოთხრობების კრებულში. „მოხუცებში“ აღწერილია კოლექტიურ შრომაში ხალხის გაერთიანების, სოციალისტური შეჯიბრების, ახალი წესწყობილების გამარჯვება გურიის სინამდვილეში. როგორც მამაჩემის არქივიდან ჩანს „მოხუცები“, „მებრძოლის“ სახელწოდებით, უნდა დაბეჭდილიყო გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოში“, მაგრამ ომის დაწყებამ შეუშალა ხელი.

ძიმითის საშუალო სკოლის მაშინდელი მოსწავლეები დიდი სიყვარულით იგონებენ თავიანთ საყვარელ მასწავლებელს, უფროს მრჩეველსა და მეგობარს ია ჩხაიძეს.

დიდი სამამულო ომის დაწყების დღეს, 1941 წლის 22 ივნისს, „ლენინის დროშაში“ დატკბულია ია ჩხაიძის ვრცელი წერილი, რომელშიც განხილულია გაზეთის რედაქციასთან არსებული ლიტერატურული წრის წევრების შემოქმედება.

ია ჩხაიძემ 1942 წლის აპრილში ქერჩში დაწერა ლექსი „მებრძოლის ბარათი“, გადმოუგზავნა „ლენინის დროშის“ რედაქციას და აქვე დაიბეჭდა.

ლექსი შესანიშნავად გადმოგვცემს მებრძოლთა ვაჟკაცურ განწყობილებას. დენთით გაკვამლულ ყოველ სტრაქონში ფარაჯში გახვეული მეომრის შეუდრეკელი გული ძვრს:

ჩემი სალამი მინდვრებო, ჩათ ნაქარგო ქედებო,
მებრძოლთ გმირების შვილებო, მებრძოლთ გმირების დედებო!
გაცნობებთ, თქვენი შვილების ცეცხლისებრ ელავს ხანჯალი,
პრწის ფაშისტების ბუნაგო, გადაბუვული ხანძარით.

თქვენი ძუძუთი ნაწოვი, ცაში არწივნი ფრინავენ,
ჩვენი ტანკების ნასრესი, მტრები კვნესიან, გმინავენ.
ქერჩის მინდვრებმაც კი ნახენ მტრების ლაჩრული ნახტომი,
წინ რომ ვეღარა მოდიან, ქვებში მონახეს სადგომი...
მოგესალმები გურიავ, ჩაით ნაქარგო ქედებო,
მიიღეთ მებრძოლ შვილისგან სალამი გმირთა დედებო.

* * *

მამაჩემის არმიაში მოხალისედ წასვლიდან რამდენიმე დღის შემდეგ, დედამ საქართველოს მწერალთა კავშირიდან მიიღო პატარა ბარათი. გვაცნობთ სად იმყოფება ია ჩხაიძეო. წერილს ხელს აწერდა ირაკლი აბაშიძე, ამ დროს მამა მოქმედ არმიაში იყო, როგორც რიგითი ოფიცერი. ჩრდილოეთ კავკასიაში მიმავალი ეშელონი მოჰყვა დაბომბვაში და მამაჩემი ფეხში დაიჭრა. 40 დღეს იწვა ჰოსპიტალში და თავის ნაწილს ჩამორჩა, გამოჯანმრთელებისთანავე გაგზავნეს ფრონტზე, არმავირში. ჩრდილოეთი კავკასია. კრასნოდარი. როსტოვის ოლქი. ტამანის ნახევარკუნძული და ბოლოს 1942 წლის მაისში, ქერჩი. ასეთია ოცეულის მეთაურის ლეიტენანტ იაკობ ჩხაიძის — მეომარი მწერლის მიერ განვლილი საბრძოლო გზა იგი ქერჩის მისადგომებთან გამართული სისხლისმღვრელი ბრძოლების დროს შედის კომუნისტური პარტიის რიგებში. როგორც სახლში დაბრუნებულმა მისმა ფრონტელმა მეგობრებმა გადმოგვცეს, აქვე გადაუყვანიათ ქართულ დავაშიაში და ქერჩის ქვის სამტეხლოებთან ოქარგება მისი გზა-კვალი...

ამ ფრონტულ გზაზე იგი არ ივიწყებდა ჩვენს ოჯახს, გვიგზავნიდა დანაშოგ ფულსაც თავისი ფრონტული ხელფასიდან. ცეცხლის ნაჰიდან გამოგზავნილ სამკუთხა წერილებში გულთბილად იგონებს ყველას, ხშირად ახსენებს მშობლიურ სოფელ მშვიდობაურს. ძიძითის სკოლას, მანწავლებლებსა და მოსწავლეებს, თავისი ხელით დარგულ მანდარინებსა და ხურმებს. ერთ-ერთ ბარათში პირადად მე, რვა წლის ბავშვს, შემდეგს მწერს:

„ჩემო ნური, ოჯახის უფროსი შენ ხარ ახლა. აბა შენ იცი, როგორი კარგი ბიჭი გამოხვალ. შენ ექიმი უნდა გახდე. როგორც ფრონტზე ვხედავ, ექიმობა დიდად საინტერესო და სასახელო პროფესიაა. ვურტყამთ გერმანელებს. შალე ბოლოს მოვუღებთ; შავ ჯღვაში გადავყრით და გამარჯვებული დავბრუნდებით. ვიბრძვით, რომ შენ და შენმა ამხანაგებმა კარგად იცხოვროთ. რომ თქვენ აღარ მოგესწროთ ეს საზიზღარი ომი. დედას დაუჯერე. ბებიას და ნანულის ნუ აწყენინებ. ჩემს წიგნებს და ხელნაწერებს გაუფრთხილდი, იკითხე ბევრი. შალე დავბრუნდებით“.

აქვე მომყავს ნაწყვეტი 1942 წლის 15 აპრილს დედაჩემისადმი გამოგზავნილი წერილებიდან:

„მე კარგად ვარ, ვიმყოფები ყირიმის ფრონტზე და მედგრად ვურტყამთ პირსისხლიან ფაშისტებს, რომელთა დღეები დათვლილია. ვის შერჩენია ხალხის წამება, ჰიტლერს რომ შერჩეს! შალე იგემებს თავისი ხელით დარგული მცენარის მწარე ნაყოფს. — საშინელ დამარცხებას. ნური გაიზარდოს თავისუფლად, ვფიქრობ მაგას აღარ მოუხდება წყეულ ფაშიზმთან ბრძოლა და ახალი ცხოვრების ბედნიერი მოქალაქე იქნება. მომწერე ყველაფერი, როგორ არის დედა, ნანული და ნათესავები; შემატუბინეთ ისიც კი, როგორ ხარობენ ჩემი მანდარინები, ხომ არ ავნო რამემ? ბავშვებს ნუ მოაშვივებ. ქერჩი გავწმინდეთ ფაშისტებისგან. და შალე გამარჯვებული დავბრუნდებით“.

სამწუხაროდ ეს მისი უკანასკნელი წერილი იყო. მწერლის არქივში ვი ფრონტუ-

ლი ბარათია შემონახული. მეტი აღარ დასცალდა. 1942 წლის მაისის შუა რიცხვებში ქერჩთან გამართულმა სისხლისმღვრელმა ბრძოლებმა იმსხვერპლა იგი, დაიღუპა ისე, როგორც დაიღუპნენ სხვა და სხვა ფრონტებზე ახალგაზრდა მწერლები სვერდლიანისიანი, მირზა გელოვანი, გიორგი ნაფეტვარიძე, დავით პატატიშვილი, პალექსანდრე სულავა, შალვა იოსელიანი, ვაჟიკა ფშოველი, სანდრო უდენტი, შალვა სოსლანი. ვლადიმერ უბილავა... შალვა იოსელიანი და ვლადიმერ უბილავა წასთან ერთად იყვნენ ფრონტზე.

ვლადიმერ უბილავა 1941 წლის ბოლოს ირაკლი აბაშიძეს წერდა: „ჩემთან არის ახალგაზრდა მწერალი ია ჩხაიძე. ის მეთაურია, მე რიგითი ჯარისკაცი. ვირიცხებით საარტილერიო ასეულში. დარწმუნებული იყავით, რომ ძალ-ღონეს არ დავიშურებთ მშობლიური მიწა-წყლის დასაცავად“.

უფრო მოგვიანებით, თვით ირაკლი აბაშიძეც წავიდა ფრონტზე და ქერჩში შეხვედრია მამაჩემს. იგი ხშირად იგონებს ამ შეხვედრას და, საერთოდ, მამაჩემს: ტელეგრაფებში, პრესაში და ჩემთან პირად საუბარშიაც.

* * *

მას შემდეგ დიდი დრო გავიდა. მრავალჯერ აუჯავილდა ტყემალი, აღუჩა და ატამი. შეიცვალა ცხოვრება. გვიმნარი და ბუჩქნარი მთლიანად გაიკაფა. მათ ნაცვლად გაღიჭიმა ჩაისა და მანდარინის ბაღები... აღიმართა ორსართულიანი სახლები.

შეიცვალა ჩვენი ეზოც. დაბალი ფიცრული ოდა-სახლის ნაცვლად ორსართულიანი შენობა ავაგეთ. მამაჩემის ხელით დარგული მანდარინები 1949-50 წლების სუსხიანმა ზამთარმა გაჰყინა. მეხმა დახეთქა მამაბაბური წაბლებიც. სამაგიეროდ ისევ აშრილდნენ ახალი მანდარინები და წაბლები. მათი მომვლელი და მწრუნველი კი უგზოუკვლოდ დაიკარგა 1942 წლის მაისში.

...უგზოუკვლოდ დაკარგული როდი ითვლება დაღუპულად. ხდება ხოლმე, როცა დაღუპულად ჩათვლილი ადამიანებიც კი რამდენიმე წლის შემდეგ სახლში ბრუნდებიან. ამის მაგალითი მრავალია. შვილის დაბრუნების იმედით ცხოვრობდა და სულდგმოლობდა ბებიაჩემი, თითქმის ას წელს მიუახლოვდა და 1957 წელს გარდაიცვალა. მოკვდა ისე, რომ მის თვალს ცრემლი არ წაჰკარებია. სამარეში ჩაჰყვა შვილის დაბრუნების იმედი, ცოცხალს ვერ ვიტირებო, ამბობდა.

...ისევ ისე ზვიადად და მღუმარედ დგანან გურიის თოვლიანი მთები და მათი მბრძანებელი საყორნია. ისევ ისე დაჰრილ ნადირივით მოღრიალებს ბახვისწყალი. მამაჩემი კი... აი, რას თხოვდა იგი ერთ-ერთ ფრონტულ წერილში დედაჩემს: „ნინო როგორც კი მიწწნარდება მდგომარეობა, აუცილებლად მიდი მწერალთა კავშირში. „ჩვენი თაობის“ რედაქციაში ინახება მოთხრობა „ჩემი მეგობრის ოჯახობა“, ნახე რედაქციის მდივანი ნიკა აგიაშვილი და დააბეჭდვინე. უარს არ გეტყვიან. თუ მოახერხო, გადაწერე ჩემი მოთხრობები და ცალკე წიგნად გამოაცემინე“.

ია ჩხაიძის თხოვნა წიგნის გამოცემის თაობაზე მისი დაკარგვიდან 21 წლისთავზე შესრულდა. როგორც აღვნიშნეთ 1963 წელს გამომცემლობა „ლიტერატურა და ხელოვნებაში“ გამოსცა მისი მოთხრობების პირველი კრებული „გოლიათი“. წიგნში შევიდა მხოლოდ ექვსი მოთხრობა: „გოლიათი“, „ცხრა შვილის მამა“, „პირველი ცხენოსანი“, „ვერდიან“, „გლახუნა“ და „ცაცანას ქორწინება“... „ჩემი მეგობრის ოჯახობა“ კი დაიკარგა. არც მის პირად არქივშია შემორჩენილი ამ მოთხრობის დედანი...

1972 წელს გამომცემლობა „საბჭოთა აკარამ“ გამოსცა ია ჩხაიძის მოთხრობების შედარებით სრული კრებული. 1984 წელს კი გამოვიდა მისი გამოქვეყნებული მოთხ-

რობების წიგნი „ბაკუჩა“. იგი გამოსცა გამომცემლობა „მერანმა“. კრებულში შევიდა მოთხრობები „ბაკუჩა“, „კინოში“, „გლეხკორი ზორა“ და „ქურდები“...

მამაჩემის შემოქმედებაზე გამოქვეყნებული წერილებიდან აღსანიშნავია ჟურნალ „ცისკარის“ 1982 წლის მე-5 ნომერში კრიტიკოს რევაზ ჩხარტიშვილის ვრცელი სტატია „რაც დავიწყებით არ იბინდება“.

1968 წლის 23 თებერვალს თბილისში, მწერალთა სასახლეში. საბჭოთა არმიის შეკმნის 50 წლისთავთან დაკავშირებით საზეიმოდ გაიხსნა დიდ სამამულო ომში დაღუპული მწერლების მემორიალური დაფა. მემორიალზე სხვებთან ერთად მოქროვილი ასობით ამოკვეთილია მამაჩემის სახელიც.

სოფელ მშვიდობაურის ცენტრში გახსნილ შესანიშნავ საბრძოლო დიდების მემორიალზე მამაჩემს, ომში დაღუპულ თვის მეზობელ ვაჟაკებთან ერთად, თვალსაჩინო ადგილი აქვს გამოყოფილი. ეს ვაჟაკები კი მისი მეგობრები თუ უფილი მოსწავლეები იყვნენ, რომელთა შორის ბევრი მამაჩემის მოთხრობების პერსონაჟების პროტოტიპები არიან.

მანარაძის საბრძოლო დიდებისა და მხარეთმცოდნეობის, ბავშვის საშუალო სკოლისა და სასოფლო საბჭოს, ბათუმის საბრძოლო დიდების მუზეუმში და სხვაგანაც თვალსაჩინო ადგილასაა გამოფენილი მამაჩემის წიგნები, სურათები და სხვა დოკუმენტები.

ყოველ 9 მაისს — დიადი გამარჯვების დღეს — საქართველოს პრესა, რადიო და ტელევიზია თბილი სიტყვებით იგონებენ უდროოდ დაღუპულ ნიჭიერ მწერლებს — მირზა გელოვანს, გიორგი ნაფეტვარიძეს, სევერიან ისიანს, ვლადიმერ უბილაგას, ალექსანდრე სულავას, დავით პატატიშვილს, შალვა იოსელიანს, ვაჟიკო ფხოველს, ნიკოლოზ კოპალიანს და ია ჩხაიძეს...

რამდენიმე სიტყვა ია ჩხაიძის პირადი არქივის, მისი ხელნაწერების შესახებ, რომელიც სათუთად შემოიწანა დედაჩემმა.

ამ არქივში აღმოჩნდა მოთხრობები: „ბაკუჩა“ (დაიბეჭდა ჟურნალ „ქორიში“ 1960 წელს), „ნატუსალა“ (გამოქვეყნდა 1972 წელს), „მენავებში“ („დილა“, 1966 წ.). აქვეა და დღის სინათლეს ელიან: „მეტერ-მოყვარე“, „ძველებმა იცნეს ერთმანეთი“, პიესა „პატიოსანი“, საბავშვო მოთხრობები „ორი ბიჭი“, „მომღერავენი“, ზღაპარი „ბიჭი და მოხუცი სპილო“.

შემონახულია მწერლის დღიური, რომელიც მრავალმხრივია საინტერესო. აი, რამდენიმე ნაწყვეტი ამ დღიურიდან. იგი დაწერილია 1939-40 წლებში:

„...1939 წ. 23. IV: საჭმამასერი: ყოველ დღეს რაღაც ახალი მოაქვს, მე მასწავლებელი ვარ. მახარებს ჩემი მოწაფეების ცნობისმოყვარეობა, მონდობა. ჩემს სადამრიგებლო კლასში (მოზრდილთა მე-9 კლასი) არის 45 წლის მოსწავლე ქალი, პარტიული. მე ვაკვირდები და ვსწავლობ მის თვისებებს. ზოგიერთები დასცინიან, მე კი იდეალურ ქალად მიმაჩნია. ვფიქრობ, გამოცდიწენო ჩემი მოთხრობის გმირად. მინდა ვიმუშაო კლუბში, დავწერო ახალი მოთხრობები. მინდა კარგად შევასწავლო მოსწავლეებს გრამატიკა, ლიტერატურა. გატაცებული ვუნსნი პუშკინს, ლერმონტოვს, გოგოლს... უვლას მოეწონა „შინელი“ და „რევიზორი“, „მწირი“ და „ჩვენი ღრობის გმირი“. ყოველივე ეს მაძლევს უამრავ საწერ მასალას...“

1. V. გაკვეთილი მაქვს მეათე კლასში. ვამუშავებ ოსტროვსკის შემოქმედებას. მზიბლავს ამ მწერლის გმირული თავგადასავალი. მისი სიცოცხლის სიყვარული. ბევრს ვფიქრობ ჩემს ახალ მოთხრობაზე, ესაა „სისხლიანი ჯვრები“. გადავწყვიტე შევცვალო „ლამაზია, მაგრამ უსიცოცხლოა“.

3. V. დღეს გავიარე „ბერძნის წყაროსთან“. დამინტერესა მისმა სახელწოდებამ.

გამოვიყიბე ამები. გადავწყვიტე დავწერო პატარა ნოველა ამ სათაურით. სიუჟეტი მზალ მაქვს. მხოლოდ ოსტატობაა საჭირო. ამას კარგად ვგრძნობ. წერა არაა ადვილი. სხვა საქმეებით დატვირთვაც მიშლის ხელს...

1940 წელი. 23. X. ქიმიით. ბევრს ვმუშაობ. ვამზადებ კედლის გაზეთს. მინდა გამოვცე მოსწავლეთა ჟურნალი. ვაგროვებ მასალებს. ძლიერ მახარებს ჩემი მოწაფეების ლექსების წაკითხვა.. წვიმს. ვჭიქრობ ოჯახზე, ბავშვებზე. გადავწყვიტე დავწერო მოთხრობა „სტუდენტი“. ზაზეთებს კარგი ცნობები მოაქვს. ფინეთის ფრონტზე ჩვენი ჯარები წინ მიდიან.

ამ არქივში შემონახულია მრავალი გულთბილი წერილი ანდრო თევზაძის, ნიკა აგიაშვილის, კოტე ხიმშიაშვილის, ირაკლი აბაშიძის, ბორის ჩხეიძის და სხვა თბილისში მომუშავე მამაჩემის მეგობრებისა. არის აგრეთვე მათთვის გაგზავნილი რამდენიმე წერილის ასლიც:

1941 წელს „ლიტერატურული საქართველოს“ მაშინდელ რედაქტორს გიორგი ნატროშვილს იგი შემდეგს წერდა: „მე აშუამად ვეწევი პედაგოგობას. ვმუშაობ მახარადის რაიონში, სოფ. ქიმიტში. ვარ კარგად მხოლოდ ესაა, რომ დაშორებული ვარ მწერალთა კერას. სამაგიეროდ ვდგავარ ხალხში. და ეს არც თუ ისე ცუდია. ჩემთვის, ადამიანისთვის, რომელიც ბედავს ადამიანის სულის ინჟინრად განდომას“.

როგორც ამ პირადი წერილებიდან ჩანს, ია ჩხაიძეს ომისწინა დღეებში სხვადასხვა რედაქციებში მიტანილი ჰქონია შემდეგი მოთხრობები: „დოსტი“ — „მნათობში“, „ჩემი მეგობრის ოჯახობა“ — „ჩვენს თაობაში“, „ბედნიერი დღე“ — „პიონერში“, „გუშაგი“ — „ოქტომბრულში“, მაგრამ ისინი დაკარგულა.

გარდა ზემოდ ჩამოთვლილისა, არასრულადაა შემონახული ან დაუმუშავებელია მოთხრობები „სტუდენტი“, „სისხლიანი ჯვრები“, „თურქმენეთის ფარშევანგები“, „ღრუბლები“ და პიესა „ჩოლოქის ტრაგედია“, სხვა მოთხრობების ნაწყვეტები, საჩუქრულად შედგენილი სიუჟეტები, დაუმთავრებელი პიესები, ხალხური ლექსები და ანდაზები. პედაგოგის სამუშაო გეგმები, მოსწავლეთა ლექსები და რვეულები. სტუდენტობისდროინდელი ლექციების ჩანაწერები.

ხელნაწერებისა და პირადი ბიბლიოთეკის დიდი ნაწილი ომის დაწყებისას დარჩა თბილისში, მამაჩემის ბინაში (პირველი მაისის ქ. № 6). ეს ბინა შემდეგ სხვამ დაიკავა და ისინიც დაიკარგა.

* * *

ძნელია უდროოდ დაღუპულ ადამიანზე, ისიც მშობელზე, წერა. ერთ-ერთ სტუდენტური ლექციების რვეულის უდაზე, მამაჩემს მიუწერია: „მძიმე შთაბეჭდილება დასტოვა ჩემზე ჰანეს ბიოგრაფიის წაკითხვამ. რამდენი ტანჯვა, რამდენი იმედის გაცრუება... მოკვდა უნიჭიერესი კაცი და მის დასაფლავებას დაესწრო მხოლოდ ასიოდე კაცი... და დღესაც გერმანია ზიზღით, იშვინებს ამ ბრწყინვალე პოეტის, თავის საყვარელი სამშობლოს უდიდესი მომღერლის სახელს“.

რამდენიმე წლის შემდეგ ჰიტლერული გერმანიის მსხვერპლი გახდა პოლიონობით ადამიანი. მათ შორის მამაჩემიც.

როგორც მამაჩემის არქივიდან ჩანს, მის შემოქმედებას დიდ პატივს სცემდნენ თბილისში მცხოვრები აწ გარდაცვლილი მწერლები ნიკა აგიაშვილი, ანდრო თევზაძე, ბორის ჩხეიძე, ელიზბარ ზედგენიძე, გიორგი კალანდაძე, როდიონ ქორქია, რევაზ მარგიანი, ლადო ასათიანი, კოტე ხიმშიაშვილი, ლადო ბალიაური, იოსებ ნონეშვილი, ვლადიმერ უბილავა, გაბრიელ ჯაბუშანური, სიმონ წვერავა, ალექსანდრე საჩაია... ეს უკანასკნელი, დედაჩემის გადმოცემით, 1941 წლის ზაფხულში მშვიდობაურში

უნდა ჩამოსულიყო, ჩვენს ოჯახში — გურიის გასაცნობად, შემდეგ კი დასასვენებლად — ბახმაროში. მაგრამ ომმა არ დააცალა.

ია ჩხაიძეს დღესაც გულთბილად იგონებენ ირაკლი აბაშიძე, ლადო სულაბერიძე, ალექსანდრე შანიძე და სხვები.

მამაჩემის პირველი წიგნი „გოლიათი“ გამოვიდა ირაკლი აბაშიძის თაოსნობით. ანდრო თევზაძეს უნდოდა გამოეცა მისი სრული კრებული, მაგრამ სიკვდილმა არ დააცალა.

...ყოველ 9 მაისს დიდი სიხარული მოაჭვს ყველგან და ჩვენს პატარა ოჯახშიც. ყველანი, მამაჩემის მეგობარები მშვიდობაურში ვიკრიბებით დედაჩემთან, ვკითხულობთ გაზეთებს, ვუსმენთ რადიოს, შევეყურებთ ცისფერ ეკრანს, სადაც სხვებთან ერთად ახსენებენ ია ჩხაიძეს და ეს დიდად გვამაყვება.

მშვიდობაურის ცენტრში კი, საბრძოლო დიდებო მეგობართან, მთელი სოფელი იკრიბება. იგონებენ შინმოუსვლელებს და მათ შორის მწერალსა და პედაგოგს ია ჩხაიძეს, რომელიც სამშობლოს დასაცავად ომში წავიდა და აღარ დაბრუნებულა...

ოთარ ფულუკიძე

დგას ობელისკი

როცა გივონებთ, უძირო ფიქრებს
წარსული ომის კვალი ატყვია...
დგას ობელისკი, ღიმილის ბიჭებს
შავი არშია შემოსალტვია.
ამაღლებული მათი სახელი,
მზის სიკაშკაშე და გაზაფხული,—
არის უკვდავი შუქი ნათელი,
დიდების სვეტში გამოსახული.
არ გვავიწყდება წლები
მიმქრალი,

დარდი, ტკივილი და მღელვარება—
დგას ობელისკი — შავი ფიქალი,
ობოლი ცრემლის გაელვარება.
ვეღარ იხილეთ ღურჯი აისი,
ბინდად ქცეულხართ იდუმალ
გზნებით...
წაროს სიმღერად მოვა მაისი
და ტკბილ ჰანგებში კვლავ
გაცოცხლებით.

იმ დღის განსვენება

ორმოცი წლის წინანდელი თბილი დილა,
 ცხრა მაისის სუფთა სხივით მოქარგული,
 უღრუბლო ცა, ზედ არცერთი შავი ფთილა,
 სიხარულით ავსებული ჩვენი გული.
 ყვავილები, სიმღერები, ხვევნა-კოცნა,
 მოზეიმე ხალხით სავსე მოედნები,
 პატარების ჟრიაბული, დედის ლოცვა,
 გმირთა მკერდზე მოკაიფე ორდენები.
 ქვემეხები დადუმდნენ და ქარიც ჩაღდა,
 ბრძოლის ველზე დაჭრილთ კვნესა აღარ
 ისმის,
 მოფრენილა სიხარული ქვეყნად, რადგან
 გამარჯვების დღე დამდგარა ცხრა მაისის.

სიკეთე ვთესოთ, მასვე მოვიმკით,
 ის იყოს მარად ჩვენი ღვთაება,
 ბოროტს ახლოს ნუ გაეაჭაჭანებთ,
 ერთად ვადიდოთ ჩვენ უკვდავება!
 მშვიდობა გვქონდეს ყოველთვის ფარად,
 ომი არ გვინდა, არა და არა!

საგარეო ურთიერთობათა

შრომითი და საბრძოლო გმირების ფურცლები

ომის ნამდვილად საწარმოებლად აუცილებელია მტკიცე ორგანიზებული ჯურჯი. ყველაზე უკეთეს არმიას, რევოლუციის საქმისადმი ყველაზე ერთგულ ადამიანებს დაუყოვნებლივ გაანადგურებს მოწინააღმდეგე, თუ ისინი საკმარისად შეიარაღებულნი, სურათით მომარაგებულნი, გაწვრთნილნი არ იქნებიან.

ვ. ი. ლენინი

სსრ კავშირზე ფაშისტური გერმანიის მუხანათური თავდასხმისთანავე კომუნისტურმა პარტიამ და საბჭოთა მთავრობამ შეიმუშავეს უაღრესად ეფექტური ღონისძიებანი ძალების მობილიზაციისა და თავდაცვის უზრუნველყოფისათვის. ამ მხრივ დიდმნიშვნელოვან პროგრამას წარმოადგენდა საკავშირო კპ (ბ) ცენტრალური კომიტეტისა და სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს 1941 წლის 29 ივნისის დირექტივა „ფრონტისპირა ოლქების პარტიულ და საბჭოთა ორგანიზაციებს“, რომელშიც აისახა სოციალისტური სამშობლოს დაცვის ლენინური იდეები. ამ იდეებმა შემდგომი განვითარება ჰპოვეს თავდაცვის სახელმწიფო კომიტეტის თავმჯდომარის ი. ბ. სტალინის 1941 წლის 2 ივლისის ცნობილ გამოსვლაში.

აღნიშნულ დოკუმენტებში პარტიამ და საბჭოთა მთავრობამ უპირველეს ამოცანად დასახეს ქვეყნის სახალხო მეურნეობის უსწრაფესად გარდაქმნა სამხედრო ყაიდაზე და ფრონტის ინტერესებისათვის დამორჩილება. ეს მოთხოვნა უშუალოდ გამომდინარეობდა ლენინური მითითებებიდან, რომ „რაკი საქმე ომზე მიდგა, ყველაფერი ომის ინტერესებს უნდა დაემორჩილოს... ამ მხრივ ოდნავი მერყეობაც კი შეუძლებელია“. ამასთან დიდი მნიშვნელობა მიენიჭა ომის პირობების შესაბამისად მთელი იდეოლოგიური მუშაობის გარდაქმნას, რადგან „მასების მიერ ომის მიზნებისა და მიზნების შეგნებას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს და ეს უზრუნველყოფს გამარჯვებას“ (ვ. ი. ლენინი).

მოკავშირე რესპუბლიკების, მათ შორის საქართველოს პარტიული და საბჭოთა ორგანიზაციები ენერგიულად შეუდგნენ აღნიშნული პროგრამის განხორციელებას. ამ საქმეში აქტიურობდნენ საბჭოთა აჭარის მშრომელები. მართალია, საბრძოლო ოპერაციები უშუალოდ აჭარის ტერიტორიაზე არ მიმდინარეობდა, მაგრამ რამდენადაც აქ გადიოდა სსრ კავშირის სახელმწიფო საზღვარი და სამხრეთიდან ესაზღვრებოდა ფაშისტური გერმანიის ბლოკს დაკავშირებული სახელმწიფო, ამდენად იგიც ფრონტისპირა რეგიონად გამოცხადდა.

ომის მეორე დღესვე, 23 ივნისს, საქართველოს კპ აჭარის საოლქო კომიტეტის

ბიურომ მიიღო სპეციალური დადგენილება „აჭარის პარტიული ორგანიზაციის მუშაობის გარდაქმნის შესახებ ომიანობის პირობებთან დაკავშირებით“, რომლითაც მოითხოვა, საბჭოთა მთავრობის 22 ივნისის განცხადების შესაბამისად „გარდაქმნათ და სწორედ შეეხამებინათ პარტიულ-პოლიტიკური მუშაობა ქვეყნის სამეურნეო-სოციალურ მდგომარეობას, მიეღოთ გადაწყვეტილი ზომები საწარმოო გეგმებისა და თავდაცვითი დაწესებულებების გადაჭარბებით შესრულებისათვის“.¹

კავკასიაში მტრის შემოჭრისა და დასავლეთ საქართველოსთან ფრონტის ხაზის მოახლოების შემდეგ, საშიშროების ზრდასთან დაკავშირებით, 1942 წლის 4 მაისს ბათუმში შემოიღეს განსაკუთრებული სამხედრო რეჟიმი, ხოლო იმავე წლის 12 ოქტომბერს შეიქმნა ბათუმის თავდაცვის კომიტეტი. პარტიული, საბჭოთა, სამეურნეო და სამხედრო ხელმძღვანელობის ცენტრალიზაციამ შემდეგ აამალა აჭარის პარტიული ორგანიზაციის საქმიანობა ფრონტის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებისათვის.

კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა მთავრობის ცნობილი დირექტივების შესაბამისად, აჭარის პარტიული და საბჭოთა ორგანიზაციებმა დაიწყეს სახალხო მეურნეობის სამხედრო ყაიდაზე გარდაქმნა. სამრეწველო საწარმოებს მიეცათ დავალება სამხედრო პროდუქციის დაუყოვნებლივ გამოშვების, ფრონტისპირა რაიონებიდან ევაკუირებული საწარმოების მიღებისა და ადგილზე ამუშავების შესახებ. ყოველივე ეს დიდ სირთულეებთან იყო დაკავშირებული (არ იყო საჭირო თანხები, ბინები და ა. შ.), მაგრამ ამის მიუხედავად, აჭარის პარტიული ორგანიზაციის პოლიტიკური და ორგანიზატორული მუშაობის შედეგად, საკაპიტრო და ადგილობრივი დაქვემდებარების საწარმოებმა დავალება მაინც შეასრულეს. ისინი უკვე 1941 წლის ივლისშივე შეუდგნენ საპაერო თავდაცვისათვის საჭირო ხელსაწყოების დამზადებას. ხოლო იმავე წლის დამლევსათვის გადავიდნენ იარაღის (ნაღმტყორცნები, ნაღმები, ავიამომბები, და ა. შ.) მასობრივ წარმოებაზე. მარტო 1942 წელს მათ დაამზადეს 50 ათასამდე ნაღმი და სხვა სახის საჭურველი.² ადგილობრივი სამრეწველო და სარეწაო კოოპერაციის საწარმოები ომის განმავლობაში 100-ზე მეტი დასახელების საგნებს (სამედიცინო პრეპარატები, საპაერო თავდაცვის ხელსაწყოები, ტანსაცმელი და სხვ.) აზადებდნენ ფრონტის დაკვეთით.³

დიდი ამოცანები დაეკისრა სოფლის მეურნეობას. მეტი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტის, განსაკუთრებით მარცვლეულისა და ბოსტნეულის წარმოება სოფლის მეურნეობის მუშაკთა უპირველესი ამოცანა გახდა. 1942 წლისათვის გაიზარდა: სიმინდის ნათესი 2.054 ჰექტარით, კარტოფილისა — 1.862, თამბაქოსი — 123, სხვა ბოსტნეულ-ბალჩეულის კულტურებისა — 492 ჰექტარით.⁴

სახალხო მეურნეობის სამხედრო ყაიდაზე გარდაქმნის პროცესში დიდი ყურადღება მიექცა მშრომელთა შემოქმედებითი აქტივობის ზრდას. ფართოდ დაინერგა სოციალისტური შეჯიბრების უმაღლესი ფორმა — სტახანოვური მოძრაობა. მნიშვნელოვნად გაფართოვდა აგრეთვე მრავალღაზგოსანთა და პროფესიების შემთავსებელთა, ორასოვანთა და მრავალასოვანთა მოძრაობა. 1941 წლის დამლევს ბათუმის მანქანათმშენ კარხანაში მუშაობდა ორასოვანთა სამეურნეო, რომლებიც იღვწოდნენ მომჭირნეობის, გამოშვებული პროდუქციის რაოდენობისა და ხარისხის ამაღლებისათვის.

სოციალისტური შეჯიბრება გაიშალა სოფლის მეურნეობის მუშაკთა შორისაც. ინტენსიური ხასიათი ჰქონდა მას ჩაის მკრეფავებში.

საგულისხმოა, რომ აჭარის მშრომელები ერთ-ერთი პირველები ჩაებნენ სრულიად საკავშირო სოციალისტურ შეჯიბრებაში. ამ მხრივ სამაგალითო დარჩა ბათუმის ნავთობგადამამუშავებელი ქარხნის 1942-1944 წლების მიღწევები. საკავშირო სოციალისტურ შეჯიბრებაში გამარჯვებისათვის საწარმომ რვაჯერ მოიპოვა სსრ კავშირის ნავ-

თომრეწველობის სახალხო კომისარიატის გარდამავალი წითელი დროშა და სამკერ — ფულადი პრემია.

საკავშირო სოციალისტურ შეჯიბრებაში აქტიურად მონაწილეობდა საქართველო-სახალგაზრდობა. 1943 წელს მათ მოკრიფეს 6 მილიონამდე კილოგრამი ჩაის ფოთოლი (ნაცვლად ორ მილ. კილოგრამისა). 10 მილიონზე მეტი ცალი ციტრუსოვანთა ნაყოფი და დაამზადეს 136 ტონა ტუნგი.⁵ სოციალისტურ შეჯიბრებაში ნაჯის ვალდებულებათა წარმატებით შესრულებისათვის საკავშირო ალკა ცენტრალურმა კომიტეტმა 1943 წელს საპატიო სიგელით დააჯილდოვა ქობულეთის კომკავშირული ორგანიზაცია, აგრეთვე ამავე რაიონის სამი პირველადი ორგანიზაცია.⁶

სამრეწველო საწარმოებსა და საკომეურნეო მინდვრებზე თავდაუზოგავ შრომასთან ერთად აჭარის მშრომელებმა სხვა მნიშვნელოვანი დახმარება გაუწიეს ფრონტს. ამ მხრივ უნდა მოვიხსენიოთ მათი აქტიური მონაწილეობა მეზრძოლებისათვის ტანსაცმელის, სახალწლო და სხვა სახის საჩუქრების შეგროვების კამპანიაში. მარტო 1941 წელს ქობულეთის რაიონის მშრომელებმა ფრონტზე გაგზავნეს 580-ზე მეტი ამანათი. სამადლობელ წერილში, რომელიც მეზრძოლებმა გამოგზავნეს, ნათქვამი იყო: „ჩვენ ზღვრად აღგვაფრთოვანა. გიძღვნი, ძვირფასო ამხანაგებო, გულის სიღრმიდან აძოდებულ წითელარმიულ მადლობას. ჩვენ გმირულად ვიბრძვით და ვიბრძოლებთ გერმანელ ფაშისტ დამპყრობლების წინააღმდეგ, ვანადგურებთ და კვლავ გავანადგურებთ საზიზღარ მტერს, დიდების ახალ ფურცელს ჩავწერთ ჩვენი სამშობლოს თავისუფლებისა და ღირსებისათვის საბჭოთა ხალხის გმირულ ბრძოლაში“.⁷

აღნიშნულის გარდა, აჭარის მშრომელებმა თავდაცვის ფონდში შეიტანეს 21 მილიონზე მეტი მანეთი ფულად და 6 მილიონზე მეტი მანეთის სახელმწიფო სესხის ობლიგაციად, აგრეთვე ძვირფასეულობანი.

აჭარის მშრომელები აქტიურად ჩაებნენ სატანკო კოლონის „საქართველოს კოლმეურნის“ მშენებლობაში. ამ მხრივ დიდი თანხები შეიტანეს: ქედის რაიონის სოფ. ვარჯანისის კოლმეურნეობის თავმჯდომარემ ჯ. ბერიძემ — 50 ათასი მანეთი. ხულოს რაიონის სოფ. გოგაძეების კოლმეურნეობის თავმჯდომარემ ს. თურმანიძემ — 25 ათასი მანეთი და სხვ. ქობულეთის რაიონის მშრომელებმა გაიღეს მილიონი მანეთი. სულ აჭარაში ამ საქმისათვის შეგროვდა 10.052.000 მანეთი.⁸ 1942 წელს ავიაესკადრილის „აჭარის კომკავშირელის“ მშენებლობის ფონდში კომკავშირელებმა შეიტახეს 900 ათას მანეთამდე, ხოლო ავიაესკადრილის „საბჭოთა საქართველოს“ მშენებლობის ფონდში მარტო ხულოს რაიონის სახალგაზრდებმა გაიღეს 500 ათასი მანეთი, წითელი არმიის მეზრძოლებისათვის შეაგროვეს და გაგზავნეს 300 ათასი მანეთის საჩუქრები და სხვ. საერთოდ, დიდი სამამულო ომის წლებში აჭარის მშრომელებმა საბჭოთა არმიის ტექნიკის მშენებლობის ფონდში შეიტანეს 27,371.400 მანეთი, რაც სხვადასხვა დროს უმაღლესი მთავარსარდლის მადლობით აღინიშნა.

აჭარის მშრომელები აქტიურად გამოეხმაურნენ სკკპ ცენტრალური კომიტეტის 1943 წლის 21 აგვისტოს დადგენილებას ოკუპანტებისაგან განთავისუფლებულ რაიონებში სახალხო მეურნეობის აღდგენის შესახებ. საკითხი განიხილა და მოიწონა საქართველოს კ. აჭარის საოლქო კომიტეტმა და ადგილობრივ ორგანიზაციებს მისცა შესაბამისი მითითება. ამ მიზნით შეიქმნა რესპუბლიკური, საქალაქო და რაიონული კომისიები, რომლებმაც დიდი მუშაობა ჩაატარეს ოკუპაციით დაზარალებული რაიონების დასახმარებლად, კერძოდ, სისტემატურად ეწყობოდა შაბათობები და გამომუ-

შეგებული თანხა მთლიანად ამა თუ იმ ოლქის ან ქალაქის აღდგენის ფონდში გადარიცხებოდა. მაგალითად, სტალინგრადის აღდგენის ფონდში შეიტანეს: ხულოს რაიონის მშრომელებმა — 650.107 მანეთი, აჭარის ხალხური შემოქმედების საოლქო სახლმა — 127,040 მანეთი. რეგულარულად ეწყობოდა დახმარების კვირეულები, საიდანაც მიღებული თანხები სტალინგრადის ოლქის დაზარალებულ ბავშვებს ეგზავნებოდა. ამავე მიზნით აგროვებდნენ აგრეთვე ტანსაცმელს, სურსათს, ხილს (განსაკუთრებით ციტრუსებს), ინსტრუმენტებს, საოჯახო საგნებს, ლიტერატურას. აჭარის მშრომელებმა იკისრეს შეფობა დომბასის ქალაქ კრასნი ლუჩის მადაროების აღდგენით სამუშაოებზე და 1943 წელს სახალწლოდ 3 ვაგონი საჩუქარი გაუგზავნეს ამ საწარმოს მშრომელებს.

ომის პირობების შესაბამისად გარდაქმნეს საქმიანობა აჭარაში მოქმედმა სამეცნიერო-კვლევითმა და სხვა შემოქმედებითმა დაწესებულებებმა, რომლებმაც დიდი მუშაობა გასწიეს ახალი რეზერვების გამოვლენასა და ამოქმედებაში. სწორედ ომის წლებში ჩაისა და სუბტროპიკული კულტურების საკავშირო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის ჩაქვის ფილიალმა გამოიყვანა ჩაის ახალი ჯიშები, რისთვისაც მის ავტორს აკად. ქ. ბახტაძეს სტალინური პრემია მიენიჭა. საკონსერვო მრეწველობის საკავშირო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის ბათუმის ფილიალის მუშაკებმა დაამუშავეს ციტრუსოვანთა, ნარჩენებიდან ეთეროვანი ზეთის დამზადების ახალი მეთოდი. მას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა სახალხო მეურნეობისათვის და დიდძალი თანხა დაუზოგა სახელმწიფოს, სამკურნალო მცენარეთა საკავშირო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის ამიერკავკასიის ზონალურმა სადგურმა (ქ. ქობულეთი) შექმნა სამკურნალო თვისებების მქონე ქიმიური ნაერთი, რომელიც სწრაფად აშუშებდა ჭრილობას; ამავე დროს შეისწავლა და პრაქტიკაში დანერგა 50-ზე მეტი ახალი სამკურნალო მცენარე.

ძტერზე გამარჯვების საქმეში მნიშვნელოვანი წვლილი შეჰქონდათ შემოქმედებით ორგანიზაციებს. აჭარის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმმა, საქართველოს მუზეუმებს შორის. ერთ-ერთმა პირველმა, 1941 წელს მოაწყო გამოფენა „საბჭოთა ხალხი დიდ სამამულო ომში“, რომელსაც პრესამ მაღალი შეფასება მისცა. საჯარო ბიბლიოთეკამ მეომრებისა და ჰოსპიტლების მომსახურებისათვის შექმნა თავისი ფილიალები. ბათუმის თეატრი საგმირო-ჰეროიკული პიესებით ხელს უწყობდა საზოგადოების აღზრდას სამხედრო-პატრიოტული სულისკვეთებით. სიმღერისა და ცეკვის აჭარის ანსამბლმა ომის წლებში 300-მდე საშეფო კონცერტი გამართა კავკასიის ფრონტის მეზობლობთან, 260-მდე კონცერტი — საკოლმეურნეო მინდვრებსა და სოფლებში, საიდანაც მიღებული თანხა (283.00მ მანეთი) თავდაცვის ფონდში გადარიცხეს. ლიტერატურის მუშაკებმა არაერთი ნაწარმოები შექმნეს ომის თემაზე.

* * *

უოველ ომში გამარჯვება საბოლოო ანგარიშით განპირობებულია იმ მასების სულისკვეთების მდგომარეობით, რომლებიც ბრძოლის ველზე ღვრიან სისხლს.

ვ. ი. ლენინი

აჭაიის მშრომელთა საბრძოლო ეხთუზიზმი და შემართება, მისი თავგანწირული ბრძოლა თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის მკაფიოდ გამოემჟღავნა უშუალოდ ბრძოლის ველზე.

აქვე უნდა ითქვას, რომ დასაბუთებლად წინასწარ დაგეგმილ ტერიტორიაზე განი-
კის გამოწვევისა და ზურგის დეზორგანიზაციის მიზნით ფაშისტებმა შექმნეს სპეცია-
ლური საჯარისო ერთეული „ბრახლენბურგ-800“. ამიტომ ჩვენს ქვეყანაში დაიწყო
შექმნა გამანადგურებელი ბატალიონებისა. აჭარის მშრომელებმა ამ საქმეშიც გამოი-
ჩინეს თავი, აქ, პირველად საქართველოში, 25-27 ივნისს ჩამოყალიბდა 1 საქალაქო
და 4 რაიონული გამანადგურებელი ბატალიონი 40-მდე დამხმარე ჯგუფით, რომლე-
ბიც იცავდნენ რკინიგზის ხაზს, ნავსადგურს, მნიშვნელოვან სამრეწველო ობიექტებს,
ეხმარებოდნენ მესაზღვრეებს. საერთოდ, გამანადგურებელმა ბატალიონებმა და მათ-
მა დამხმარე ჯგუფებმა დიდი როლი შეასრულეს ზურგის განმტკიცებაში.

აჭარაში ფართო ხასიათი ჰქონდა მოხალისე წასვლას. აჭარის სამხედრო კომი-
სარიატში შექმონდათ კოლექტიური განცხადებებიც, პირველი მოხალისეები იყვნენ
კომუნისტები და კომკავშირელები. 1941 წლის დამლევსათვის ფრონტზე წავიდა 2
ათასზე მეტი კომუნისტი. ე. ი. აჭარის პარტიული ორგანიზაციის შემადგენლობის
ერთი მესამედი. კომუნისტებს მხარში ედგნენ კომკავშირელებიც. კომკავშირის აჭარის
საოლქო კომიტეტმა მოხალისე კომკავშირელთა ოთხი მობილიზაციის ფრონტს მისცა:
1941 წლის სექტემბერსა და ოქტომბერში — 230 კაცი, ხოლო 1942 წლის დამდეგს
80 ახალგაზრდა. სულ აჭარიდან კომის განმავლობაში ფრონტზე გაიწვიეს 24 ათასზე
მეტი კაცი, რომელთაგან უშუალოდ ბრძოლებში მონაწილეობდა 13 ათასამდე. მეომარ-
ი.¹⁰ მტერთან შერკინებაში დაიღუპა 9,510 მეგრძოლი, გამოჩენილი მამაცობისათვის
აჭარის სამხედრო კომისარიატიდან გაწვეულ 12 მეგრძოლს მიენიჭა საბჭოთა კავ-
შირის გმირის საპატიო წოდება, ხოლო 12,718 დაჭრილთა საბჭოთა კავშირის ორ-
დენებითა და მედლებით.¹¹

დამოწმებული ლიტერატურა

1. ს. დუმბაძე, აჭარის პარტიული ორგანიზაცია დიდი სამამულო ომის პერიოდ-
ში, ბათუმი, 1976, გვ. 8.
2. ს. ტაბალუა, აჭარის მშრომელები საბჭოთა კავშირის ღიდ სამამულო ომში,
ბათუმი, 1974, გვ. 21.
3. აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო ისტორიული არქივი, ფ. 559. ს. 80,
ფურც. 12.
4. ს. ტაბალუა, დასახ. ნაშრომი, გვ. 29-30.
5. იქვე, გვ. 48-49.
6. ნ. პატარაია, აჭარის კომკავშირული ორგანიზაციის ისტორიიდან, ბათუმი. 1958,
გვ. 151.
7. ს. ტაბალუა, დასახ. ნაშრომი, გვ. 104.
8. ს. დუმბაძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 16.
9. შ. ქურიძე, მხატვრული სიტყვის განვითარება აჭარაში, ბათუმი, 1970. გვ. 25.
10. ი. ცერცვაძე, უკვდავია მათი სახელები, ბათუმი, 1969, გვ. 6.
11. რ. ართმელაძე, სამშობლოს ღირსეული შვილები, ბათუმი, 1972, გვ. 213
(რუს. ენაზე).

1945 წლის 20 აპრილს, 22 საათსა და 50 წუთზე, მიხეილ ეგოროვმა და მედიკონ ქანთარია რაიხსტაგზე გამარჯვების დროშა ააფრიალეს. 1418 დღე-ღამეს ატარა იგი სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლებში გმირმა საბჭოთა ხალხმა, მისმა შეიარაღებულმა ძალებმა კომუნისტური პარტიის ბრძნული ხელმძღვანელობით, ატარა ამაყად და ძირსდაუხრელად... და შეუდარებელი იყო სიხარული, რომელიც იმ ნანატრ წუთებში განიცადეს ბერლინის შტურმის მონაწილეებმა, საბჭოთა არმიის მეომრებმა, საბჭოთა კავშირის მშრომელებმა.

ბერლინის შტურმი ძირითადად განახორციელა 150-ე დივიზიამ, რომლის მეთაური იყო საბჭოთა კავშირის გმირი, ამჟამად გადამდგარი გენერალ-პოლკოვნიკი. შესანიშნავი მწერალი და მამაცი მეომარი ვასილ შატილოვი. მისი წიგნი „დროშა რაიხსტაგზე“ სამჯერ გამოიცა, ითარგმნა და დაისტამბა რამდენიმე უცხოურ ენაზე. გარდა ამისა, კიდევ გამოქვეყნდა ვ. შატილოვის ოთხი წიგნი და ოცამდე მოთხრობა.

სამხედრო მწერალმა უკვე დაამთავრა მუშაობა ტრილოგიაზე, რომელსაც „1418 დღე“ დაარქვა. მასში შესულია წიგნები „უკრაინის მიწაზე“, „ჩრდილოეთ-დასავლეთით“ და „მედროშეები უტრევენ რაიხსტაგს“.

რაიხსტაგიდან 500 მეტრის დაშორებით

1945 წლის გაზაფხული მარად დაუვიწყარია. მაისში დამთავრდა უკანასკნელი თავი დიდი სამამულო ომის უკვდავი წიგნისა.

1945 წლის 20 აპრილს 150-ე მსროლელი დივიზიის ნაღმტყორცნელმა, ზემდევმა ივანე იგნატოვმა, როდესაც თავის იარაღს დგამდა მოლტკეს ხიდან, რაიხსტაგიდან 500 მეტრის დაშორებით, შემთხვევით გატეხა ყუთი, რომელსაც ჯარისკაცები ტყვიებისა და ნამსხვრევებისაგან თავის დასაცავად იყენებდნენ.

ყუთში საათები აღმოჩნდა... ასობით ახალი ჯიბის საათი — ფოსფორის ციფერბლატიანი, ჰატარა წამოზომი ისრიანი. რაიხსტაგში ორი ათასი ფაშისტი იყო გამაგრებული. ამოქოლილი ფანჯრების ამბრაზურებიდან ასობით ზარბაზანი და ტყვიამფრქვევი აფრქვევდა გამანადგურებელ ცეცხლს. ომის ამ უკანასკნელ წამებში სიკვდილი ისეთივე ულმობელი სისასტიკით ემუქრებოდა ჯარისკაცს, როგორც ომის დასაწყისში, როგორც ყოველთვის, დღითა და ღამით.

რაიხსტაგზე დროშის აფრიალებას რამდენიმე წელი ოცნებობდნენ, ურყევი იმედით ელოდნენ, სწამლათ და სჯეროდათ, რომ ეს ნანატრი დღე დადგებოდა. ყველას, ვინც მაშინ მოლტკეს ხილზე გადიოდა, მხოლოდ ერთი გზა ჰქონდა — რაიხსტაგისაკენ. მეტობოლებმა საათები ტომარაში ჩაყარეს და თავიანთი ამხანაგი, რიგითი ვ. კობელევი გაგზავნეს ხიდან, რათა საათები დაერიგებინა ყველასათვის, ვინც ამ გზით მიდიოდა.

რიგითმა კობელევმა დაიკავა თავისი საგუშაგო და ასრულებდა ბრძანებას. აჩერებდა ყველას — რიგით ჯარისკაცებს, ოფიცრებს, გენერლებს და ერთნაირ საათებს ურიგებდა, რათა მათ აღენიშნათ ერთ და იგივე, დიდი ხნის ნანატრი მომენტი — რაიხსტაგის აღება.

30 აპრილს, დღით, 150-ე დივიზიის მეთაურმა ვასილ ბატილოვმა გაიარა მოლტკეს ხილზე და, როგორც ყველა, ისიც გააჩერა ჯარისკაცმა: „ამხანაგო გენერალო, მიიღეთ საათი“. გენერალ-პოლკოვნიკმა ვერ გაიგო საქმის ვითარება, გარშემო ქურუები

სკდებოდნენ, ტყეები ზუზუნებდნენ. რაიხსტაგის მისადგომები ცეცხლში იყო გაბ-
გებული. „რა საათი?“ — იკითხა და უნდა გზა განევრდო წინა ზაზისაკენ, მაგრამ რიგი-
თმა ჯარისკაცმა გზა გადაუჭრა და გაუმეორა: „ამხანაგო გენერალო, მიიღეთ საათი.
ვინც რაიხსტაგისაკენ მიდის, ამ საათზე ომის დამთავრების დრო უნდა აღნიშნოს“.

დაიწყო გააფთრებული ბრძოლები — უკანასკნელი და გადამწყვეტი საკუთარ
ბუნაგში დამწყვდეულ ფაშისტთა შესამუსრაად.

30 აპრილს ბევრი საბჭოთა მეომარი ეფხვისებური ნახტომით შეიჭრა რაიხსტა-
გის შენობაში. სხვადასხვა ერისა და ეროვნების წარმომადგენელი დაეცა მამაცთა სი-
კვდილით. 1 მაისს გაზაფხულის ამ უმშვენიერეს დღეს, მსოფლიოს მშრომელთა
საერთაშორისო სოლიდარობის დღეს რაიხსტაგზე უკვე ფრიალებდა გამარჯვების დრო-
შა, რომელიც მამაცმა მზვერავებმა — 22 წლის მ. ეგოროვმა და 25 წლის მ. ქანთა-
რაიამ აღმართეს.

გენერალ-პოლკოვნიკმა ვ. შატილოვმა და ჯარისკაცებმა გააჩერეს საათები. ისრე-
ბმა 21 საათი და 50 წუთი აჩვენეს... რაიხსტაგის ალბამ ბევრი ვაჟკაცის სიცოცხლე
შეიწირა, მათ თან წაიღეს ეს უკანასკნელი საჩსოვარი. 2 მაისს საბჭოთა ჯარებმა
მთლიანად დაიკავეს ბერლინი. არავის უნდა დაევიწყდეს, თუ რა დაგვიჯდა ფაშისტურ
გერმანიაზე გამარჯვება. 20 მილიონი საბჭოთა ადამიანის სიცოცხლე იმსხვერპლა
1941-1945 წლების დიდმა სამამულო ომმა. ათეულობით მილიონი დაობლდა, და-
ჭვრივდა და დაინვალიდა. ამის დავიწყება არ შეიძლება, ეს ყოველთვის უნდა გვახ-
სოვდეს!

ცოტა რამ ვასილ შატილოვზე

ვასილ მიტროფანეს ძე შატილოვი დაიბადა 1903 წელს. 25 წლისამ თბილისში
დამთავრა სამხედრო სასწავლებელი. საქართველოში ძნელია დაასახელოთ კუთხე,
რომელიც მას არ ენახა. გამოჩენილი მხედართმთავარი მოხიბლულია საქართველოთი.
წლებს არ გაუხუხნებია მისი მარად უბერებელი, ჩაუქრობელი ენერგია.

1979 წლის 20 აპრილს ჩამოვიდა ბათუმში და რამდენიმე დღეს ეცნობოდა აჭარის
ავტონომიურ რესპუბლიკის ღირსშესანიშნაობებს. აჭარა, განაცხადა მან, ლაშაზი
მხარეა, ბათუმი მწვანეშია ჩაფლული, სუფთა და სასიამოვნოა. საერთოდ მინდა
ვთქვა, რომ საქართველოს და მის ხალხს ძალიან კარგად ვიცნობ.

საზოგადოება „ცოდნის“ გამგეობამ ვ. შატილოვი მოიწვია ფაშისტურ გერმანიაზე
გამარჯვების 34-ე წლისთავთან დაკავშირებით ლექცია-საუბრების გასამართავად. მას-
თან ერთად ჩამოვიდა ბერლინისა და რაიხსტაგის შტურმის მონაწილე, გადამდგარი
ლეიტენანტი, ყურნალ „კრივოდლის“ კორესპონდენტი კონდრატე უბილავა. იგი
მსროლელი კორპუსის რადიოოცეულის უფროსი იყო და კორპუსის სარდლობამ
მისი მეშვეობით შეატყობინა უმაღლეს მთავარსარდლობას რაიხსტაგზე გამარჯვების
დროშის აღმართვა. რაიხსტაგის ოპერაციისათვის კ. უბილავა სამამულო ომის პირვე-
ლი ზარისხის ორდენით დაჯილდოვდა.

ვასილ შატილოვმა აჭარის რაიონებსა და ქ. ბათუმში საინტერესო ლექციები
წაიკითხა თემებზე: „მესამე რაიხის დაცემა“, „რაიხსტაგის შტურმი“ და სხვა. ხელვა-
ჩაურისა და ქობულეთის რაიონების სოფლებში ლექციების შემდეგ შეხვდა პარტიულ-
სამეურნეო აქტივს, ახალგაზრდობას.

მიხეილ ეგოროვი და მელიტონ მანთარია

საბჭოთა ხალხი დიდი სამამულო ომის დაწყებისთანავე ერთსულოვნად აღსდგა
სოციალისტური სამშობლოს დასაცავად. ფაშისტური გერმანიის წინააღმდეგ განმათა-

ვისუფლებელ ომში გმირი საბჭოთა ხალხის, მისი არმიის სულისჩამდგმელ, ხელმძღვანელ და მებრძოლ ორგანიზატორად კომუნისტური პარტია გამოვიდა. „ჩვენი საქმე სამართლიანია, მტერი განადგურებული იქნება. გამარჯვება ჩვენ დავგვიზიდავთ“, — გვამხმენებდა პარტია და ჩვენ გვჯეროდა მისი ნათქვამი, მუშები, კოლმეურნეები, ინტელიგენცია, დიდი თუ პატარა, გულდასმით ისმენდნენ თავდაცვის სახელმწიფო კომიტეტის თავმჯდომარის ი. ბ. სტალინის რადიოთი გამოსვლას 1941 წლის 3 ივლისს.

ომის გამოცხადებისთანავე საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის მოწოდებით მარტო საქართველოდან ფრონტზე წავიდა და სამშობლოს დამცველთა რიგებში ჩაღმა 52.600 კომუნისტი, 160.000 კომკავშირელი, მათ შორის 13 ათასზე მეტი მოხალისე იყო. ათასობით საბჭოთა ადამიანი უზადლო გმირობის გაუხუნარი ფურცლები ჩაწერა დიდი სამამულო ომის ისტორიაში. ორ მთვანს — რუს მიხეილ ეგოროვს და ქართველ მელიტონ ქანთარას არა მარტო საბჭოთა კავშირში, არამედ მთელს ჩვენს პლანეტაზე იცნობენ. მ. ეგოროვმა და მ. ქანთარიამ 171-ე და 150-ე მსროლელი დივიზიების მებრძოლებთან ერთად, სისხლიანი ბრძოლით გაიკვლიეს გზა და გამარჯვების დროშა აღმართეს ფაშისმის ბუნაგის თავზე — რაიხსტაგზე. ასეულის მეტაურმა სიმონოვმა, რომელმაც გმირულად დაღუპული პიატნიკი შესცვალა, ბრძანება გასცა და თავისი ასეული რაიხსტაგის ასაღებად იერიშზე გადაიყვანა. „ვაშას“ ძახილით ჩაებნენ ბრძოლაში ნეუსტროევის, დავიდოვისა და სამსონოვის ბატალიონები. მიხეილ ეგოროვი და მელიტონ ქანთარია სულ მაღლა და მაღლა მიიწევდნენ.

მ. ეგოროვი და მ. ქანთარია ავტომატის ცეცხლით სპობდნენ რაიხსტაგის კიბეების დამცველ ფაშისტებს. ბრძოლის ყველაზე მძაფრ მომენტში რაიხსტაგში შეიჭრა სამსონოვის ბატალიონი. ეგოროვმა და ქანთარიამ დაატყვევეს კიბეებს ამოფარებული უკანასკნელი დამცველები და გზა რაიხსტაგის სახურავისაკენ გაწმინდეს, შემდეგ წითელი დროშით გაემართნენ რაიხსტაგის გუმბათებისაკენ. მათ ირგვლივ სკდებოდა ყუბზარები. დროშა ათ ადგილას გახვრიტეს ნამსხვრევებმა. 1945 წლის 30 აპრილს ორმა გაბედულმა მზვერავმა სერჟანტებმა მ. ეგოროვმა და მ. ქანთარიამ რაიხსტაგის გუმბათზე აღმართეს გამარჯვების საბჭოთა დროშა — ფაშისტურ გერმანიაზე საბჭოთა კავშირის მსოფლიო ისტორიული გამარჯვების სიმბოლო.

სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1945 წლის 8 მაისის ბრძანებულებით. სერჟანტ მელიტონ ვარლამის ძე ქანთარიას რაიხსტაგზე შეტევის დროს მამაცობის გამოჩენისათვის 4 სხვა გმირთან ერთად (სერჟანტი მ. ეგოროვი, კაპიტანი ვ. დავიდოვი, კაპიტანი ე. ნეუსტროევი, უფროსი ლეიტენანტი კ. სამსონოვი), მიენიჭა საბჭოთა კავშირის გმირის წოდება. დიდი სამამულო ომის დამთავრების შემდეგ მ. ქანთარია დაბრუნდა სამშობლოში, რამდენიმე წელს შრომობდა კოლმეურნეობაში, შემდეგ ერთხანს მუშაობდა მწერველად ტყვარჩელის მაღაროებში ზეინკლად — ოჩამჩირის რაისამრეწველო კომბინატში, ამჟამად კი ქ. ოჩამჩირის № 4 სამშენებლო-სამონტაჟო სამმართველოში მუშაობს ბრიგადირად.

მ. ქანთარიას და მ. ეგოროვს სისტემატური მიწერ-მოწერა ჰქონდათ, ყოველდღიურად ფოსტას მათ ბინებში მიჰქონდა ასობით წერილი... 1978 წელს მ. ეგოროვი ტრაგიკულად დაიღუპა. მ. ქანთარია ოჯახით გაემგზავრა დაკრძალვაზე. მელიტონი ღრად დაამწუხრა ფრონტელი მეგობრის, შესანიშნავი ადამიანის დაკარგვამ. მიხეილის მეუღლე ალექსანდრა მასწავლებელია, ორთავე ქალიშვილმა მისი ბაბი ოჯახი შექმნეს, ლიგენდად ქცეულ მ. ეგოროვის ლამაზ ოჯახთან მეგობრობა კვლავ გრძელდება.

იასონ ცაიკვაძე,

ომისა და შრომის ვეტერანი, გადამდგარი მაიორი.

მამაცი შავარდენი

მძიმე ბრძოლებად ბრძანდებოდა, შეჯავშნული მოსკოვი — ჩვენი დიდებული ქვეყნის და მტერშეშველი ბასტიონი, იმედის თვალით რომ შეყურებდა მთელი მსოფლიო. აქ სამხედრო-საზღვაო ფლოტის მეთაურთა შემადგენლობის მოსამზადებელ კურსებზე გაიკვნეს ერთმანეთი გივი ურუშაძემ და რუბენ ავაბალიანმა.

დაძაბულ სწავლასა და მცადინეობაში გადიოდა ღღეები. მტერი გააფთრებით გვიტევდა მთელს ფრონტზე, ბალტიის ზღვიდან შავ ზღვამდე რომ გადაჰქონოდა. სამხრეთით, სტალინგრადის მისადგომებთან, გაიჭრნენ ფაშისტთა დივიზიები, ჩრდილოეთით კი ლენინის ქალაქს — ოქტომბრის აკვანს დაემუქრნენ. დაიწყო ლენინგრადის გმირული ეპოპეა, რომელმაც 900 დღე-ღამეს გასტანა.

და აი, სწორედ მრისხანე 1942 წლის შემოდგომაზე დაამთავრეს გივიმ და რუბენმა კურსები. ხუთ თანაკურსელთან ერთად გაგზავნეს ბალტიის წითელდროშოვანი სამხედრო-საზღვაო ფლოტის მეავტომატეთა განსაკუთრებულ ქვეგანაყოფში, რომელიც ცნობილ საზღვაო ციხე-სიმაგრე კრონშტადტში განლაგებულიყო. აქ მათ მეავტომატეთა ოცეულები ჩააბარეს.

ლენინგრადის მისადგომებს ზღვიდან მკერდით იცავდნენ ლეგენდარული კრონშტადტელები. ქალაქის ბლოკადის უმძიმეს დღეებში მათ არნახული ამტანობა, მამაცობა და გმირობა გამოიჩინეს. მკიდრო რკალად გარშემორტყმული მტერი ყუმბარებს უშენდა გმირ ქალაქს, ადამიანები შიმშილითა და სიცივით იხოცებოდნენ, მეზობლებს აკლდათ იარაღი და ტყვია-წამალიც, მაგრამ არცერთ მათგანს წამითაც არ გაუვლია გულში ქალაქის დათმობა.

სამშობლოს მგზნებარე სიყვარული, მტრის დაუოკებელი სიძულვილი აკეთებინებდა ამ ადამიანებს შეუძლებელს, კაცის ძალ-ღონეს რომ აღემატებოდა.

მტერმა ვერ შეძლო პატარა კუნძულის გარნიზონის შეუპოვარი წინააღმდეგობის დაძლევა — ლენინის ქალაქი მათთვის ზღვიდან მიუწვდომელი აღმოჩნდა.

კრონშტადტელები პასიურ თავდაცვას როდი სჯერდებოდნენ, ხშირად კონტრშეტევაზე გადადიოდნენ და მოწინააღმდეგეს გამანადგურებელ დარტყმებს აყენებდნენ. ამ ოპერაციებში აქტიურად მონაწილეობდნენ მეზღვაურები — მეავტომატეები, რომლებიც ხან კატარღებით, ხან კი ფინეთის ყურის ყინულის საფარველის გავლით მტრის პოზიციებში იჭრებოდნენ და თავზარს სცემდნენ მას. გივი ურუშაძისა და მისი თანაკურსელი მეთაურების მეავტომატეთა ოცეულები ხშირად ერთმანეთის გვერდით იბრძოდნენ, ერთად მიდიოდნენ შეტევაზე და იმარჯვებდნენ, მაგრამ ზოგჯერ ძვირად, ძალიან ძვირად უჯდებოდათ ეს გამარჯვება, ყოველი გოჯი მიწის გამოხსნა — ბევრი ჯარისკაცი და მეთაური დაეცა გმირის სიკვდილით ამ უთანასწორო სამკვდრო-სასიცოცხლო შერკინებებში.

1943 წლის 16 თებერვალს მეავტომატეებმა ბრძანება მიიღეს ქალაქ ნარვის მისადგომებთან დესანტი გადაესხათ და პლაცდარმი დაეკავებინათ. მტერმა მედესანტეები შეამჩნია და გრიგალისებური ცეცხლი დაუშინა. ყუმბარებისა და ტყვიებისაგან დუღდა და იწვოდა ბალტიის ზღვა. ერთი ყუმბარა პირდაპირ იმ ნავს მოხვდა, რომელშიც აბაშელი მიხეილ დავითაია და მისი მეზობლები ისხდნენ. ყველანი წყალში შთანთქა... ერთ-ერთი კუნძულის განთავისუფლების დროს მტრის ტყვიით განგმირული დაეცა გივის თანაკურსელი ასატურ ვართანიაი. ასეული, რომელშიც მისი ოცეულები შედიოდა, მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა, უთანასწორო ბრძოლაში ბევრი მეომარი დაჰკარგა. მის დასახმარებლად გივი ურუშაძის გაძლიერებული ოცეული გაიგზავნა. როცა კუნძულს მიუახლოვდა. გერმანელებმა მას ყველა სახეობის იარაღის

გვარდინა ცეცხლი შეაგებეს. მებრძოლენი წყალში გადაეშენენ, ცურვით მიიღწიეს ნაპირს და რკალში მომწყვდეულ ასეულს შეუერთდნენ. მთელი დღე და ღამე გრძელდებოდა შეუპოვარი ბრძოლა ფინეთის ყურის ამ პატარა კუნძულზე. მხოლოდ მეორე დღის განთიადზე შეძლეს მეზღვაურმა-მეავტომატებმა მტრის წინააღმდეგობის დაძლევა და მისი სრული განადგურება. გივიმ და მისმა მეავტომატებმა ამ ბრძოლაში მამაცობისა და თავგანწირვის მაგალითები უჩვენეს.

ასე მზადდებოდა დიდი შეტევა ლენინგრადის ბლოკადის გასაღწევად, და როცა 1944 წლის იანვარში ეს დრო დადგა, გივი ურუშაძე და რუბენ აგბალიანი უკვე მეავტომატეთა ასეულებს ედგნენ სათავეში. ბალტიის ფლოტის საზღვაო ფეხოსანთა ბრიგადის შემადგენლობაში ამ ასეულებმა მონაწილეობა მიიღეს ფინეთის ყურის მთელი რიგი კუნძულების განთავისუფლებაში.

1944 წლის 15 ივნისს ლეიტენანტი გივი ურუშაძე ლენინური პარტიის რიგებში მიიღეს და იმავე დღეს ერთ-ერთ კუნძულზე დესანტის გადასხმა დაავალეს. ეს ამოცანა ფრიადზე შესრულდა. ბრძოლაში გამოჩენილი მამაცობისთვის ახალგაზრდა ოფიცერი წითელი ვარსკვლავის ორდენით დააჯილდოვეს.

შემდეგ ერთმანეთს მიჰყვა ტაღისის განთავისუფლებისათვის წარმოებული ბრძოლები. აღმოსავლეთ პრუსიის ოპერაცია. კენიგსბერგის მუხრმი, ფრიშ-გაფის ნახევარკუნძულზე დესანტის გადასხმა, პოლონეთის ქალაქების გამოსხნა. მამაცი მეთაურის მკერდი კიდევ ათმა საბრძოლო მედალმა დაამშვენა.

1945 წლის აპრილამდე ერთად იბრძოდნენ გივი ურუშაძე და რუბენ აგბალიანი. გერმანიის ტერიტორიაზე გაიყარა ფრონტელი მეგობრების გზა.

სამხედრო სამსახური გივი ურუშაძემ 1947 წლის გაზაფხულზე დაამთავრა სევასტოპოლში, სადაც ერთ-ერთი ნაწილის ფიზიკური მომზადების უფროსი იყო. გივის ამ გატაცებაზე, რომელიც მისი ცხოვრების მთავარ საქმედ იქცა, განსაკუთრებით გვინდა გვიამბოთ. პროფესიის არჩევაზე დიდხანს არ უფიქროს — თბილისის ფიზიკური კულტურის ტექნიკუმი დაამთავრა და მახარაძეში დაბრუნდა. იქ ერთხანს ფიზიკულტურის მასწავლებლად მუშაობდა. სულ მალე რაიონის ფიზიკური კულტურისა და სპორტის კომიტეტის ინსტრუქტორი გახდა, 1941 წელს კი ამ კომიტეტის თავმჯდომარედ დაინიშნეს. აქედან ჩადგა ოცი წლის ჰაბუკი სამშობლოს დამცველთა რიგებში.

დემობილიზაციის შემდეგ გივი ბათუმში დაფუძნდა. მუშაობა დაიწყო ფიზიკური კულტურისა და სპორტის საქალაქო კომიტეტის მასწავლებლის-სპორტული განყოფილების უფროსად, "ხოლო ერთი წლის შემდეგ ამ კომიტეტის თავმჯდომარედ დააწინაურეს. ათი წლის მანძილზე იგი ბათუმელ სპორტსმენთა თავჯიქ იყო. შემდეგ სასპორტო საზოგადოება „დინამოს“ აჭარის საოლქო საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილედ გადაიყვანეს. სპორტის განვითარებისა და ახალგაზრდა სპორტსმენთა აღზრდისათვის გაწეული ამავისათვის ჯერ აჭარის ასსრ, შემდეგ კი საქართველოს სსრ ფიზიკური კულტურისა და სპორტის დამსახურებული მოღვაწის წოდება მიანიჭეს. არის რესპუბლიკური კატეგორიის მსაჯი სპორტის კომპლექსურ სახეობებში, დაჯილდოებულია სსრ კავშირის ფიზიკური კულტურისა და სპორტის ფრიადოსნის სამკერდე ნიშნით, აგრეთვე სასპორტო საზოგადოება „დინამოს“ ცენტრალური საბჭოს საპატიო სამკერდე ნიშნით. მისი გვარი შეტანილია აჭარის ფიზიკური კულტურისა და სპორტის სახელმწიფო კომიტეტის საპატიო წიგნში.

გივიმ ოჯახიც სპორტული შექმნა. მისი მეუღლე წასულში ცნობილი ტანმოვარჯიშე. საბჭოთა კავშირის სპორტის ოსტატი, საქართველოს სსრ დამსახურებული მწვრთნელი ანგელინა გაბრიაძე. ვინ არ იცნობს მის აღზრდილებს — საერთაშორისო კლასის სპორტის ოსტატს, საქართველოს ტანმოვარჯიშეთა ნაკრები გუნდის უფროს

მწვრთნელს რუსიკო სიხარულიდეს, საბჭოთა კავშირის ჩემპიონებს ქეთევან გოგიჩაიშვილსა და ნანული ხაბურძანას. სპორტის ოსტატებს ირინე ქორიძესა და ოლეგ ბურლაკოვას.

გივისა და ანგელინას ორი შვილი და ექვსი შვილიშვილი ჰყავთ.

ომგადახდილი ვაჟკაცი ლენინგრადის საპატიო მოქალაქეა. ყოველი წლის 9 მაისს — გამარჯვების დღეს — იგი ლენინის ქალაქში ხვდება.

...რუბენ აგბალიანი წლების მანძილზე ეძებდა ფრონტულ მეგობარს. ალბათ დაიღუპაო, ფიქრობდა, როცა წერილზე პასუხს ვერ იღებდა. ამ რამდენიმე წლის წინათ შვებულებით ბათუმში ჩამოვიდა. თავისიანებთან საუბრის დროს გივი ურუშაძეც ახსენა. უთხრეს: ასეთი კაცი ბათუმში ცხოვრობს და სავაჭრო გაერთიანება „სპორტ-საქონლის“ დირექტორად მუშაობს. „მაგრამ შეიძლება ეს მხოლოდ სახელისა და გვარის უბრალო დამთხვევაა?“ მაინც მიიყვანეს გივი ურუშაძესთან.

ამ დაუეწიარ შეხვედრაზე ხშირად გაისმოდა შეძახილები: „გახსოვს, გივი?“. „შენ კი გახსოვს, რუბენ?“ ახსოვდათ, ყველადერი ახსოვდათ, ერთმანეთისათვის ბევრი, ძალიან ბევრი რამ ჰქონდათ სათქმელი...

მირზა ჯანუშაძე

გ მ ი რ ი

დადის ჩვენს ქალაქში წარმოსადეგი კაცი, ღიმილით ესალმება ნაცნობ-მეგობრებს, თუ შეაჩერებ, საუბარსაც გაგიბამს. უყვარს ადამიანები, აფასებს კაცს. თუ ვინმემ კარგი საქმე გააკეთა, ქვეყანას მოსდებს, საკუთარზე არაფერს იტყვის. გამორჩეულად უპრეტენზიოა და იმიტომ კი არა, რომ არაფერი დაუმსახურებია, უფრო იმიტომ, რომ რაც გაუკეთებია, თავის მოვალეობად თვლის, მოვალეობის შესრულება კი გასაკვირ და განსაკუთრებულ საქმედ არ მიაჩნია.

ლამაზი ცხოვრების გზა განვლო ანატოლი ლეშჩევი, მამაცი, პატრიოტ-ინტერნაციონალისტი კაცის გზა.

მის პირად არქივში ბევრს საინტერესოს ნახავს და გამოარჩევს კაცი. მაგრამ უპირველესი მაინც ის წერილია, რომელსაც სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარე მ. კალინინი და პრეზიდიუმის მდივანი ა. გორკინი აწერენ ხელს.

გერმანელ ფაშისტ დამპყრობთა წინააღმდეგ ბრძოლის ფრონტზე სარდლობის დავალებათა სანიმუშოდ შესრულების, გმირობისა და მამაცობის გამოჩენისათვის სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის ბრძანებულებით თქვენ მოგენიჭათ საბჭოთა კავშირის გმირის წოდება, ლენინის ორდენისა და „ოქროს ვარსკვლავის“ მედლის გადმოცემით, — კვითხულობთ დრო-უამისაგან გაყვითლებულ წერილში.

21 წლისა იყო მაშინ ანატოლი ლეშჩევი. ცოტა ვინმეს თუ მოუხდია ამ ასაკში ასე ვაჟკაცურად მამულის ვალი. ცოტა ვინმეს თუ მოუხწრია ასე ამაღლება.

1944 წლის აგვისტო იდგა. პირნაბრუნები მტერი დროდადრო ისევ ძალიანდებოდა. ასე მოხდა ტატარბურართან, ქალაქ იზმაილის ახლოს. პოლკოვნიკ ნ. ზავიადოვის წითელდროშოვანი, სუვოროვისა და კუტუზოვის ორდენოსანი კრამატორსკის მეხუთე გვარდიული მექანიზებული ბრიგადა მუსრს ავლებდა ფაშისტებს. ახლა ადვილი

სათქმელია, თორემ რამდენი სისხლის, სიცოცხლის ფასად ჯდებოდა ეს, რა ვაჟაკობა, სიფრთხილე თუ გამბედაობა იყო საჭირო ყოველი ფეხის ნაბიჯზე.

მყუდროება არსაიდან ირღევოდა. ხანდახან ქარი თუ ააშრილებდა სიმინდის ყანას. არტილერიისტები და რამდენიმე მეავტომატე ყორღანზე ავიდნენ, რომელსაც გზატკეცილი ჩაუდიოდა.

ჩქარობდნენ. 76-მილიმეტრიანი ქვემეხი უნდა გაემართათ. გვარდიის უფროსმა სერჟანტმა ანატოლი ლეშჩევმა სწრაფად შეაფასა ვითარება და ყველას თავისი საქმე მიუჩინა.

დიდხანს ლოდინი არ დაგვიკირვებია. იგონებს ვეტერანი, მტერმა ჯერ ცხენოსნები შემოგზავნა დაზვერვაზე და საფრთხე რომ ვერ იგრძნო, ქვეითი ნაწილიც მოაყოლო. წინ საქურვლით დატვირთული ოთხთვალები მოუძღოდნენ. არხეინად მოდიოდნენ. ახლოს მოგულშვით, ასე 400-500 მეტრზე. უკვე საავეზსაც ვარჩევდით, თვითდაჯერებული ლაპარაკის ხმაც აღწევდა ჩვენამდე.

დაყოვნება აღარ შეიძლებოდა.

— ცეცხლი! — გაისმა ახალგაზრდა მეთაურის მკექარე ხმა.

ჭურვი პირდაპირ ოთხთვალს მოხვდა და ნაკუნ-ნაკუწ აქცია.

ისევ ზუსტი გასროლა, ისევ!...

მტერი პანიკამ მოიცვა. დაფეთებული ჯარისკაცები აქეთ-იქეთ აწყდებოდნენ, ამასობაში ჩვენები ცეცხლს აძლიერებდნენ, ზუსტად ურტყამდნენ მიზანში. ერთგან მოხერხებული ადგილი შეარჩიეს და ფეხის მოკიდებაც სცადეს ფაშისტებმა, მაგრამ ვერაფერი მოახერხეს.

ამასობაში ჩვენებმა მტრის ბატარეა ამოიღეს მიზანში. პირველი გასროლა ზუსტი გამოდგა, ამას მოჰყვა მეორე, მესამე გასროლა და ბატარეაც სამუდამოდ დადუმდა.

თითქმის სულის ამოთქმის საშუალება მიეცათ. თუმცა არა, მტერმა ახლა კვალერიის ესკადრონი ჩართო ბრძოლაში, მაგრამ ტანაყრილი სიმინდის ყანებში ცხენები მალე დადგნენ.

— მტრისათვის შენდობა არ არსებობს! — უთხრა ამხანაგს ანატოლიმ, ავტომატს დასტაცა ხელი და ანიშნა. მომყვითო. შეუმჩნევლად უახლოვდებოდნენ ცხენოსნებს, მათ კვალს გაჰყვნენ სხვებიც, სათოფეზე რომ მიუახლოვდნენ, ცეცხლი გახსნეს. ავტომატის ყოველ ჯერზე მოცელილივით ცვიოდნენ მტრის მხედრები.

— მტრისათვის შენდობა არ არსებობს! — გამოსტრა ანატოლიმ, წამოდგა და რამდენიმე ნაბიჯი გადაიბრინა, მამაც მეთაურს მებრძოლებმაც მიბაძეს, კიდევ რამდენიმე მოკლე გადარბენა და ლეშჩევმა თვალებს არ დაუჯერა. მოტიტვლებულ ადგილზე გროვად ეყარა იარაღი, დამარცხებული ფაშისტები საცოდავად ჩამწყვრივებულიყვნენ და შეშინებულები ელოდნენ განაჩენს. 100-მდე ოფიცერსა და ჯარისკაცს ბრძოლის გაგრძელება უაზრობად ჩათვალა და ტყვედ დანებება გადაწყვიტა.

ასე ჩაიდინა 21 წლის ამურისპირელმა ჯაბუკმა გმირობა უძველეს ქალაქ იზმაილოვთან, გმირობა, რომელიც ლენინის ორდენითა და „ოქროს ვარსკვლავით“ აღინიშნა, ასე შევიდა მისი სახელი სამშობლოს დამცველთა სახელოვან მატრიანეში.

და ეს ამბავი თავად ანატოლი ლეშჩევმა შორეულ ავსტრიაში შეიტყო 1945 წლის მაისში, როცა მის მკერდს უკვე ამშვენებდა წითელი ვარსკვლავის ორდენი, მედლები საბრძოლო დამსახურებისათვის, „ბულგარეთის განთავისუფლებისათვის“, „ბელგრადის განთავისუფლებისათვის“, მალე ამას კიდევ ერთი მედალი დაემატა — „1941-1945 წლების დიდ სამამულო ომში ფაშისტურ გერმანიაზე გამარჯვებისათვის“.

ცხრა წელიწადია ჩვენი ქალაქის მკვიდრია ანატოლი ლეშჩევი. ცხრა წელი არც ისე ბევრია, მაგრამ ამ გულითაღმა კაცმა ისე გაითვისა ჩვენი მხარე, ისე შეეჩვია

ჩვენს ადამ-წესებს, იმდენი ამხანაგი და მეგობარი გაიჩინა, რამდენიც ზოგჯერ ძველისძველ ბათუმელსაც არა ჰყავს.

დაუღალავი კაცია ანატოლი ლეშჩევი. შინ იშვიათად ნახავთ, მუდამ ახალგაზრდებსავე მიუწევს გული. მათთან ყოველი შეხვედრა მოვლენაა მისთვის. ტყუილად ჰგონია ზოგიერთს, დღევანდელი ახალგაზრდობა უწინდელს ჩამორჩებაო, არ არის ეს სწორი, ამბობს ვეტერანი, იქნებ ჩვენ უფროსი თაობის წარმომადგენლებს რაღაც არ მოგვწონს. მაგრამ ეს მხოლოდ იმიტომ, რომ რაღაც არ გვესმის ისე, როგორც საჭიროა, რაღაცაში ვერ ვუგებთ ახალგაზრდებს.

ამას წინათ ბათუმის № 1 პროფესიულ-ტექნიკურ სასწავლებელს ვეწვიე, მითხრა ანატოლი ალექსის ძემ კარგ ბიჭებს შევხვდი, გულითადად ვისაუბრეთ, ძირითადად დიდ სამამულო ომში ფაშისტურ გერმანიაზე გამარჯვების 50 წლისთავის ზეიმზე. ის, მძიმე დღეებიც გავიხსენეთ. გაფაციცებით ისმენდნენ მომავალი მეზღვაურები. ვიგრძენი, როგორ ეამაყებათ, რომ სწორედ მათი სამშობლოა ის ქვეყანა, რომელმაც ფაშისტების ვერაგობისაგან იხსნა კაცობრიობა, რომ სწორედ მათი მამები სწირავდნენ სიცოცხლეს მამულის თავისუფლებას, ოქტომბრის მონაპოვარის გადარჩენას, მომავალ მშვიდობას, აგერ 40 წელიწადია რომ გრძელდება, აგრერიგად ვუფრთხილდებით.

იმაზეც ვილაპარაკეთ, საერთაშორისო იმპერიალიზმი რომ ძაბავს ვითარებას, ნატოს მმართველი წრეები სახიფათოდ რომ აცლარუნებენ იარაღს. ჩვენი სახელმწიფო ყოველივე ამას სამშვიდობო ღონისძიებებს უპირისპირებს და მედგრად დარაჯობს ხალხთა შორის მშვიდობასა და მეგობრობას.

ასეთი შეხვედრები აუცილებელი, საჭირო და სასარგებლოა. ომის შემდეგ დიდი დრო გავიდა, ახალგაზრდებმა ყველაფერი როდი იციან. ზოგჯერ ბუნდოვანი, არასწორი წარმოდგენებში აქვთ მოვლენებზე, ყურმოკრულის მიხედვით მსჯელობენ რთულ საკითხებსა და პრობლემებზე. ჩვენ, ვეტერანებმა თუ არა, ვინ უნდა შეიტანოს ამ საქმეში სიტყვადე!

დაგვემშვიდობა, მაგრად ჩამოგვართვა ხელი. მხნე ნაბიჯებით გასწია. წლების სიმძიმე არც კი ეტყობა, ომის ქარტეხილმა რომ გადაუარა. მიდის უბრალოდ, შეუქმნევლად, გმირობა არც ჩაუდენია, თითქოს...

თამაზ ბენძეშაძე

139 საბრძოლო გაფრენა

როცა ჩვენმა სამშობლომ მოსკოვთან გამარჯვების 40 წლისთავი იზეიმა, ლენინის, წითელდროშოვანი და სუვოროვის ორდენოსანი მოიერიშეთა სახელგანთქმული მეექვსე ავიაპოლკის მებრძოლთა შორის გიორგი ინასარიძეც იყო.

— ჩვენს პოლკში, — გვითხრა მეექვსე ავიაპოლკის ყოფილმა მეთაურმა, გადამდგარმა გენერალ-მაიორმა ლეონიდ რეინომ, — იბრძოდა გიორგი ინასარიძე — ბრწყინვალე მფრინავი და დიდებული მეგობარი, რომელიც ყველას გვიყვარს. სულითა და გულით ვუსურვებ მას დიდხანს სიცოცხლეს.

სამწუხაროდ, ამ სურვილის აღსრულება გიორგის არ ეწერა. გასული წლის თებერვალში იგი მოულოდნელად გარდაიცვალა.

გიორგი ინასარიძის ბიოგრაფია ჩვეულებრივია 30-იანი წლების ახალგაზრდისა-

თვის. იგი 1920 წელს დაიბადა ხარაგაულის (ამჟამად ორჯონიკიძის) რაიონის სოფელ ვარაწში, 1936 წელს დაამთავრა ბორჯონის არასრული საშუალო სკოლა, ბათუმის ინდუსტრიულ ტექნიკუმში შევიდა და პარალელურად კლუბშიც სწავლობდა.

1938 წელი. აჭარის ასსრ სამხედრო კომისარიატი გიორგი ინასარიძეს კომკავშირული საგზურით სამხედრო-საავიაციო სასწავლებელში გზავნის. იგი წარმატებით ამთავრებს მას და სამხედრო-საჰაერო ძალების უმცროსი ლეიტენანტის წოდებას იღებს. როგორც სანიმუშო კურსანტსა და უნარიან პილოტს, გიორგის სასწავლებელში მფრინავ-ინსტრუქტორად სტოვებენ.

სამშობლოს ზეცას შავი ღრუბლები გადაეფარა. დაიწყო გერმანელ-ფაშისტ დამპყრობთან სამკედრო-სასიცოცხლო ომი. გიორგი პირველივე დღიდან ქვეყნის დამცველთა რიგებშია, მტერს ებრძვის ჯერ როგორც რიგითი მფრინავი, შემდეგ ხდება უფროსი მფრინავი, რგოლის მეთაური, ესკადრილიის მეთაურის მოადგილე, ესკადრილიის მეთაური, პოლკის უფროსი შტურმანი.

პირველი საბრძოლო ნათლობა სწორედ მოსკოვის მისადგომებთან მიიღო. იგი სპობდა მტრის კოლონებს, გააფთრებით რომ მოიწვედნენ დედაქალაქისაკენ, უტევდა მათს პოზიციებს. ბრძოლაში იზრდებოდა ახალგაზრდა მფრინავის ოსტატობა.

დავლებან დავალება მოსდევდა. ერთ-ერთი საჰაერო შერკინებისას გიორგი დაიჭრა, მაგრამ ბრძოლა განაგრძო, საოცარი სიმამაცე გამოავლინა. შემდეგი კანონზომიერი იყო: 1942 წლის 23 სექტემბერს მის მკერდზე წითელი ღროშის ორდენი აკიფდა.

მოსკოვთან საბჭოთა ჯარებმა მტრის ათასობით ჯარისკაცი და ოფიცერი მოსპეს, შემდეგ კი კონტრშეტევაზე გადავიდნენ. ჩვენი ნაწილები მოსვენებას არ აძლევდნენ მოწინააღმდეგეს არც დღისით და არც ღამით, მფრინავები განუწყვეტლივ ბომბავდნენ მის უკანდახეულ ქვეგანაყოფებს. ქალაქ რუევის რაიონში სანაქებოდ მოქმედებდა გიორგი ინასარიძის 4-თვითმფრინავიანი ჯგუფიც. ბრძოლები სულ უფრო მძაფრდებოდა. ქვეით ჯარს გამუდმებით სჭირდებოდა ავიაციის მხარდაჭერა. ფრონტის სარდლობამ გიორგი ინასარიძეს უბრძანა ძლიერ გამაგრებულ პუნქტში აღმოეჩინა და გაენადგურებინა მტრის საცეცხლე წერტილები. ჯგუფმა დავალება შეასრულა, მდინარეზე ფაშისტების გადასასვლელიც მოსპო და კურსი თავის აეროდომისკენ აიღო. გზაზე ხუთი გერმანელი სვავი დაესხათ თავს. ინასარიძის ბიჭებმა უკუაქციეს მოწინააღმდეგე. ამ მძიმე დავალების სანიმუშოდ შესრულებისათვის გიორგი სამამულო ომის პირველი ხარისხის ორდენით დააჯილდოვეს.

ეს იყო ბელორუსიაში 1943 წლის ზამთარში. გერმანელთა ჯარებმა ალყა შემოარტყეს პარტიზანების დიდ დაჯგუფებას. სახალხო შურისმგებლებს არ ჰყოფნიდათ იარაღი, ელეოდათ ტყვია-წამალი და სურსათ-სანოვავე. გიორგის რგოლს დაევალა პარტიზანების მომარაგება. მფრინავებმა აღმოაჩინეს პარტიზანების ადგილსამყოფელი და ძვირფასი ტვირთი ჩამოუტდეს. უკან რომ ბრუნდებოდნენ, მტრის თვითმფრინავებმა გამძაფრებით შემოუტყეს. ჩვენი არწივები თავიანთ აეროდრომზე ისე დაეშვნენ, რომ არავინ დაუკარგავთ. გიორგიმ ამ აწერაციისათვის მეორე წითელი ღროშის ორდენი დაიმსახურა, შემდეგ მესამე. 1944 წელს სამამულო ომის მეორე ხარისხის ორდენით დააჯილდოვეს.

1944 წელს შევიდა იგი სკკპ რიგებში და მთელი სიცოცხლის მანძილზე ღირსეულად ატარა დიადი ლენინური პარტიის წევრის მაღალი სახელი.

კენიგსბერგისათვის გააფთრებული ბრძოლებისას გიორგი ინასარიძე ფრონტის სარდლის ბრძანებით საბჭოთა მფრინავი-ასების სპეციალური ჯგუფის უფროსად დანიშნა, ამ ჯგუფს დაევალა შეტყვის ყველაზე პასუხსაგებ უბანზე უზრუნველყო ქვეითი ნაწილების წინსვლა.

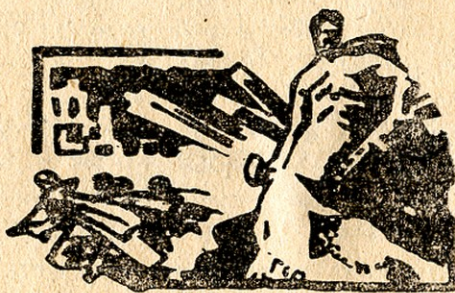
მამაცი მფრინავების მოქმედების შედეგად ფრონტის ამ უბანზე ჩვენმა ქვეითმა ჯარმა ოთხი კილომეტრით წაიწია წინ. უნარიანი დახმარების, თავგანწირულობისა და მაღალი შედეგიანობისათვის, გვარდიის უფროს ლეიტენანტს, გიორგი ინასარიძეს საბჭოთა კავშირის გმირის წოდება მიენიჭა.

დაჯილდოების ფურცელი 1945 წლის 18 მარტს შეივსო, სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის ბრძანებულება კი უკვე ომის დამთავრების შემდეგ — 18 აგვისტოს გამოქვეყნდა. ამიტომ ეს დოკუმენტი ჯილდოზე წარდგენამდე არსებულ მდგომარეობას ასახავს. ამ დროისათვის გიორგი ინასარიძეს 139 საბრძოლო გაფრენა ჰქონდა განხორციელებული, მათ შორის 120-ში ოთხიდან 12 თვითმფრინავამდე შედგენილ ჯგუფებს ხელმძღვანელობდა.

ომი დამთავრდა. გიორგი ინასარიძე სამშობლოში დაბრუნდა და საქართველოს სსრ შინაგან საქმეთა სამინისტროში დაიწყო მუშაობა. 1951 წლიდან იგი რესპუბლიკის სამხედრო კომისარიატის სისტემაში გადაიყვანეს და ათ წელზე მეტხანს თიანეთის ბორჯომისა და რუსთავის სამხედრო კომისარი იყო.

1963 წლიდან გიორგი თადარიგში გავიდა. ცხოვრობდა და მუშაობდა თბილისში. აქტიურად მონაწილეობდა მოზარდი თაობის სამხედრო-პატრიოტულ და ინტერნაციონალურ აღზრდაში, ახალგაზრდობის გულისხმიერი მეგობარი და დამრიგებელი იყო.

მიხეილ მუხომდინაძე

პეპე ღაბიაშვილი

ფოლკლორი დიდ სამამულო ომში

დიდი სამამულო ომი საბჭოთა ხალხის ცხოვრებასა და ისტორიაში იმ განსაცდელ-თა რიცხვს განეკუთვნება, რომლის დავიწყებაც შეუძლებელია ვიდრე კაცობრიობა იარსებებს საერთოდ. ეს იყო არა მარტო საბჭოეთის თავზე აღმართული სიკვდილის მახვილი. არამედ მსოფლიოს მიმართ მკრეხელური დილემის გამოცხადება: ყოფნა ან არყოფნა! ხალხის გმირობამ ეს კითხვა პირისპირა ფაშის საზარადოდ გადაჭრა: ყოფნა სიცოცხლესა და სიკეთეს ერგო, არყოფნა და სამარე კი ფაშის გაეთხარა. დიდი იყო მრავალეროვანი საბჭოთა ადამიანების, საბჭოთა მებრძოლების გმირობა: თავდადების რწმენით აღსავსე მეომრებს კი სამშობლოს თანდაყოლილ სიყვარულს უსაყვედბდა მხატვრული სიტყვა. სწორედ ასეთ შთამაგონებელ და მისტიზირებელ განმად შემორჩა ქართულ ზეპირსიტყვიერებაში ხალხური ლექსები, რომლებიც ბრძოლის ველზე გმირულად დაცემული არაერთი მეომრის გულის ჯიბეში უნახავთ, ხან ტყვედ დატოვებული და ხან სისხლით შეღებული.

ზოგს ბარათით, ზოგსაც გონებითა და გულთა დაჰქონდა სახალხო მელექსეთა საუკეთესო სტრიქონები, მეომრული გასაჭირისა და განსაცდელის ჟამს გულის გასამაგრებლად, გასამხნევებლად, თავდადებისა და გმირობისათვის სულისა და გრძნობის ასანთებ-ასაბრიალებლად.

დღეს, როცა ფაშის დამხობა-დასამარების 40 წლისთავს ვხეილობთ ღირს წუთით თვალი გადავავლოთ აჭარის ხალხურ მთქმელთა ზეპირ შემოქმედებას. ჩვენც მოვიგონოთ და ჩვენს სათაყვანებელ ჭაღარა ვეტერანებსაც მოვაგონოთ, ვინც ახლა რადიოსთან სხედან და წარსულ გმირობაზე თვით ერთი სიტყვის გაგონებაზეც გულს სიამაყე უცხებთ — რამეთუ, არაფერია დავიწყებული ამ გმირობისაგან!

ომში დედის ჩალაგებულ საგზალთან, მეუღლის მოქსოვილ ჭრელ წინდასთან, მაშის ბრძნულ-ვაჟაკეთი ღარიგებასთან და ბაღების შიშხამდგარ მზერასთან ერთად ვაჟაკებს ფრონტზე სახალხო მთქმელთა ლექსებიც მიჰქონდათ, ზოგის პირველმთქმელი უკვე მიწის ესვენა, მაგრამ ლექსი ლექსობდა და პატრონის მაგიერ იდგა საბრძოლო მწყობრში. ან კი როგორ დაივიწყებდა ქობულეთიდან წასული პირტიტველა ჭაბუკი ცნობილი სახალხო მელექსას შემდეგ ჭყონიას ამ სიტყვებს:

სამშობლოს მიწის ნამცეცხი
ყოველ სხვა განძზედ ძვირია.
მას მკერდით დავეჭარებო,
გინდ ვიქნე განავშირია;
მახთვის ვშობილვარ, გავზრდილვარ,
ხიცოცხლედ მისთვის მჭირია.

მახთვის ლხინად მიჩნს ყოველი,
ტანჯვა და გასაჭირია.
თუ გინდა გულში ჩამერკოს
მახვილი ამოწვდილია;
არვის დაუთმობ სამშობლოს,
ვარ მისი ღვიძლი შვილია...

თავისი მაღალპატრიოტული სულისკვთებით ეს ლექსი ეხმიანება სულმანთ-
რაფიელ ერისთავის „სამშობლო ხეცსურისას“. თავად განსიკეთ:

ჩემზე კახაბრის სისხლი სჩქევს,
გმირ-უშიშარი ქართველის.
დე, მოვკვდე ოღონდ სამშობლოს
შუქს ჰფენდეს სხივი ნათელი.

სამშობლო, ჩემი სამშობლო
დედის უბეზე თბილია.
არვის დაფუთვობ ამ უბეს,
ვარ მისი ვამოწრდილია!

სახალხო მთქმელების გამჭირაბ გონებას შეუმცდარად გამოჰქონდა ღასკენები.
თუ რა ძალა აღუღაბებდათ თხუთმეტი მოძმის შვილებს ვერაგ მტერთან ბრძოლაში.
სწორედ ამას გულისხმობს ხასან ხაბაზის ლექსი: „კომპარტიის ძლიერებით“:

ოქტომბრის შუქი გვიწათებს
დამშვენებულ არე-მარეს.
სამშობლოს თავისუფლება
ნეტა ვის არ გაახარებს!
დიდი ოქტომბრის ზეიმი
ათასფრად გაფურჩქნულია.

თხუთმეტ ძმად შეფიცულია
ერთი ძალა და გულია.
კომპარტიის ძლიერებით
და გმირობით ბრძოლის ველზე, —
მშრომელმა ხალხმა ბრწყინვალედ
გავიმარჯვეთ ვერაგ მტერზე.

არა, არ ჰქონია სურვილი საბჭოთა ადამიანს სისხლისღერისა, ვერაგი მტერი მო-
ჰკლა და წესი აუგო იმიტომ, რომ არ შეეძლო არ მოეკლა. სწორედ ეს არის გამელა-
ვებული ცნობილი სახალხო მთქმელის, მელექსეთა გვარის ღირსეული წარმომადგე-
ნელის თოფია ქათამაძის უფროსი ძმის — მემედ (მამია) ქათამაძე-ჰვანელის ლექსში
„ქართველის სიმღერა“:

მე რომ გაღმა არ გაწუხებ, შენ აქ რად ხარ ციხის კართან,
ძალად მეჭრები სოფელში, არას ანთხევ შხამის გარდა.
რა დაგიზავე, არ ვიცი მიჯნას რომ ამხადე ფარდა,
მაგრამ მარტო არ გეგონო, გეახლება ჩემის გარდა.
ლაშქარი მეტი გაგაჩნის, თანაც ყოფილხარ ცბიერი,
მაგრამ მე ვიცი შენზედა ძმობით ვიქნები ძლიერი.
შენ თუ ოჯახი ვიწრო გაქ, და ეზო არ მშვენიერი,
ვინა სთქვა, რომ მე გირჩინო ცოლ-შვილი შენი, მშვიერი?!
მამული ასაოხრებლად კარს მოდგა გაშმაგებული.
ვისაც ჰქონება ყოველი მარტოდენ მისად ეგულვის.
ვერაგი და მოღალატე, სინდისზე ხელაღებული,
რომ არ მოკლა, უნდა გქონდეს მართლაც ხელები შეკრული.
ძძღავრია ჩემი ქალაქი, სოფელიც განელებული,
მარტო ვუკაცი კი არა, დიაციც ამხედრებული.
შეუპოვარი, მედგარი, ბრძოლაში გამხნეებული.
და ჩემი ტკბილი მამული ოცნებით აყვავებული.

კადევ უფრო შთამაგონებელია მისი უმცროსი ძმის თოფია ქათამაძის იმღრონ-
ღელი ლექს-სიმღერები. მან პირველმა აქცია ლექსის ობიექტად პირველი გმირი აჭა-
რიდან — ისრაფილ ჭინჭარაძე, შექმნა ლექსი „სიმღერა ისრაფილ ჭინჭარაძეზე“.

აჭარის მთებს აუზრდინარ,
შავ ზღვის პირ მახინჯაურთან.
პირველი გმირი აჭარის

არწივად ჰყავხარ მამულსა.
აჭარა შენით ამაყობს,
მტერს უმტვრიე ავი კბილი.

რა დედას გამოუზრდინარ,
გმირი. საამაყო შვილი.
გვესმოდა, ვისაც შევბი,
ქრებოდნენ როგორც მტვერია.
რჩებოდა გვაში მდელთაზე,
უვალების სახარელია.
შენგან მოქნეულ ყუმბარას
მტრის შტაბი დაურღვევია.
ის, როგორც ქაჭეთის ციხე,

ტარიელს დაგინგრევია.
მალლით სხივებში ნავარდობ,
ახლოს ხარ მზისა თვალისა.
არწივისებურ ნავარდობით
მამდ გაჰყოლიხარ ჩკალოვსა.
ვიციტ, აღუთქვით სამშობლოს
არც მესხ უშინდით, არც ქარებს.
ეკვდავ გმირობად დარჩება
რაც მტერზე გაილაშქარეთ...

სახალხო მთქმელის ერთი ქმნილება, რომელიც „გამარჯვების ლექსის“ სახელით არის ცნობილი, დღესაც მოგზაურობს ზეპირსიტყვიერებაში ვარიანტების სახით. მისი ერთი ვარიანტი ასეთი სტრიქონებით მთავრდება:

მოსკოვს შეჭარბის მსოფლიო, ვით მზისკენ შენამზირები,
და როგორც ცაზე ვარსკვლავი, გამრავლებულან გმირები.
ვინც სხვის მონობას ლამობდა, იმას სამარე ელისა,
ვერ გაძლო, გულმა მამდერა სიმდერა გამარჯვებისა.

აჭარის სახალხო მელექსეთა შედარებით უმცროსი წარმომადგენლის ზეირალ ბახუნტარაძის ლექსში „იმ გმირების ბუდე იყო“. ვკითხულობთ:

ერთ გორაკზე ფიცი დადო
ოცდახუთმა ძმადნაფიცმა:
მოკვდეთ, მაგრამ ეს გორაკი
ვერ ჩაიგდოს ხელში ფრიცმა.
მოკვდნენ მაგრამ, შეასრულეს
ვაჟკაცური მათი სიტყვა,

ვერ აიღო მტერმა გორა,
ვერ იხილა იგი მიწა.
იმ გორაკზე წმინდა დროშა
ფრიალებდა სასოებით.
სამშობლო კი გმირთა სახელს
წერდა ოქროს ასოებით.

განვლილი განსაცდელებისა და გარდახდილი ბრძოლის გამოძახილია ასახული ზეირალ ბახუნტარაძის მეორე ლექსში „თხუთმეტი ხმა“.

ერთ კავშირში ტბილად ცნოვრობს
თხუთმეტი ძმა შეფიცული,
მეგობრობამ შეაერთა
ჩვენი სული, ჩვენი გული.
ჩვენს დროშაზე აწერია
სამუდამო მეგობრობა.
ურთიერთ თანასწორობა,
ერთად შრომა, ერთად ბრძოლა.
მტერი ბევრჯერ შეეცადა
დაეშალა ეს კავშირი.
ჩვენ კი უფრო შევმჭიდროვდით,
ვძლიეთ ყველა გასაჭირი.

ერთად ვართ, ერთად ვიქნებით,
სამუდამოდ შეფიცვით.
ჩვენ სამშობლო-საბჭოეთი
დავიცავით, განვამტკიცეთ.
სხვისკენ მტრულად არ მივიწევთ,
გვსურს მშვიდობა, მეგობრობა.
თუკი ვინმე არ მოითმენს,
გაგვიჩაღებს შურს და მტრობას:
წინ დავხედებით მოსულსა მტრებს,
გმირი ხალხის დაძახილზე.
რომ მტერი და ომის მნდომი
წამოვავათ ჩვენს მახვილზე.

აჭარის სახალხო მთქმელ-მელექსეთა თანავარსკვლავედში არც თუ ცოტანი არიან ქალები. ახლახან მომეცა საშუალება ჩამეწერა აჭყვისთავის მკვიდრის ასიე ხაბაზის ლექსები. ამჯერად მის ერთ ლექსს გაგაცნობთ... მთქმელს ეს ლექსი ჯარისკაცის ქვრივზე წარმოუთქვამს. ვერაფერს იტყვი, ქალის სატიკვარ-საწუხარი ქალს უგრძნია პირველად და არც თუ ურიგოდ:

შვირუა ზეცა და მიწა,
მოწედა ვარსკვლავი ცაშია.
სტირიან ჯარის მკვრივები,
ქმარებს ელიან სახლშია.
მზე ამოდის და კვლავ ჩადის,
არ უთენდება მკვრივსაო.
იტანჯებიან დღე-ღამით,
ხელი არ აცდეს შვილსაო.
მშვიდობის ზარსა უსმენენ,
მუდამ უგდებენ ყურსაო.
იბრძვიან, ხეტილობენ.
ეძებენ ლუკმა პურსაო.
როგორ ატირდა დედები,
ჩამოგავს წვიმის დვარსაო.
შებოვლან შავს მაზარებში,
კაპით იწმენდენ თვალსაო.

ვინ მოიგონა ეს ჯახი,
რომ დრო დაეცეს ძირსაო.
მოისპოს ჩვენში სიმართლე,
ძალა მოაყლდეს შვილსაო.
მკვლავ დაგვიბრუნდა მშვიდობა,
ზოგისთვის ისევ ბნელაო.
შინ მოუსვლელთა მკვრივები
ისევ სტირიან ყველაო.
ზოგმა ვაჟები დაზარდენ,
ზოგმა კი კარგი ქალები.
ვაჟკაცურ გამოიტირეს
ოქში ნაბრძოლი ქმარები.
დეილოცოს მათი მარჯვენი,
ვინც არ დაკეტა კარები.
და მაინც გზისკენ უქირავთ
შავი ლამაზი თვალები.

და ბოლოს, მინდა აჭირის სახალხო მელექსე-მთქმელთა პატრიოტულ ლექს-სიმ-
ღერებზე ეს ჩემი მოკლე საუბარი ისევ მემედ ჭყონიას ერთი შესანიშნავი ლექსით
დავასრულო:

„მამულო!“ — ასე ჰქვია ამ ლექსს:

საოცნებო ჩემო მხარევ,
ბრძოლით, შრომით განაზარდო.
თვალწარმტაცო მთა და ველო,
საბადნარო იავ-ვარდო.
ფიროსმანის ფუნჯის წვერით
დახატულო ცა-ლაჟვარდო.
ნათელ აზრთა და გონების
საფრენო და სანავარდო.
შემართულო ბჟსრო ხმალო,
გმირ მამულის ამაგდარო.
გორო, ქართვლის მეთაურო,
ქართვლის ჯავშნად გამომდგარო.
კავკასიის მწვერვალებო.
არწივების საბუღარო.
სასახელო ასულებო,
ვაჟკაცებო, ლომის დარო.

ბედნიერო სიმოხუცევ,
და ბავშვობავ, ნაცისკრადო.
მილიონთა წრფელ გულელებში
ნაშობო და ნაფიქრადო.
ბედნიერო მომავლო,
და ბუნებავ, ეშხით მთვრადო.
საუვარელო წაქართველოვ,
მარგალიტო, ნატვრისთვადო.
შენ გიმღერი, ეს სიმღერა
ისე არ უღერს, როგორც მინდა.
მას ის სიტბო ვერ მივეცი,
როგორიც მაქვს გული წმინდა.
შენის სიტურფ-სილამაზით
წრფელი გული გამიბრწყინდა.
მე სიცოცხლე და სიმღერა
საქართველოვ, შენთვის მინდა.

1941 წელი. აჭარის სიმღერისა და ცეკვის სახელმწიფო ანსამბლი, რომლის სა-
მხატვრო ხელმძღვანელი იყო კომპოზიტორი ა. ფარცხალაძე, ხალხური სიმღერების
ხელმძღვანელები ა. ერქომაიშვილი და ჯ. რურუა, ქორეოგრაფი ე. დოლიძე, ხოლო
დირექტორი ა. მიწელთაძე, საგასტროლოდ ემზადებოდა საქართველოს რაიონებში,
აგრეთვე ჩვენი ქვეყნის სხვადასხვა ქალაქებში. მისის შუა რიცხვებში ვიყავით კი-
დევაც აფხაზეთში, სამხრეთ ოსეთში, დასავლეთ საქართველოს ქალაქებსა და სოფ-
ლებში. ქუთაისიდან 19 ივნისს ჩავედით თბილისში. 20 ივნისს კონცერტი გავმართეთ
ს. ორჯონიკიძის სახელობის კულტურისა და დასვენების პარკში. კონცერტს წარ-
მატება ხვდა.

22 ივნისს ომი დაიწყო... ანსამბლი იძულებული გახდა საგასტროლო მოგზაუ-
რობა შეეწყვიტა და ბათუმში დაბრუნებულიყო. კოლექტივის ბევრი წევრი მაშინვე
გამოცხადდა გასაწვევ პუნქტში. და ფრონტზე წავიდა.

თვენახევრის შემდეგ აჭარის ხელოვნების სამმართველოს დაავალბით შეიქმნა სი-
მღერისა და ცეკვის მინიატურული საესტრადო ანსამბლი, რომლის ხელმძღვანელი
ა. ჯიჭიშვილი იყო. წევრებად მიიწვიეს ე. ხაბაძე, თ. მიქელაძე, ნ. სანადირაძე, ა. სე-
რებიაკოვა, ლ. ლუკაშვილი, ნ. დოლიძე, გ. ჩიხლაძე, ე. დერკაჩი, ა. ქუთათელაძე, ტ.
სტეპანიანი, ა. ბოლქვაძე, ლ. მაკალათია, ე. რეზელიანი, კ. კემინჭიანი, ბ. მაგროვი,
ამ წერილის ავტორი და სხვები. რეჟისორ გ. მრავლაძის ინიციატივით მომზადდა მრავალ-
ფეროვანი საკონცერტო პროგრამა — საბჭოთა კომპოზიტორების სიმღერები და
ცეკვები, რომლებიც სრულდებოდა ხალხურ საკრავებზე, რა თქმა უნდა, პროგრამა
სამაჟულო ომის თემას ეძღვნებოდა. პირველი კონცერტი გავმართეთ ბათუმში, ჩვენს
გამოსვლას წარმატება ხვდა. ანსამბლის წევრებიდან გამოირჩეოდა მოცეკვავეთა
ჯგუფი ა. ჯიჭიშვილის, ე. ხაბაძის, თ. მიქელაძის, გ. ჩიხლაძის შემადგენლობით. პრო-
გრამის დიდი ნაწილი დაეთმო ქართულ ხალხურ სიმღერებს, რომელიც სრულდებოდა
ფანდურზე. სულ ანსამბლი 20-მდე მონაწილისაგან შედგებოდა. ბევრმა მათგანმა
სწორედ მაშინ, სამაჟულო ომის დღეებში დაიწყო შემოქმედებითი გზა.

1942 წელს ანსამბლი საშეფო კონცერტებს მართავდა ბათუმის გარნიზონის მე-
ბრძოლეებისათვის, არმიისა და ფლოტის მოქმედი სამხედრო ნაწილებისათვის. კო-
ლექტივმა იმოგზაურა აჭარის რაიონებშიც. საშეფო კონცერტებში მონაწილეობდნენ
პარტიის რაიონული კომიტეტის ინსტრუქტორები, იდეოლოგიური ფრონტის მუშა-
კები, რომლებიც ეწეოდნენ დიდ და საჭირო მუშაობას მშრომელ მოსახლეობაში.

1942 წელს ბათუმის სასტუმრო „ინტურისტი“ სამხედრო პოსპიტალად გადაკეთდა.
იმ დღეებში აქ ბათუმელები მოდიოდნენ, დაჭრილი მებრძოლეებისათვის მოჰქონდათ
ყვავილები, ხილი, სურსათი, ზოგი მათგანი თავისიანს ეძებდა — მამას, ძმას, ქმარს,
ჩვენი ანსამბლი კონცერტებს მართავდა დაჭრილი მებრძოლეებისათვის. მათ ხომ
სხვებივით ესაჭიროებოდათ მუსიკა, სიმღერა, ცეკვა... დაჭრილებს ძალიან მოსწონდათ
ქართული ცეკვები, განსაკუთრებით „მძური“, „ფარცხალაძე“. რომელთა დადგმა გან-
ხორციელა ე. ხაბაძემ. უნდა გენახათ, როგორი აღფრთოვანებული ხვდებოდნენ თი-
თოქულ ნომერს დაჭრილი მეომრები.

მაგონდება ერთი ეპიზოდი; ჩემს რეპერტუარში შედიოდა სიმღერები: „სალამო
რეიზზე“, „მიწური“, „მელოდე“ და სხვა. როცა „მიწურს“ ვმღეროდი, ტექსტში იმ-

დენი სიობო და სინაზე იყო, მსმენელებს თვალები უნებლიედ ცრემლით ევსებოდათ, ოვაცია ამართებოდა. თუ ერთი დაპირილი იატაკს ყავარჯნებს ურტყამდა, მეორე მხოლოდ სახით გამოხატავდა თავის აღფრთოვანებას, რადგან უნელა იყო. მძიმე იყო ამ სურათის ცქერა, მაგრამ მსახიობები ყველაფერს ვაკეთებდით დაპირილი მებრძოლები ბის გასამხნეველად, სიცოცხლის სიყვარულის დასაბრუნებლად.

ანთივე სურათი იყო ქობულეთშიც. ვმღეროდით აკორდიონისა და ქართული ინსტრუმენტების თანხლებით, ზოგჯერ დაპირილი მებრძოლების საწოლზე ჩამომჯდარი.

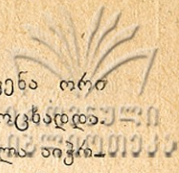
ჩვენი ანსამბლი ხშირად კონცერტებს მართავდა შავი ზღვის ფლოტის სამხედრო გემებზე, მუშაობა ძნელი, მაგრამ საინტერესო იყო, თითქმის ყოველ დღე ორ-სამ კონცერტს ვმართავდით გემებზე.

ერთხელ ნაღმოსან „ხარკოვზე“ გაგვაგზავნეს, ხომალდზე დანიშნულ დროზე გამოვცხადდით, მაგრამ ავადმყოფობის გამო არ გვახლდა აკორდიონზე დამკვრელი. სასწრაფოდ ბათუმის სახელმწიფო ცირკიდან პიანინო გემბანზე გადავიტანეთ. კონცერტი საათნახევარს გაგრძელდა. შემდეგ კაპიტნის თანაშემწემ მადლობა გადაგვიხადა და მიგვიწვია სადილზე. როცა ნაპირზე გადმოვედით, პიანინო გემბანზე დარჩა. რადგან ვერ მოასწრეს მისი გადმოტანა რადგან, როგორც შემდეგ გვითხრეს, სასწრაფო დავალების შესასრულებლად წასულან. დაახლოებით ოცი დღე სახელმწიფო ცირკის პიანინო შავ ზღვაში „ასრულებდა“ სამხედრო ოპერაციებს, პიანინო არაერთხელ ზღვაში კინალამ გადავარდინლა, როცა „ნაღმოსანმა“ წარმატებით დაამთავრა საბრძოლო დავალება და ბათუმში დაბრუნდა, კვლავ მიგვიწვიეს კონცერტის გასამართავად და მხოლოდ ამის შემდეგ დაუბრუნდა პიანინო ცირკს.

დიდი ოქტომბრის 25-ე წლისთავზე ჩვენი ანსამბლის სამი კონცერტი დაიგეგმა სამხედრო სატრანსპორტო გემ „ლვოვზე“, კრეისერ „კრასნი კავკასზე“ და სახაზო ხომალდ „სევასტოპოლზე“, 8 ნოემბერს დილით ზღვის ნაპირზე შევიკრიბეთ, იქედან კატერით გავემართეთ. გემ „ლვოვზე“ კონცერტი დაიწყო. მებრძოლებსა და ანსამბლის თითოეულ წევრს შორის სუფევდა საზეიმო განწყობილება, გამარჯვების მტკიცე რწმენა. მეორე კონცერტი კრეისერ „კრასნი კავკასზე“ გაიმართა, რომლის ეკიპაჟი ძალზე გულითადად შეგვხდა. თითოეულ ნომერს გვამეორებინებდნენ. კონცერტის შემდეგ კაპიტნის უფროსმა თანაშემწემ მ. ჯინჭარაძემ მადლობა გამოგვიცხადა და გვისურვა წარმატებები შემოქმედებით და პირად ცხოვრებაში.

სახაზო ხომალდ „სევასტოპოლზე“ კატერით გავემგზავრეთ. აქ დაგვხდნენ რესპუბლიკის პარტიული და სახელმწიფო ორგანოების წარმომადგენლები, რომლებიც ამ საზეიმო დღეებში მეზღვაურებთან შესახვედრად მოსულიყვნენ. გემზე გადასვლისას სასცენო ტანსაცმელი არ გამრგვიცლია და კონცერტი მაშინვე დაიწყო. წარმატება დიდი იყო. განსაკუთრებით მოსწონდათ ცეკვა „ქართული“ ე. ხაბაძის და ლ. ლუკაშვილის შესრულებით. შემდეგ ხომალდის მეთაურმა მსახიობები კაიუტკომპანიაში მიგვიწვია. ეს შეხვედრა თითოეული ჩვენგანისათვის დაუფიქსარი გახდა. იგი გადამცა ხალხთა ძმობის და მეგობრობის ნამდვილ დემონსტრაციად.

შავი ზღვის ფლოტის მფრინავებისათვის კონცერტის გასამართავად რომ გავემგზავრეთ, ჩვენს კოლექტივს შემოუერთდა ქ. არმავერის ევაკუირებული თეატრის მსახიობები გ. ბელეცკაია და გ. გოლდინა. კონცერტს რომელსაც წარმატება ხვდა დაესწრო უფროს და უმცროს ოფიცერთა შემადგენლობა. აქვე დაისვა საკითხი — ჩვენს ანსამბლს მომსახურება გაეწია შავი ზღვის აუზის მფრინავებისათვის. ეს საკითხი მალე დადებითად გადაწყდა. გამგზავრების დღეს სამხედრო ტანსაცმელი ჩავიცვით, გამოგვიყვეს გადახურული სატვირთო ავტომანქანა, მოგვამაგრეს შავი ზღვის ფლოტის პოლიტგანყოფილების წარმომადგენელი და გასტროლები დაიწყო.

სოხუმის გზაზე, ერთ-ერთ აეროდრომზე, გაიმართა იმპროვიზებული სცენა ორი სატვირთო ავტომანქანის ძარაზე. კონცერტის დროს საჰაერო განგაში გამოცხადდა. ცაში გამოჩნდა გერმანელების თვითმფრინავები, ჩვენი მფრინავები მყისვე შალღოთიკონენ, მომხდურები გარეკეს და ჩვენი გამოსვლა წარმატებით დაემათავრეთ. ის ღამე აეროდრომზე გავათიეთ. დილით კვლავ გზა განვაგრძეთ. სოხუმში გვთხოვეს, ერთი კონცერტი მოსახლეობისათვის გაგვემართა. დაეთანხმდით, ლ. ლუკაშვილი და ე. ხაბაძე — ასრულებდნენ ცეკვა „ქართულს“. ა. ჯიჯიშვილი, თ. მიქელაძე და ე. ხაბაძე — „ძმურს“, „ფარიკაობას“, რომელთა ე. ხაბაძისეულ დადგმას მაყურებელი დიდი მოწონებით ხვდებოდა. სხვა სიმღერებთან ერთად შევასრულეთ აგრეთვე „ღავლური“, „სვანური“, „აფხაზური“ და სხვა. შემდეგ გვთხოვეს საშეფო კონცერტი გაგვემართა სოხუმის გარნიზონის მებრძოლებისათვის.

ღამით დაიბეჭდა აფიშა, მეორე დღეს, 12 საათზე, ფილარმონიის საზაფხულო თეატრი გაივსო მებრძოლებითა და მეთაურთა შემადგენლობით. კონცერტს აქაც დიდი წარმატება ხვდა. მიუხედავად ჩვენი დაღლილობისა, მაყურებელი თითოეულ ნომერს მოწონებით ღებულობდა. საღამოს მეორე კონცერტი გავმართეთ სოხუმის მშრომელებისათვის. ადრე დილით კი კვლავ გზა განვაგრძეთ.

საბჭოთა კავშირის გმირის პოლკოვნიკ ნაუმოვის სახელობის სამხედრო ნაწილში მსახურობდა ორგზის საბჭოთა კავშირის გმირი, შავი ზღვის ფლოტის მფრინავი კაპიტანი ე. რიჟოვი. ამ კონცერტისათვის მთელი კოლექტივი განსაკუთრებული პასუხისმგებლობით მოემზადა. მსახიობმა ქალებმა მოამზადეს საჩუქარი — აბრეშუმის ცხვირსახოცი ამოქარგული ინიციალებით. მომზადდა აგრეთვე ე. რიჟოვისადმი მიძღვნილი სპეციალური ნომერი, რომელსაც ნ. სანადირაძე და მე ვმღეროდით. კონცერტი ამ ზომღერით დავიწყეთ. ხანგრძლივი ოვაცია გაგვიმართეს. სცენაზე ამოვიდა თვით კაპიტანი ე. რიჟოვი, ტაშის გრიალში თითოეულ ჩვენგანს გადაგვცხვია და მადლობა გადაგვიხადა. ასე დამთავრდა კონცერტის პირველი განყოფილება.

შესვენებისას ისევ საჰაერო განგაში გამოცხადდა და, ცხადია, მაყურებელმა დარბაზი დატოვა. ორი საათი გაგრძელდა ანტრაქტი. საბჭოთა მფრინავებმა მტრის ორი თვითმფრინავი ჩამოაგდეს, ამ ბრძოლას ე. რიჟოვი ხელმძღვანელობდა. ის იყო, კონცერტი უნდა დაგვეწყო, მაგრამ კაპიტანი ე. რიჟოვი არ ჩანდა. გაგვაფრთხილეს, მის მოსვლამდე არ დაგვეწყო. ჩვენც ველოდით. ე. რიჟოვი დარბაზში შეხვეული ხელით შემოვიდა, თურმე პირადად მას ჩამოუგდია მტრის ორი თვითმფრინავი და თავად მკლავში მსუბუქად დაჭრილა. კონცერტის დასასრულს ჩვენმა მსახიობმა ქალებმა ე. რიჟოვს გადასცეს მისი ინიციალებით ამოქარგული აბრეშუმის ცხვირსახოცი.

დილით კვლავ გზაში ვიყავით — ტუაფსეს მიმართულებით გავემგზავრეთ, აქაც მოვემსახურეთ სამხედრო ნაწილებს, საერთოდ ჩვენი საგასტროლო კონცერტები ომის ღღეებში წარმატებით გრძელდებოდა.

საქართველოს რაიონებში მოგზაურობის დროს, გარდა ზემოდაღნიშნული რეპერტუარისა, პროგრამაში გექონდა აჯიბეკოვის ობერეტა „არშინ-მალალანი“, რომელიც ი. კობალაძემ დადგა, 1944 წელს კი ბათუმის სახელმწიფო ფილარმონიაში რეჟისორმა ა. ჩხარტიშვილმა განახორციელა ვ. დოლიძის „ქეთო და კოტე“.

დიდი სამამულო ომის დროს ნაყოფიერი საშეფო მოღვაწეობისათვის ანსამბლის წევრები ა. ჯიჯიშვილი, ე. ხაბაძე, ა. შალაძე, ნ. სანადირაძე ლ. ლუკაშვილი. თ. მიქელაძე და სხვები დაჯილდოვდნენ მეღღებებით.

ალექსანდრე შალაძე,

აჭარის ასსრ დამსახურებული არტისტი

დამოუკიდებლობა, დამარცხეს ჰიტლერული ფაშიზმი, კაცობრიობის პროგრესის უბოროტესი მტერი. ჩვენმა შეიარაღებულმა ძალებმა, კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით, თავისუფლება მოუტანეს ევროპის ხალხებს, ისინეს მსოფლიო ცივილიზაცია. მაღლიერი შთამომავლობის გულში მარად ცოცხლობს მტერთან ბრძოლაში დაღუპული მეომრების ხსოვნა. სწორედ მათი გმირობის უკვდავსაყოფად აღმართულია ბათუმში დიდების ობელისკი. მის ძირში ანთია მარადიული ცეცხლი, როგორც სიმბოლო შინმოუსვლელთა უკვდავებისა.

ასობით ადამიანმა თავი მოიყარა დიდების ობელისკთან. აქვე არიან ქალაქის სკოლების მოსწავლეები, საზღვაოსნო სასწავლებლის კურსანტები. საპატიო ყარაულში დგანან პიონერები. კვარცხლბეკთან მიაქვთ ცოცხალი ყვავილები. მიტინგზე გამოვიდნენ № 8 სკოლის დირექტორის მოადგილე კლასგარეშე და სკოლისგარეშე მუშაობის დარგში მ. ვართანიანი, ამავე სკოლის სამხედრო ხელმძღვანელი გადამდგარი II რანგის კაპიტანი ვ. ზომიაკოვი, ამ სკოლის 1941 წლის კურსდამთავრებული ვ. ნუნეიკიანი და მისი თანაკლასელების, შინმოუსვლელი ნიკოლოზ ჩერნიშოვის დედა გ. ჩერნიშოვა, პედაგოგი ფ. კაკაბაძე.

ხალხმრავლობა იყო 1941-1945 წლების დიდ სამამულო ომში დაღუპულ მებრძოლთა საძმო საფლავთან. გრანიტის ძეგლთან პიონერთა საპატიო ყარაული დგას. წუთიერი ღუმელით შეკრებილებმა პატივი მიაგეს მებრძოლთა ხსოვნას, მათ საფლავებზე მიიტანეს ყვავილები.

სამგლოვიარო მიტინგი გაიმართა მესაზღვრეთა საფლავებზე, რომლებიც საბჭოთა კავშირის სახელმწიფო საზღვრის დაცვისას დაიღუპნენ. აქ მოვიდნენ ბათუმის № 24 სკოლის პიონერები. მიტინგზე გამოვიდნენ სკოლის დირექტორი ვ. მისტაკოპულო, სამხედრო ხელმძღვანელი ა. ბოიარსკი, ჯარისკაცი -

ბირიუკოვი. მოსწავლეებმა წარმოადგინეს კომპოზიცია „არავინ და არაფერი არაა დავიწყებული“.

გერმანული
ბრძოლისთვის

* * *

აჭარის მხატვართა კავშირის საგამოფენო დარბაზში გაიხსნა თვითნასწავლ მხატვართა სახვითი და გამოყენებითი ხელოვნების ნამუშევართა გამოფენა-დათვალიერება, რომელიც ფაშისტურ გერმანიაზე საბჭოთა ხალხის გამარჯვების 40 წლისთავს მიეძღვნა. იგი მოაწყო დიდ სამამულო ომში საბჭოთა ხალხის გამარჯვების 40 წლისთავისადმი მიძღვნილი მხატვრული თვითმოქმედების საკავშირო დათვალიერების აჭარის საოლქო საორგანიზაციო კომიტეტმა, გამოფენის გახსნაზე მოვიდნენ რესპუბლიკის პარტიული, საბჭოთა, პროფკავშირული, კომკავშირული მუშაკები, კულტურისა და ხელოვნების მოღვაწენ, ქალაქის საზოგადოებრიობის წარმომადგენლები.

გამოფენა გახსნა აჭარის პროფსაბჭოს მდივანმა გ. კიკნაძემ.

სიტყვით გამოვიდნენ დიდ სამამულო ომში საბჭოთა ხალხის გამარჯვების 40 წლისთავისადმი მიძღვნილი მხატვრული თვითმოქმედების საკავშირო დათვალიერების აჭარის საოლქო საორგანიზაციო კომიტეტის თავმჯდომარის მოადგილე, აჭარის ასსრ კულტურის მინისტრის მოადგილე გ. ლლონტი, კომკავშირის აჭარის საოლქო კომიტეტის მეორე მდივანი შ. აბაშიძე.

გამოფენილი ნამუშევრები მიმოიხილა აჭარის ასსრ ხელოვნების დამსახურებულმა მოღვაწემ ლ. შარაშიძემ.

გამოფენაზე წარმოდგენილია ფერწერის, გრაფიკის; მხატვრული ქსოვილის, ქედურობის, ხეზე კვეთილობის, გამოყენებითი ხელოვნების 220 ნიმუში. ამ ექსპონატების ავტორები არიან ქ. ბათუმის, ქობულეთის, ხელვაჩაურის, ქედის, შუახევის, ხულოს რაიონების საწარმო-დაწესებულებათა მუშა-მოსამსა-

ხურეები, კოლმეურნეები, სტუდენტები, მოსწავლეები...

დამთავლიერებელთა ყურადღებ ა ს იპერონ თვითნასწავლი მხატვრების — ბათუმის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის ლაბორანტის ნ. სურგულაძის, აკარის თევზსაჭერი ფლოტის სამმართველოს მუშის ს. ბერიძის, პენსიონერ ა. ბელიაკოვის, ბათუმის სამკერვალო-საწარმოო გაერთიანების მუშის ლ. იუ. ხნომენკოს, ბათუმის სანებილსადგურის ექთანის ც. დიასამიძის, საქართველოს საზღვაო სანაოსნოს ბუღალტრის ს. ზა. ზიკინასა და სხვათა ნამუშევრები.

* * *

„ცხაკაიას რაიონის თეკლათის სასოფლო საბჭოს დეპუტატები შესანიშნავი თაოსნობით გამოვიდნენ. მათ გადაწყვიტეს შექმნან შინმოსუცვლელთა ხელნაწერი მატთან და მოუწოდეს საქართველოს ყველა რაიონის მშრომელებს, სასოფლო საბჭოების აღმასკომებს, დეპუტატებს, მიკროუბუნების საბჭოებს, სოფლის აქტივს, რათა შეიქმნას შინმოსუცვლელთა ხელნაწერი წიგნი, რომელიც გადასცემს შთამომავლობას სამშობლოსათვის თავდადების მაგალითებს. ეს წიგნი პატრიოტული აღზრდის კარგი სახელმძღვანელო იქნება. ამაში თავიანთი ავტორიტეტული სიტყვა უნდა თქვან დიდი სამამულო ომის ვეტერანებმა.

ასეთივე მატთან უკვე იქმნება ქობულეთის რაიონში, ხელნაწერ კრებულში შევა არა მარტო ომში დაღუპული მებრძოლების, არამედ დიდი სამამულო ომის ვეტერანების მოგონებებიც. აისანება ზურგში დარჩენილი ოჯახების წვლილი დიად გამარჯვებაში.

მაღე თბილისში გამოიცემა ნაბეჭდი წიგნი, რომელშიც სამამულო ომში საქართველოს წარგზავნილი შვიდას ათასამდე მოწაწილის გვარი იქნება მოთავსებული. ბუნებრივია, ერთ წიგნში შეუძლებელია თხრობა თითოეული მათგანის

საბრძოლო წვლილზე. ამიტომაც მეტად საშურია ხელნაწერი მატთანის შექმნა.

გმირების ხელნაწერი მატთანეც მათი უკვდავების დასტური იქნება.

* * *

გამომცემლობა „საბჭოთა აკარამ“ მკითხველს მიაწოდა ცნობილი ქართველი მწერლის ლეო ქიჩელის რომანი „მთისკაცი“.

ამ ნაწარმოებში ომისდროინდელი ამბებია აღწერილი. ახლა, როცა მთელი საბჭოთა ხალხი აღნიშნავს ფაშისტურ გერმანიაზე გამარჯვების 40 წლისთავს, მკითხველის თვალწინ უფრო ცხოველმყოფლად წარმოჩნდება ლეო ქიჩელის გახმაურებული რომანის „მთისკაცის“ გმირები. ერთი პატარა მთიანი, მივარდნილი სოფლის სოფს საბრძოლო ცხოვრებაში უდიდესი მხატვრული ძალით არის განწოგადებული საბჭოთა ადამიანის ხასიათი, სამშობლოსათვის თავგანწირვის უზადო გრძნობა, საბოლოო გამარჯვების ურყევი რწმენა.

მოხუცი მეგოგე ბათუ ქარდუა, მისი ვაჟი გოტო, ფრონტისა და ზურგის სხვ. მრავალი გმირი, რომლებიც ასე შესანიშნავად დავისხატა მწერალმა, დღესაც მწყობრში არიან და იცავენ მშვიდობას, სანუკვარ სამშობლოს, რომანის პერსონაჟების — ახალგაზრდა მამაცი ადამიანების კდემამოხილი სიყვარული, მათი სულის სიდიადე გვაღელვებს. გვახსენებებს, გვამაღლებს.

წიგნის რედაქტორია ა. შონია.

* * *

ბათუმის ცენტრალური გადასატვირთავი ნავთობბაზის კულტურის სახლში გაიმართა ბათუმის ინდუსტრიული და საბჭოთა ვაჭრობის ტექნიკუმების „მხიარულთა და საზრიანთა“ გუნდების ვიქტორინა-კონკურსი, რომელიც ფაშისტურ გერმანიაზე საბჭოთა კავშირის გამარჯვების 40 წლისთავს მიეძღვნა. იგი მოე-

წუო საქართველოს წსრ უმაღლესი და
საშუალო სპეციალური განათლების სა-
მინისტროს იდეურ-პოლიტიკური მუშა-
ობის სამმართველოს ინიციატივით.

მოსწავლე-ახალგაზრდებმა წარმოადგი-
ნეს მაღალ მხატვრულ დონეზე შესრუ-
ლებული კედლის გაზეთები, მათ შორის
ოთხი სახეობის ამოსაცნობი გაზეთი სა-

მამულო ომის თემასა და მხატვრულ შე-
მოქმედებაზე. დიდი ინტერესი გამოიწვია
გუნდების კაპიტანთა პაექრობამ.

პროგრამით გათვალისწინებული სიმ-
ღერების შესრულებასა და მხატვრულ
კითხვაში თავი გამოიჩინეს ორივე ტექ-
ნიკუმის წარმომადგენლებმა.

გარეკანის 1-ლ გვერდზე — დიდების მემორიალი ზედა აჭყვაში (ქო-
ბულეთის რ.).

ნომერი გააფორმა ავთანდილ ლომაძემ.

ტექნიკური ხელმძღვანელი შ. დარჩია.

671/62

ОРГАН СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ
ГРУЗИИ И АДЖАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ
ИНДЕКС 78118